

En rapport av
Monica Martens-Seppelin

Ordkonst

- framtidens utbildningsvägar och arbetsfält

Vi riktar ett varmt tack till utredaren **Monica Martens-Seppelin**. Den noggranna och välformulerade utredningen erbjuder gott underlag för både vår fortsatta utdelning och våra satsningar inom ordkonst. Vi hoppas att också lärarutbildare, utbildningsanordnare och ordkonstskolornas upprätthållare hittar inspiration och lösningsmodeller i Martens-Seppelins grundliga och rimliga förslag.

Vi tackar också illustratören och grafikern Maria Sann för rapportens tilltalande grafiska dräkt.

Författaren ansvarar för innehållet och formuleringar i utredningen.

ISBN 978-952-7263-14-3

Författare: Monica Martens Seppelin
Ombrytning och illustrationer: Maria Sann

Helsingfors 2022
Utgiven av Svenska kulturfonden
Georgsgatan 27, 00100 Helsingfors
www.kulturfonden.fi

Monica Martens-Seppelin

Ordkonst - framtidens utbildningsvägar och arbetsfält

Svenska
kulturfonden

8	Förord
12	1. Inledning
14	2. Ordkonstundervisning i Finland
15	2.1. Vad är ordkonst?
17	2.2. Ordkonstens bakgrund
20	2.3. Ordkonstens nuläge
21	2.4. Ordkonstens utvecklingsbehov och -möjligheter
22	2.5. Ordkonstens betydelse och särart
28	3. Grundläggande konstundervisning i Finland
29	3.1. Syfte och bakgrund
30	3.2. Grunderna för läroplanen: allmän lärokurs och fördjupad lärokurs
30	3.3. Anordnande och finansiering av den grundläggande konstundervisningen
32	3.4. Utvecklingsbehov inom den grundläggande konstundervisningen

34 4. Ordkonstpedagogen idag

- 35 4.1. Behörighet och benämningen lärare
- 36 4.2. Pedagogiska studier i Finland
- 37 4.3. Ordkonstpedagogernas yrkesutbildning idag
- 40 4.4. Nuvarande studier inom området på universitetsnivå
- 41 4.5. Nuvarande studier inom området på yrkeshögskolenivå
- 42 4.6. Utbildning inom den fria bildningen samt fortbildning
- 44 4.7. Övriga konstformers utbildningsmöjligheter

46 5. Ordkonstpedagogen i framtiden

- 47 5.1. Ordkonstpedagogens kompetenser på 2020-talet
- 49 5.2. Ordkonstpedagogens yrkes- och arbetsfält

62 6. Utbildningsvägar och modeller inom ordkonsten

- 63 6.1. Studier i ordkonst på yrkeshögskola
- 64 6.2. Utbildning på universitetsnivå
- 67 6.3. Fortbildning inom ordkonst

70 7. Reflektioner och åtgärdsförslag

- 73 Åtgärdsförslag

80 Källförteckning

84 Bilaga

Förord

Hösten 2019 tog Sydkustens landskapsförbund och KulturÖsterbotten kontakt med Svenska Kulturfonden med ett initiativ om att göra en utredning kring hur utbildningen av pedagoger i ordkonst kunde utformas i Svenskfinland. Svenska kulturfonden ställde sig positiv till initiativet och i början av år 2021 anlätades jag som utredare. Till uppdraget har också hört att utreda hur ordkonstundervisningen kan utvecklas och få större spridning på svenska i Finland. Visionen är att svenskspråkig ordkonstverksamhet ska vara tillgänglig för alla barn och unga och att det finns möjlighet att utbilda sig till ordkonstpedagog på svenska.

En formell utbildning för lärare i ordkonst saknas för tillfället. En utbildad personal är grunden för all professionell verksamhet. För att garantera att utbildningen av pedagoger i ordkonst på svenska håller hög kvalitativ nivå i hela Svenskfinland i framtiden bör en utbildning formaliseras. I nationella utredningar och på fältet har behovet av en utbildningsstig för de nuvarande eleverna och ett utbildningsprogram för ordkonstlärare på universitetsnivå lyfts fram. I utredningen om behovet att förnya finansieringssystemet för grundläggande konstundervisning som undervisnings- och kulturministeriet färdigställde i juni 2019 (Suominen, 2019), konstaterades behovet av en högskoleinriktad utbildning i ordkonst. För ett utbildningsprogram på universitetsnivå behövs en institution som kan ordna utbildning för pedagogisk behörighet i ordkonst som bygger på examen och yrkesinriktad fortbildning.

I kartläggningen av den grundläggande konstundervisningen på svenska i Finland, Mer än en hobby (Garoff, 2020) är ett av åtgärdsförslagen att säkra den långsiktiga tillgången på svenskspråkiga lärare. Ordkonsten lyfts även här fram som ett konstämne som saknar både organiserad utbildning och fortbildning, trots att behov och intresse finns och tillgången på ordkonst är ojämlik och behöver förbättras.

I samband med läroplansreformen av den grundläggande konstundervisningen då de nya läroplansgrunderna trädde i kraft 2018 blev det för första gången möjligt att inom ordkonst ge undervisning

enligt fördjupad lärokurs. Detta medför också högre behörighetskrav på lärarna som undervisar enligt fördjupad lärokurs. Förändringen i läroplansgrunderna och de höjda behörighetskraven samt det faktum att ordkonsten är en av de nio lagstadgade konstformerna i den grundläggande konstundervisningen är argument för att det behövs utbildning för ordkonstpedagoger.

Eftersom det i Svenskfinland dock rör sig om rätt små volymer bör en praktisk, smidig och hållbar lösning hittas. För att utbilda pedagoger och säkra deras tillgång till kompetensstärkande fortbildning behövs det flera olika typer av åtgärder och ett helhetsmässigt perspektiv på fältets behov. Det är förstås också viktigt att följa med eventuella nationella beslut och åtgärder och hur man praktiskt planerar och ordnar motsvarande utbildning på finska. Parallellt med denna utredning görs en motsvarande utredning också på finska på initiativ av Föreningen för ordkonstundervisning i Finland/Suomen sanataideopetuksen seura. Som utredare fungerar ordkonstpedagog Veera Vähämää från Åbo.

Denna utredning baserar sig på diskussioner och möten med en mängd olika personer och även på forskning, utredningar, rapporter och övrigt tillgängligt material kring ämnet. Det finländska utbildningssystemet från småbarnspedagogik till universitetsstudier, inklusive grundläggande konstundervisning som en egen undervisningsform, är mycket komplext. Ordkonsten som begrepp och undervisnings- och verksamhetsform är också komplex och stundvis har jag känt otillräcklighet när det handlat om att få ordning på de många trådarna och nivåerna. Mycket oftare har jag ändå haft känslan av att denna utredning görs vid helt rätt tidpunkt och att ordkonsten verkligen seglar i medvind just nu.

Ordkonsten är en av de minsta konstformerna inom den grundläggande konstundervisningen i Finland. Tillgången på grundläggande konstundervisning på svenska överlag är ojämlik och behöver förbättras i både stora tätorter och i mindre kommuner. Undervisningen behöver nå ut till bredare målgrupper. Utredningen ger en överblick av hur ordkonstfältet i Svenskfinland ser ut idag och hur det kunde utvecklas

för att tillgången ska bli mer jämlik. Detta utvecklingsarbete går hand i hand med en strategisk satsning som Svenska Kulturfonden inleder 2023 för att stärka tillgängligheten i konstundervisningen för barn och unga på svenska i Finland. I det förberedande arbetet pågår ett projekt för att samla in fältets tankar om utmaningar och visioner gällande konstundervisningen för barn och unga i Svenskfinland. Projektet utförs av DUNK (De Ungas Musikförbund i Svenskfinland) och MWI (Martin Wegelius-institutet).

Att ordkonsten inte fått en starkare ställning i Svenskfinland än den har idag är på många sätt ganska förvånande. Skriv- och författartraditionen är väldigt stark på många håll, det muntliga berättandet är viktigt och det har funnits och finns även idag ovanligt många framstående författare som skriver på svenska. Barn- och ungdomslitteraturen är av hög kvalitet även på internationell nivå. Svenskan präglas i Finland av ett starkt och frodigt språkbruk, rikedom av dialekter, språkintresse, språkglädje och kreativitet på många olika plan. Många former av ordkonst förekommer och blomstrar, men man kallar det inte ordkonst. En orsak till att ordkonst inte etablerats beror säkert delvis på att traditionen med ordkonstfostran och själva begreppet är obekant. En annan orsak är att det har varit svårt att hitta intresserade aktörer och en stabil finansiering för att etablera ordkonstverksamheten. Ytterligare en bidragande orsak är att det inte heller finns tillräckligt med yrkesverksamma och sakkunniga personer att anlita för olika ordkonstupdrag. En utbildning inom området skulle förbättra situationen, höja statusen och skapa bättre förutsättningar att etablera konstformen och pedagogiken.

Eftersom det tidigare inte gjorts någon motsvarande utredning eller kartläggning av ordkonstfältet på svenska har jag samtidigt försökt samla bakgrundsuppgifter för en kort historisk tillbakablick. Tillbakablicken börjar vid tiden när ordkonsten infördes som ett av nio konstämnen inom den grundläggande konstundervisningen i Finland i början av 90-talet.

Som stöd för utredningen har det funnits en referensgrupp med medlemmarna Sigrid Ducander, Centret för livslång lärande CLL,

Peter Roos, Wava-institutet, Ria Heilä-Ylikallio, Åbo Akademi, Sissel Korpisola, HU+, Birgitta Snickars von Wright, pensionär, Katarina von Numers-Ekman, Svenska kulturfonden och Berndt-Johan Lindström, Svenska Kulturfonden. Jag vill också passa på att tacka Agneta Eriksson (tidigare direktör på Sydkustens landskapsförbund) och Ann-Maj Björkell-Holm (tidigare kulturchef på KulturÖsterbotten) för initiativet till hela utredningen. Ett stort tack till referensgruppen för sakkunskap, goda synpunkter, kompletteringar och ändringsförslag under arbetets gång. Ett stort stöd har jag också haft i alla mina fina kollegor och vårt ordkonstteam på Sydkustens landskapsförbund. De har stöttat, hejat och hjälpt mig med både sakkunskap, kloka tankar och inspiration. Ett varmt tack även till hela styrelsen för föreningen för ordkonstundervisning i Finland och till Veera Vähämaa för fint samarbete och konstruktiva diskussioner i våra utredningsarbeten.

Utredningen gjordes till största delen under våren 2021 när coronapandemin medförde att inga fysiska möten kunde ordnas. Samtliga diskussioner och möten sköttes från mitt hemmakontor per telefon eller videosamtal. Trots det stundvis isolerade och ensamma utredningsarbetet ger det positiva bemötandet och alla intressanta och givande diskussioner styrka och inspiration att föra diskussionerna vidare.

Esbo i november 2021

Monica Martens-Seppelin

Fotograf Laura Mendelin

1. Inledning

Ordkonsten som konst- och utbildningsform är relativt liten och synligheten på fältet är också knapp. Ändå finns det ett stort antal aktiva ordkonstpedagoger som idag arbetar inom många olika sektorer i samhället, till exempel inom den grundläggande konstundervisningen, den grundläggande utbildningen, småbarnspedagogiken, äldreomsorgen och på bibliotek. Ordkonstlärarnas och -pedagogernas utbildningsbakgrund är heterogen och det är idag inte möjligt att avlägga en examen där man blir ordkonstlärare. Att det saknas en utbildningsväg till yrkesbehörighet gör ordkonsten till ett undantag i jämförelse med andra konstformer inom den grundläggande konstundervisningen. Denna brist återspeglas också starkt på hela fältet. Vi befinner oss i en situation med ett stort antal yrkesaktiva ordkonstpedagoger för vilka det finns arbete, behov och en beställning, men ingen klar utbildningsväg till yrket.

De nya grunderna för läroplanerna för den grundläggande konstundervisningen som Utbildningsstyrelsen fastslog år 2017 öppnade möjligheten att ordna ordkonstundervisning enligt fördjupad lärokurs. Detta medförde ett ökat behov både av att utbilda nya ordkonstlärare och att höja kompetensen hos redan yrkesverksamma ordkonstlärare. I utredningar som gjorts bland aktiva ordkonstlärare framkommer att de flesta har en utbildning eller examen inom de humanistiska vetenskaperna. Många saknar dock en formell pedagogisk behörighet.

För att kunna ordna lagstadgad grundläggande konstundervisning av hög kvalitet är det nödvändigt att utveckla utbildningen av ordkonstlärare. Oron över barns och ungas försämrade läs- och skrivkunnighet är ett ständigt återkommande ämne såväl i media som inom småbarnspedagogiken och utbildningen. Inom ordkonstpedagogiken finns de metoder, redskap och verktyg som behövs för att upprätthålla, stärka och utveckla barns läs- och skrivfärdigheter. För att ordkonstundervisningens metoder och potential ska identifieras och värderas i samhället behövs dock utbildning och akademisk forskning inom området.

I denna utredning kartläggs ordkonstundervisningens nuläge och bakgrund samt ordkonstlärarnas yrkesfält och kompetenser. Syftet är att presentera olika modeller för hur utbildningsvägar för ordkonstlärare och -pedagoger kunde byggas upp. Utredningen fokuserar på behovet av utbildning främst inom den grundläggande konstundervisningen för barn och unga. Samtidigt betonas ordkonstens bredd och potential inom småbarnspedagogiken och den grundläggande utbildningen samt inom kultursektorn och även inom övriga sektorer. Ordkonsten är en framtidsbransch som på gräsrotsnivå blomstrar och mår bra, men som nu är i ett stort behov av stärkta strukturer och en höjd status för att garantera kontinuitet och utveckling.

Här i inledningen är det skäl att notera användningen av begreppet lärare. Ett symptom på avsaknaden av en utbildning är att det används väldigt många olika termer och titlar för personer som undervisar i ordkonst. Det mest förekommande är ordkonstledare, sanataideohjaaja på finska. Begreppet ordkonstlärare, sanataideopettaja, används i en del ordkonstskolor. I samband med denna utredning används främst begreppet pedagog som ett allmänt begrepp för alla som undervisar i ordkonst. I samband med utbildningsmodellerna används vid akademiska studier på universitetsnivå begreppet lärare och vid studier på yrkeshögskolenivå begreppet pedagog. Detta följer också de nuvarande benämningarna vid examina. Vilken titel arbetsgivarna och arbetsplatsen väljer att använda vid olika befattningar bestäms av respektive arbetsgivare.

2. Ordkonstundervisning i Finland

2.1. Vad är ordkonst?

Begreppet ordkonst används främst inom området konstfostran för barn och unga, inom den grundläggande konstundervisningen samt inom den grundläggande utbildningen och småbarnspedagogiken. Det finns förstås många sätt att beskriva både begreppet ordkonst och vad allt ordkonst kan vara. Det lättaste sättet att förklara begreppet är att spjälka upp det i ord och konst. Vi har å ena sidan orden, språket, som ligger i grunden. Språket är människans främsta redskap för att tänka, kommunicera och lära sig. Genom språket utvecklar människor sin identitet, uttrycker känslor och tankar och förstår hur andra känner och tänker. Det handlar förstås om att läsa och skriva, men också om att berätta, lyssna och tolka. Å andra sidan har vi konsten – det kreativa skapandet – som visar på vilket sätt och för vilka syften orden och språket används. Ordkonst är skapande användning av språket. Konsten är inte ett självändamål utan ett sätt att undersöka världen.

Ordkonsten är berättelsernas konst och litteraturens hem. Målet med undervisning i ordkonst är inte att producera nya författare, precis som musikfostran inte heller strävar efter att producera nya tonsättare. Målet är att fostra barn som njuter av ord, berättelser, språk och litteratur. Barn som bemästrar berättelsens uppbyggnad och kan uttrycka sina känslor genom språket, som njuter av att läsa och lära sig och får känslor av lycka och glädje genom att berätta. Ordkonsten ser språket genom konsten och glädjen. Skrivandet sker genom lek och inspiration, inte genom grammatiska övningar. Rättstavning och grammatik är en viktig del av en skicklig skribents textskapande, men ännu viktigare är att hitta den egna inre motivationen att skapa olika texter.

Ordkonst är framför allt verbalisering av känslor, signaler, sinnesstämningar – ja av hela den omgivande världen. Kärnan i ordkonsten är språket som är grunden för vår identitet. Målet med ordkonstundervisning är att var och en ska hitta sitt eget sätt att uttrycka sig språkligt, utan att vara rädd för att misslyckas. Ordkonstens medel och metoder utvecklar självkänslan och självförtroendet och stödjer förmågan att hantera och uttrycka känslor. Självkänsla innebär

att vara medveten om den egna personlighetens värde och att känna sig värdefull som människa och är en viktig faktor för välmåendet och den psykiska hälsan.

Enligt grunderna för läroplanen i den grundläggande konstundervisningen i ordkonst baserar sig undervisningen på synsättet att språket och litteraturen är grunden för konsten och för hela samhället. Undervisningen främjar elevernas kreativitet, deras kulturella och samhällseliga delaktighet och sociala färdigheter. Ordkonst är en skapande användning av språket som fördjupar elevernas språkliga färdigheter och deras förmåga att tänka och uttrycka sig och stärker deras konstnärskap.

Ordkonsten utgör en grund för många andra konstarter som bygger på språket. Ordkonstundervisningen fokuserar på att utveckla elevernas multilitteracitet, det vill säga förmågan att läsa, tolka, producera och värdera olika slag av texter i olika medier och miljöer. Undervisningen tillämpar ett vidgat textbegrepp, där text kan tolkas och produceras såväl skriftligt, muntligt, visuellt och audiovisuellt som i digital form. Textproduktion innebär enligt det vidgade textbegreppet muntligt berättande och kroppsligt uttryck, likaväl som skrivande. Med läsning avses att läsa skriven text, men också att lyssna, betrakta eller på annat sätt ta till sig en skildring.

Målet med undervisningen är att ge eleverna färdigheter att uttrycka sig mångsidigt med ordkonstens medel. Studierna stärker identiteten som skribent och konstnär och ger eleverna en referensgrupp och en intressegemenskap, där man bekantar sig med olika sidor av ordkonstskapandet. Undervisningen ska främja ett koncentrerat, målmedvetet och långsiktigt arbete, ett aktivt lärande och en konstruktiv verksamhet för eleven som individ och som medlem av en grupp. Utgångspunkten för undervisningen är glädje, lek och upplevelser. Undervisningen uppmanar eleverna att använda sin fantasi och få insikter. I undervisningen i ordkonst utvecklar de förmågan att skapa och finslipa olika typer av texter och lär sig välja, bedöma och analysera stilar och textgenrer. Undervisningen genomförs i växelverkan med andra konstarter. Studierna i ordkonst uppmanar till livslångt intresse, till studier och arbete inom området.

Ordkonst är alltså både en konstform och en metod; det är ett sätt att läsa, tolka och uppleva litteratur, att iaktta, förstå och fantisera kring narrativiteten i omgivningen, att berätta och skriva egna texter samt att göra sig förtrogen med den litterära skapelseprocessen. Först och främst är ordkonst ändå glädje: glädje över att få skapa tillsammans, glädje över att inspireras av varandra, glädje över att få läsa, skriva och uppleva tillsammans samt att ge barn och unga en möjlighet att hitta sitt personliga språk. Ordkonstverksamheten skapar nya mönster för och breddar synen på läsning och skrivande. Från att traditionellt har uppfattats som ensamma aktiviteter i hemmet öppnar ordkonsten dörrar till gemensamma läs- och skrivupplevelser.

"Ordkonst är nyckeln till fantasin. Till det man trodde inte fanns, till det som börjar existera när man hittar på det. Till nya gränser, till nya sätt att tänka och fundera."

Josefin, ordkonstlärare

"Ordkonst är att bli inspirerad att skriva och berätta genom roliga övningar, lekar och material. Att inte bara sitta där ensam med papper och penna."

Sofie, 13 år

2.2. Ordkonstens bakgrund

2.2.1. Lagen om grundläggande konstundervisning träder i kraft

År 1992 godkändes lagen om grundläggande konstundervisning i Finland. En av de nio konstformerna som räknas upp i lagen är ordkonst. (Mer om lagen i kapitel 3). Denna lag är den främsta orsaken till att begreppet ordkonst blev allmänt känt och att ordkonstundervisningen inleddes, utvecklades och etablerades på olika håll i landet. Skrivundervisning och olika kreativa skrivgrupper hade förstas förekommit på olika håll och för olika åldrar också tidigare. (Ekström 2011). Genom lagen om grundläggande konstundervisning kopplas begreppet ordkonst till undervisning för barn och unga, men en exakt gräns mellan ordkonst och till exempel kreativt skrivande förekommer i allmänhet inte.

En av de första aktörer som började ordna grundläggande konstundervisning i ordkonst för barn och unga var Tavastehus stadsbibliotek, som var väl förberett på den nya lagen. I samarbete med den lokala författarföreningen hade biblioteket ordnat skrivargrupper för barn och unga sedan 1985. Verksamheten fick ny fart 1991 då skrivargrupper för alla åldersgrupper startade och verksamheten var redan i gång då lagen trädde i kraft. (Koski 1994)

Själva ordkonstbegreppet och de olika tyngdpunkter och delområden begreppet omfattar har diskuterats mycket inom branschen genom åren. I början av 90-talet ordnades till exempel många seminarier där man funderade på vad ordkonst är och vilka begrepp som ska användas. Man bollade med termer som grundläggande undervisning i ordkonst, undervisning i skrivande, grundläggande undervisning i kreativt skrivande och konstordlek (taidesanailu).

2.2.2. Ordkonstskolor grundas

Tack vare dessa seminarier och diskussioner ökade sakkunskapen och färdigheterna i att undervisa i ordkonst. Oriveden opisto, som hade ordnat skrivarkurser sedan 60-talet, svarade snabbt på behovet att utbilda ordkonstledare i samband med att lagen om grundläggande konstundervisning trädde i kraft. De startade sin första ordkonstledarutbildning 1994, där också flera pionjärer och utvecklare av ordkonstundervisningen deltog. Till dessa hörde bland annat Seija Kivilaakso och Arja Puikkonen, som grundade Kirkkonummen sanataidekoulu 1995 och Aulikki Rundgren som grundade Vantaan sanataidekoulu 1994.

Flera ordkonstskolor grundades på olika håll i Finland och det var främst medborgar- och arbetarinstitut och litteraturföreningar som var aktiva. Enligt en uppföljning som Kommunförbundet gjort fanns det åren 1997–1998 605 elever i 21 olika utbildningsenheter inom den grundläggande ordkonstundervisningen.

Ordkonstverksamheten växte, men har aldrig uppnått de deltagarantal som till exempel musik- och bildkonstskolorna har. Systemet med den grundläggande konstundervisningen har delvis kritiserats för att det utvecklats utan någon helhetsmässig styrning. Undervisning i ordkonst har ordnats i betydligt mindre omfattning än i övriga konstformer. Under 2000-talet sjönk antalet elever i den grundläggande konstundervisningen i ordkonst. En del ordkonstskolor slutade erbjuda grundläggande konstundervisning på grund av att de saknade finansiering och övergick till mera kurs- och projektinriktad verksamhet. Eleverna i denna verksamhet syns inte i statistiken, vilket betyder att det ändå fanns ordkonstundervisning, men att antalet elever inom den grundläggande konstundervisningen minskade. Den svaga tillgången till tillförlitliga siffror över antal elever och läroinrättningar har varit en betydande brist inom hela utbildningsformen.

Vid millennieskiftet började ordkonstaktörerna i landet samlas till gemensamma möten och seminarier för att utveckla undervisningsmetoder och innehåll, och för att utbyta erfarenheter. Behovet av en egen takorganisation blev uppenbart och Suomen sanataideopetuksen seura, Föreningen för ordkonstundervisning i Finland, grundades år 2003. Idag har föreningen ca 90 medlemmar från hela landet. Föreningens uppdrag är att främja och utveckla den grundläggande konstundervisningen och hobbyverksamheten i ordkonst både lokalt och på nationell nivå. Det gör den genom att vara länken mellan ordkonstaktörer och myndigheter, stödja och främja ordkonstens synlighet och ställning på konstfältet och aktivt delta i utvecklingsarbete i samarbete med konstskolor och föreningar inom verksamhetsfältet. Föreningen är medlem och deltar aktivt i verksamheten inom Förbundet för konstundervisning i Finland (Taiteen perusopetusliitto TPO ry).

2.2.3. Den svenskspråkiga ordkonsten

Mycket av det utvecklings- och pionjärsarbete som beskrivits ovan skedde på finskt håll, men även på svenska var man tidigt ute och aktivt med i utvecklingen. På initiativ från Konstkommissionen i Åbo och Björneborgs län och med ekonomiskt stöd från Kirjastoseura startade Åbolands kulturråd ordverkstäder för barn och unga i Åboland hösten 1994. Idén och undervisningsmodellen hämtade man från den ovan nämnda verksamheten i Tavastehus stadsbibliotek.

Ordverkstäderna kom först i gång hösten 1994 i Pargas och i Nagu, där det grundades grupper för 7-13-åringar. Dessutom startades förberedande undervisning för barn från tre år och uppåt. Våren 1995 startades verksamhet också i Åbo och Dalsbruk. I Åbo verkade två grupper för barn i lågstadieåldern och i Dalsbruk satsade man på unga från 13 år och uppåt. Som ordkonstledare under de första åren i Åboland fungerade bland andra Henrik Jansson, Sanna Tahvanainen, Malin Klingenberg och Hanna Klingenberg.

Hösten 1995 ordnade Åbo Akademis fortbildningscentral en utbildning för ledare av ordverkstäder. Kursen omfattade 12 studiedagar och lockade deltagare från hela Svenskfinland.

Sedan starten 1994 har ordverkstäderna fungerat kontinuerligt i Åboland, men antalet grupper och undervisningsorterna har varierat. År 1998 grundades Sydkustens landskapsförbund av Åbolands kulturråd och Nylands svenska landskapsförbund. Sydkusten fortsatte ordkonstverksamheten och år 2005 startades ordkonstundervisning också i Nyland. År 2014 grundades Sydkustens ordkonstskola som en egen enhet under landskapsförbundet och är idag en livskraftig och växande skola med ca fyra heltidsanställda planerare och lärare samt omkring tio timlärare och 470 elever. Sydkustens ordkonstskola är den största ordkonstskolan i hela landet och har fått en roll som resurs- och kompetenscenter för ordkonsten på svenska i Finland.

Även i Österbotten startade ordkonstverksamheten på svenska i samband med den nya lagstiftningen och tack vare finansiering från kulturnämnden vid Svenska Österbottens landskapsförbund (nuvarande KulturÖsterbotten). Korsnäs var en av de kommuner som beviljades anslag och inledde ordkonstverksamhet för barn och unga under ledning av eldsjälén och författaren Carita Nyström. Ordkonst för barn och unga startades 1996 i Korsnäs bibliotek med ett tjugotal skrivsugna elever i 9-10-årsåldern. Verksamheten fortsatte under Carita Nyströms ledning ända fram till år 2014 och har genom åren haft närmare hundra elever i ordkonst. Flera av hennes elever har valt ett yrke där skrivandet eller ordet är centralt. Bland andra har poeten Matilda Södergran och skådespelaren Elin Rusk varit Nyströms elever. Ordkonstverksamheten har haft ett osvikligt stöd av både dåvarande bibliotekschefen Inga-Britt Mannfolk och nuvarande kultur- och bibliotekschefen Carola Bäckström.

Verksamheten i Korsnäs var projektartad och drevs med externa medel från KulturÖsterbotten, Svenska kulturfonden och andra privata fonder. Ofta sökte man finansiering som arbetsgrupp och även biblioteksnämnden, senare biblioteks-, -kultur- och fritidssektionen, stödde och finansierade projekt, skötte diverse anskaffningar och stod för lokalen. Försök att få ordkonstundervisningen att bli grundläggande konstundervisning gjordes, men en lämplig huvudman hittades aldrig. Efter att Carita Nyström slutade leda undervisningen i Korsnäs år 2014 har den inte fortsatt. Man försökte hitta återväxt för

ledarskapet genom några av de deltagare som varit med i den mest aktiva gruppen, men det hela rann ut i sanden i och med att dessa personer började studera och flyttade från orten. Carita Nyström fick Svenska Österbottens kulturfonds pris 2010 för sina betydande insatser för det svenska språket och den finlandssvenska litteraturen och för sin ordkonstverksamhet för barn och unga i Korsnäs. Carita Nyström, som dog år 2019, var också författare och verkade som länskonstnär, lektor och kulturjournalist.

Barnkulturnätverket i Österbotten BARK har under de senaste åren gjort en del specialsatsningar på ordkonst för barn och unga i landskapet. Nätverket har bland annat sedan 2016 erbjudit ordverkstäder till skolor inom ramen för den normala undervisningen och haft ett flertal projekt som innehållit ordkonstmetoder och -teman. Som exempel kan nämnas en kurs i Digital Storytelling, ett program som kallades Dialektmysteriet. I samband med utställning "Topelius sagovärld" i Nykarleby 2018 gjorde BARK ett ordkonstprogram riktat till alla lågstadier i Nykarleby. Fokus låg på utställningen, på fantasi och på Topelius sagor. Under år 2020-2021 har två ordkonstprogram pågått: Ord är magi för elever i åk 1-4 och Ord är makt för elever i åk 7-9. BARK ordnar inte ordkonst som hobby utan satsar främst på besök inom skola och småbarnspedagogik för att nå ut till så många som möjligt. BARK har som mål att erbjuda barn runtom i landskapet högklassiga kulturupplevelser. De satsar speciellt på kulturarvspedagogik, men verksamheten omfattar också annan barnkultur. BARK arbetar på två språk i 15 kommuner och ingår i undervisnings- och kulturministeriets nätverk för barnkulturcenter.

År 2018 inleddes i Jakobstad ett tvåårigt projekt för att utveckla ordkonsten med målet att inleda grundläggande konstundervisning i ordkonst för barn och unga i regionen. Projektet initierades av det finskspråkiga arbetarinstitutet och dåvarande Jakobstadsnejdens musikinstitut (numera Wava-institutet) och finansierades med ett Leaderstöd. Diskussioner om och planer på att föra in ordkonst som konstform hade pågått en längre tid och i staden hade visionen om en kulturskola lyfts fram redan år 2010. Författaren Ellen Strömberg anställdes som projektkoordinator på deltid för att utveckla

verksamheten och tillsammans med Anniina Koivisto leda verkstäder på både svenska och finska. Första året ordnades verkstäder både inom ramen för skolans undervisning och som hobbygrupper som träffades regelbundet efter skoltid. Ett intensivt och målmedvetet arbete gjordes för att sprida information och medvetenhet om ordkonsten som konstform på både gräsrots- och beslutsfattarnivå.

Utvecklingsarbetet fortsätter trots mindre finansiering bland annat genom ett utvecklingsprojekt med målet att stärka och etablera ordkonsten i regionen. Planen är att införa ordkonst som grundläggande konstundervisning som den femte konstformen i Wava-institutet. Wava-institutet erbjuder grundläggande konstundervisning i musik, dans, bildkonst och teaterkonst. Ordkonsten erbjuds för tillfället i projektform. Rektor Peter Roos understryker vikten av samarbete mellan konstformerna och att det finns stora fördelar med att ha många konstformer under samma tak. Administrationen kan centraliseras och både lärare och elever kan utnyttja de synergier som konstöverskridande samarbete kan ge. Att man har samma huvudman gör det också lättare att ordna till exempel samproduktioner och gemensamma lektioner och ger eleverna möjligheter att delta i olika temakurser. En styrka i att Wava-institutet ordnar ordkonstverksamhet är också att institutet verkar i fyra kommuner. Elevunderlaget är större och med tanke på målet med kontinuerlig verksamhet är finansieringsgrunden bredare i ett samarbete än om en enskild kommun ordnar verksamheten.

Även Malax kommun har ett projektbaserat ordkonstprojekt under tiden 2021-2022 med biblioteket som huvudman. Där anställs en projektkoordinator på deltid som introducerar ordkonst som ett nytt verktyg för lokalt läsfrämjande arbete riktat till barn i skolåldern. Målsättningen är att sammanställa material under projekttiden och introducera både bibliotekspersonal och lärare i användningen av ordkonst som läsfrämjande verktyg. Efter projekttiden kvarstår materialet som en del av bibliotekets resurser och olika modeller skapas för att etablera ordkonstverksamheten i kommunen. Projektkoordinatorn kommer dessutom att hålla ordkonstundervisning på medborgarinstitutet och i Korsnäs kommunbibliotek.

2.3. Ordkonstens nuläge

För tillfället finns det elva konstskolor som är inriktade på enbart ordkonstundervisning i Finland. I södra Finland är dessa Helsingin sanataidekoulu, Vantaan sanataidekoulu, Turun sanataidekoulu Kratti ja sanataideyhdistys, Satakunnan sanataideyhdistys Skriivari och Sydkustens ordkonstskola. I mellersta Finland fungerar Sanataideyhdistys Yöstäjä, Sanataideyhdistys Rapina, Sanaratas, Sanataidekoulu Aapeli och Santtu - lasten ja nuorten sanataidekoulu. I norra Finland finns Valveen sanataidekoulu i Uleåborg. Förutom i dessa skolor ordnas ordkonstundervisning även i andra konstskolor som har undervisning i flera konstämnen, som Pukinmäen taidekoulu i Helsingfors och Wava-institutet i Jakobstad. Dessutom ges ordkonstundervisning i några medborgar- och arbetarinstitut. Till exempel i Jyväskylä fungerar en ordkonstskola inom ramen för medborgarinstitutet. Det är endast Sydkustens ordkonstskola och Wava-institutet som ger ordkonstundervisning på svenska. (Föreningen för ordkonstundervisning i Finland rf).

Det finns endast en läroanstalt inom ordkonsten som erhåller statsandelar enligt undervisningstimme, Vantaan sanataidekoulu. Av alla ovannämnda ordkonstskolor erbjuder åtta grundläggande konstundervisning (Luoma, T. 2020). I publikationen Sanataidetta on! (2019) har de olika ordkonstskolorna i Finland kort presenterat sin verksamhet. När man granskar presentationerna framkommer att de alla har väldigt olika verksamhetssätt och finansieringsbas. Alla har skapat lokala lösningar enligt de förutsättningar och premisser som finns.

Anniina Suominen utredde 2019 finansieringssystemet för den grundläggande konstundervisningen på uppdrag av undervisnings- och kulturministeriet (Suominen, A. 2019). Annina Suominen anser att det främsta utvecklingsbehovet inom ordkonsten är att skapa en tydlig studiestig som leder till yrkesutbildning och ett utbildningsprogram som leder till en pedagogisk examen inom ordkonst på högskolenivå. Det faktum att ordkonst är en av de lagstadgade nio konstformerna inom den grundläggande konstundervisningen är en tillräcklig grund

för att skapa en högskoleexamen inom ordkonst. Vidare anser hon att utbildningen kunde anordnas av en lämplig högskola och även yrkesinriktad fortbildning inom området borde utvecklas parallellt. I rapporten lyfter Suominen förutom denna utbildningsfråga fram flera andra centrala utvecklingsområden för ordkonsten. Som exempel nämner hon en riktad finansiering till den grundläggande konstundervisningen i ordkonst och specialbidrag för att grunda nya, men också stödja befintliga ordkonstskolor. Suominen skriver också att man behöver sprida information till en bredare målgrupp, till exempel genom att rikta specialbidrag och annan finansiering till takorganisationen Föreningen för ordkonstundervisning i Finland. Ytterligare en viktig utvecklingsfråga som hon lyfter fram, är vikten av att stödja forskning i ordkonstens betydelse, möjligheter och särställning som konstform eftersom sådan forskning saknas. (Suominen, A. 2019)

Aktörerna på ordkonstfältet har under alla år kämpat med knappa resurser, vilket avspeglar sig på flera olika nivåer. På grund av styvhet och ojämlikhet i strukturen för det nationella finansieringssystemet är det svårt att utveckla verksamheten då det både nationellt och på lokal nivå är mycket svårt att få en stabil finansiering för verksamheten. Få aktörer har ens ett litet verksamhetsbidrag från staten eller andra finansiärer, vilket gör det nästan omöjligt att ansöka om större projektbidrag eftersom självfinansieringsandelen saknas. Det finns mycket få heltidsanställda personer inom ordkonsten och takorganisationen Föreningen för ordkonstundervisning i Finland har aldrig haft en anställd person, utan nätverks- och utvecklingsarbetet sköts genom frivilligarbete på egen tid. Som jämförelse kan nämnas att alla andra konstformernas takorganisationer har antingen hel- eller deltidsantällda verksamhetsledare.

Som det framkommit ovan finns det många olika strukturella orsaker till att det har varit och fortfarande är svårt för en liten konstform som ordkonsten att etablera sig, utvecklas och växa.

2.4. Ordkonstens utvecklingsbehov och -möjligheter

Att ordkonsten i Österbotten inte fått en starkare ställning än den har idag är på många sätt förvånande. Skriv- och författartraditionen är väldigt stark på många håll, det muntliga berättandet är viktigt och det har funnits och finns även idag ovanligt många framstående författare och berättare med rötter i Österbotten. Regionen präglas av ett starkt och frodigt språkbruk, en rikedom av dialekter och språkintresse, språkglädje och kreativitet på många olika plan. Många former av ordkonst förekommer och blomstrar, men man kallar det inte ordkonst. Att ordkonsten inte etablerats beror säkert delvis på att både traditionen med ordkonstundervisning och själva begreppet är obekant. En annan orsak är antagligen också att det varit svårt att få intresserade aktörer och en stabil finansiering för att etablera ordkonstverksamheten. Detta faktum gäller alla regioner i Svenskfinland. Ännu en bidragande orsak är antagligen att det inte heller finns tillräckligt med yrkesverksamma och sakkunniga personer att anlita för olika ordkonstupdrag. En utbildning förankrad i regionen skulle hjälpa upp situationen och skapa bättre förutsättningar att etablera konstformen.

Tillgången på grundläggande konstundervisning på svenska i Finland behöver förbättras både i stora tätorter och mindre kommuner. Undervisningen behöver nå ut till bredare målgrupper och omfatta en större bredd av konstämnen. Den viktigaste åtgärden är att starta relativt förmånlig gruppundervisning med kommunal finansiering, särskilt i konstämnen som i dagens läge får en väldigt liten andel av statsfinansieringen. Sådana ämnen är exempelvis ordkonst, teater och cirkus. Detta är ett av de åtgärdsförslag som Lasse Garoff presenterar i rapporten Mer än en hobby (Garoff, L. 2020). I kommuner som saknar egna etablerade läroinrättningar måste ny grundläggande konstundervisning startas upp. Det är utmanande eftersom ny verksamhet ofta saknar både stabil finansieringsgrund och elevunderlag. Detta beror på att det finns en mindre efterfrågan på verksamhet som inte existerat tidigare. Denna efterfrågan måste byggas genom en aktiv informationsverksamhet i skolor och på dagvårdsenheter och

anpassas till elevernas intressen och preferenser. För att göra detta behövs kunniga och engagerade lärare och dessa lärare behöver stöd så att de inte lämnas ensamma med de utmaningar de ställs inför. Dessa utmaningar är allt från undervisning och administration till marknadsföring och kommunikationen med finansärer, elever, föräldrar, kommunala beslutsfattare och samarbetspartner.

I de kommuner där det redan ordnas grundläggande konstundervisning kan utbudet av konstämnen ytterligare breddas för att skapa ett större konstöverskridande samarbete. Flera konstämnen är besläktade och har mycket gemensamt. Teater, dans och cirkus har mycket gemensamt liksom också slöjd, bildkonst och arkitektur. Ordkonst, teater och bildkonst är också delvis överlappande, speciellt för de yngsta eleverna. I sådana ämnen kunde utbildningsanordnaren erbjuda gemensam nybörjarundervisning och eleverna kunde få pröva på flera olika konstämnen, för att i ett senare skede välja något som de vill specialisera sig på.

Garoff föreslår att de läroinrättningar som har en stabil finansieringsbas och redan nu är verksamma i ett flertal kommuner skulle ta en större regional roll. Utvecklingsprojektet i Wava-institutet i Jakobstad (se kapitel 2.2) är ett utmärkt exempel där man samarbetar över både konst- och kommungränserna. Ordkonsten i mellersta och södra Österbotten är ännu outvecklad och behöver aktörer som har intresse och tar på sig ansvaret för arbetet. KulturÖsterbotten har visat intresse för att initiera och samla olika aktörer till diskussion kring ämnet. I Vasa finns till exempel Taikon, som erbjuder grundläggande konstundervisning i sex konstformer (bildkonst, dans, teaterkonst, slöjd, cirkus och mediekonst) och kunde vara en naturligt hem även för ordkonsten i regionen. Sydkustens ordkonstskola erbjuder ordkonstverksamhet i hela Nyland och Åboland. Sydkustens landskapsförbund som upprätthåller ordkonstskolan kommer att utreda hur ägarbasen och strukturen borde utformas för att skapa möjligheter att få statsunderstöd då statsandelarna för den grundläggande konstundervisningen omfördelas. Det finns behov att också i Nyland och Åboland skapa större strukturella samarbetsformer vad gäller den grundläggande konstundervisningen på svenska, där också ordkonsten kan vara en

del. Även medborgar- och arbetarinstitut har strukturer för både finansiering och administration för att utveckla den grundläggande konstundervisningen till exempel inom ordkonsten.

Kommunernas ansvar är ändå betydande och det får inte vara enskilda läroinrättningsansvar att utvidga konstundervisningen. Varje kommun ansvarar för att den har ett tillräckligt utbud av grundläggande konstundervisning som tillgodoser invånarnas kulturella rättigheter. Samarbete mellan de befintliga aktörerna och kommunerna borde på många håll förstärkas och utvecklas. Den utbildningspolitiska redogörelsen som statsrådet publicerade i april 2021 uppmanar i ett åtgärdsförslag kommunerna att göra planer för kulturförstärkning på ett bredare plan. Detta främjas av ett gott samarbete mellan undervisningsväsendet, kulturväsendet och ungdomsväsendet. Kommunen kan utarbeta en plan för kulturförstärkning som en del av läroplanen och planen för småbarnspedagogik, men den kan också gälla alla åldersklasser. Genom att ha en plan och följa den kan man bättre tillgodose både barns och ungas rätt att ta del av och skapa kultur och skapa mera jämlika verksamhetsformer för de olika aktörerna i kommunen. Planer för kulturförstärkning har i dag utarbetats i ca 120 kommuner i Finland.

Den utbildningspolitiska redogörelsen föreslår att strukturerna och samarbetet inom den grundläggande konstundervisningen utvecklas, att tillgången till undervisning ökas inom olika konstområden samt regionalt, för olika befolkningsgrupper och på båda nationalspråken och att det vid behov ska inledas en reform av lagstiftningen om den grundläggande konstundervisningen. (Statsrådets utbildningspolitiska redogörelse, Statsrådets publikationer 2021:25)

2.5. Ordkonstens betydelse och särart

Ordkonsten är alltså en av nio konstformer inom den grundläggande konstundervisningen. Med tanke på den betydelse språket, läs- och skrivkunnigheten och uttrycksförmågan har i samhället vill jag här lyfta fram konstformens särart och betydelse i ett bredare perspektiv. Språket är verktyget och grunden för allt lärande. En mångsidig läskunnighet är nyckeln till självkänedom, till att hitta sina starka sidor och till att utveckla sin kreativitet och sociala kompetens. Den ligger till grund för vår förmåga att utveckla oss själva och aktivt delta i samhället.

Ett av målen för den grundläggande utbildningen är att utrusta eleverna med mångsidiga färdigheter för fortsatta studier, arbetsliv och delaktighet i samhället. Förmågan att läsa och skriva, att kunna tolka och förstå texter och att själv kunna producera texter utgör en central medborgarfärdighet och som öppnar möjligheter. Läs- och skrivfärdigheterna är också en förutsättning för att de demokratiska principerna ska fungera i ett samhälle. En nordisk jämförelse över hur litteratur syns i läroplanen för grundläggande utbildning, visar att alla nordiska länder har kvar synen på läskunnighet som en förutsättning för demokrati. (Gourvennec, A.F. 2020) För att demokrati ska fungera krävs empati. Enligt den amerikanska filosofen och forskaren Martha Nussbaum är det just skönlitteraturen och den "narrativa fantasin" som skapar förutsättningar för demokrati. Endast genom konstupplevelsen, den estetiska läsningen och narrativ fantasi kan en person leva sig in hur det kan kännas att vara en annan person, att förstå den andras villkor och uppleva de känslor, önskningar och behov man i den positionen kunde ha. Hon försvarar litteraturens roll som källa till förståelse av världen. (Nussbaum, M. 2009).

En annan forskare, Judith Langer, har forskat i hur barn och unga utvecklar sitt läsande och skrivande (litteracitet) och vad det betyder för deras lärande. (Langer A. 2005). Langer hävdar att elever lär sig att utforska både sina egna och mänsklighetens möjligheter genom att läsa litteratur. Hennes utgångspunkt är att man genom litteraturen finner sig själv, kan föreställa sig andra, värdesätta skillnader och söka

efter rättvisa. För Langer är litteracitet ett ledord, och hon menar att man genom att pröva och ompröva sina uppfattningar av texter lär sig tänka klart, och genom att utveckla en tidig litteracitet (vilket kan översättas till ungefär läs- och skrivkunnighet, även om mycket mer ryms i begreppet, bland annat att tolka och förstå olika sorters texter) skapar individen redskap för att begrunda och förändra både sig själv och sin omvärld.

Ordkonstlärare är experter på skönlitteratur och har erfarenhet av att välja texter som barn inte endast kan identifiera sig med, utan som också utmanar och sporrar eleverna till nya perspektiv. Genom ordkonsten inspireras eleverna till läsning på olika kreativa sätt, samtidigt som arbetet fortsätter genom och efter läsprocessen. Dialogen med texten, den egna upplevelsen och reflektioner kring texten lever jämsides med läsningen. Eleverna får skapa egna texter inspirerade av läsoplevelsorna och vara kreativa medskapare. Med glädje som ledmotiv är ordkonst en ypperlig metod för att skapa positiva läsaridentiteter och stödja narrativ fantasi.

Idag betonas en mångsidig läs- och skrivkunnighet, som inte begränsas endast till en form av text. Ny teknologi gör att vardagen, arbetet och oundvikligen också sättet att läsa, tolka och skapa texter förändras. Begreppet läskunnighet har blivit mera omfattande och numera talar man om multilitteracitet. Det innebär att man kan tolka och kritiskt bedöma det man läst, samt att man kan leva sig in i det man läser. Multilitteracitet innebär också förmågan att producera olika texter. Det handlar om att kunna ta till sig och förmedla information, att identifiera känslor och att förstå hur språket används samt förstå olika språkliga sammanhang.

Barns och ungas läs- och skrivfärdigheter har diskuterats på bred front de senaste tio åren. I internationella undersökningar som PISA och PIRLS har det visat sig att barns och ungas läsförmåga stadigt sjunker i Finland. PISA-studien 2018 visar att de finländska 15-åringarna fortfarande presterar goda resultat i läsning, matematik och naturvetenskapliga ämnen. Finland hör till toppen i europeisk och asiatisk jämförelse. Den senaste studien visar ändå tydligt att

klyftorna mellan eleverna växer och att utvecklingskurvan för de finländska tonåringarnas läskunnighet pekar nedåt. Färre elever än tidigare nämner läsning som favoritsysselsättning och den negativa inställningen till läsning har tilltagit bland eleverna. Flickornas läskunnighet är större än pojkarnas. Bland pojkarna har antalet svaga läsare ökat sedan 2009 och det är oroväckande att 63 procent av de finländska pojkarna håller med om påståendet "Jag läser bara om jag måste". Andelen utmärkta läsare i svenskspråkiga skolor har förblivit stabil, men antalet svaga läsare har ökat märkbart också bland svenskspråkiga elever.

I NCU:s utvärdering av niornas läroresultat i svenska och litteratur framkommer att bokläsandet minskat under 2000-talet. (Hellgren, J, Marjanen, J. 2020) Även denna utvärdering visar på en tydlig skillnad mellan pojkars och flickors resultat, speciellt inom delområdet att producera text, där skillnaderna är anmärkningsvärt stora. Resultatet visar bland annat att eleverna gärna skriver, men att de ofta brister i tålmod och uthållighet i bearbetning och färdigställande av text. I analysen av sambandet mellan resultatet och olika bakgrundsvariabler framgick bland annat att de elever som siktade på gymnasiestudier hade ett starkare resultat än de elever som siktade på yrkesstudier. De alla tydligaste sambanden gällde elevernas inställning till studierna och upplevelsen av att tycka om, behärska och ha nytta av ämnet. Också inställningen till skrivandet hade ett tydligt samband med resultatet. Ju positivare inställning, desto bättre resultat. Det finns också rätt tydliga samband mellan ett starkare resultat och mer bokläsning. Användningen av svenska på fritiden hade däremot ett mycket svagt samband med resultatet, vilket antyder att det framför allt är andra faktorer än språkanvändningen på fritiden som påverkar läroresultaten i svenska och litteratur. Resultaten i utvärderingen motsvarar i hög grad vad som framkommit i tidigare utvärderingar och undersökningar under 2000-talet, men här lyfts bland annat polariseringen mellan stad och landsbygd fram som en riskfaktor som bör följas upp i kommande utvärderingar. I slutsatserna i rapporten påpekas att det är viktigt att alltid beakta regional jämlikhet i planeringen av nationella och regionala åtgärder och satsningar så att inte polariseringen inom det svenskspråkiga skolnätet accentueras. Vidare konstateras

bland annat att det behövs en mer systematisk och långsiktig skrivundervisning inom den grundläggande utbildningen, och att man borde utveckla bättre och mer regelbundna fortbildningsmöjligheter för alla modersmållärare i Svenskfinland. (Hellgren J, Marjanen J. 2020)

Satsningar på att öka skrivkunskaperna parallellt med läskunskaperna borde stärkas. Projektet skrivande skola ska hjälpa skolor runtom i Svenskfinland att bli bättre på att skriva. Sydkustens landskapsförbund är huvudman och genomför projektet i samarbete med Smlf, Svenska modersmållärläroforeningen i Finland rf. Projektet finansieras av Svenska kulturfonden och Svenska folkskolans vänner. De unga i dag skriver mer än någonsin förr, men språket är alltmer präglad av punktuppställningar och chattspråk. Att skilja på genrer, formulera sig i löpande text och förstå lärarnas frågor är inte lika lätt. De unga idag är orädda, dynamiska och dialogiska, men samtidigt är de skeptiska och vet mycket om källkritik. Att dela sina texter är en naturlig sak för barn och unga idag. Digitaliseringen och tekniska lösningar har gett nya fina möjligheter både för lärande och undervisning. Det som dock försämras är uthålligheten och färdigheterna att skriva längre texter. Allt fler har svårigheter att klara av det långsamma formatet, att formulera löpande text och bearbeta den. Detta har lärare också märkt i skolvardagen. Nivån är väldigt varierande, vissa skriver perfekt och andra kan inte alls formulera sig. Projektet Skrivande skola har som mål att synliggöra skrivandet över ämnesgränserna och höja hela lärarkollegiers skrivpedagogiska kompetens. Syftet är att hitta arbetsätt som utmanar och utvecklar både elevs och lärares lärande kring strategier för läsning, skrivande och begreppsutveckling – att öka medvetenheten kring vikten av strategier för interaktion och stöttning, strategier för att lära sig lära, som en framgångsfaktor för språk- och kunskapsutveckling (PeD Anette Kronholm-Cederberg 10.5.2021, på de finlandssvenska biblioteksdagarna samt <https://skrivandeskola.fi/>).

Uppmuntrande är ändå att vi här i Finland inte bara oroar oss. Vi blir hela tiden också mer medvetna om den enorma betydelse som tillräckliga läs- och skrivfärdigheter har för både individen och samhället. Vi talar

mycket om läsning och vi jobbar aktivt för att främja läsningen. De ovannämnda undersökningarna och den ökade medvetenheten har resulterat i att det görs större satsningar på läsfrämjande åtgärder och insatser i samhället. För tillfället pågår flera stora nationella projekt som Läsrörelsen, Läsande kommun, de finlandssvenska läsambassadörerna och omfattande fortbildningsprojekt som Lukiloki. I diskussionerna betonas dock oftast oron för läskunnigheten medan man inte talar så mycket om skrivkunnighet och -färdighet. Skrivforskningen i Finland har hamnat lite i skuggan av läsforskningen (se t.ex. Kauppinen, L. 2021).

Läsrörelsen är ett fortlöpande program som är inskrivet i regeringsprogrammet och har syftet att främja läskunnigheten i vårt land, med barnen och de unga i spetsen. Läsrörelsen strävar efter att bredda begreppet läskunnighet och lyfta fram multilitteracitet och flerspråkighet. Läsrörelsen fick sin början år 2017, då undervisnings- och kulturministeriet tillsatte ett nationellt läskunnighetsforum bestående av sakkunniga inom läskunnighet. Syftet med läskunnighetsforumet var att ta fram lösningar som ska förbättra läskunnigheten bland barn och unga och väcka deras läslust. Här föddes tanken om Läsrörelsen, som sedan 2019 arbetat för att främja läskunnigheten i enlighet med undervisnings- och kulturministeriets och läskunnighetsforumets riktlinjer.

Läsrörelsen satte igång arbetet med att skapa en nationell läskunnighetsstrategi i början av 2021 och strategin publicerades i november 2021. (Nationella läskunnighetsstrategin 2030, Utbildningsstyrelsen) Den nationella läskunnighetsstrategin innehåller konkreta mål och åtgärder för att stärka den mångsidiga läskunnigheten hos personer i alla åldrar, i enlighet med principerna om kontinuerligt lärande. Läskunnighetsstrategins vision, Finland – världens mest multilitterata land 2030, eftersträvar ett samhälle där betydelsen av läskunnighet erkänns inom alla branscher och förstås som en fråga som täcker hela livscykeln. Strategin innehåller tre riktlinjer:

- 1) Skapa och stärka strukturer för läskunnighetsarbetet
- 2) Förstärka kompetensen vad gäller multilitteracitet och
- 3) Inspirera till läsning och göra läskunnigheten mångsidigare.

För att nå resultat krävs ett långsiktigt och målinriktat arbete som innebär systematisk planering och samarbete över förvaltningsgränserna. Det skulle vara viktigt att frånga projektbaserade tillvägagångssätt till mer hållbara lösningar. Läskunnighetsstrategin lyfter fram flera konkreta och utmärkta åtgärder där ordkonstens olika verksamhetsformer har en självklar och naturlig roll. Ett av målen i strategin är att stärka den roll som mediefostran, litteraturfostran och läsning på fritiden har i att uppmuntra till och stödja läsningen. En konkret åtgärd som lyfts fram för att nå detta mål är att öka barns och ungas möjlighet att delta i den grundläggande konstundervisningen, särskilt ordkonsten, på olika håll i landet. En del kritik har väckts mot att det traditionella läsandet och skrivandet samt skönlitteraturen fått en mycket liten roll i strategin och att det läggs för stor vikt på olika digitala lösningar och tjänster. Det är förstås viktigt att se läskunnighet ur ett brett perspektiv utan att glömma litteraturens och böckernas betydelse och roll i vår läs- och skrivkunnighet.

Läsrörelsen beviljade år 2020 drygt en miljon euro för ungas och vuxnas läskunnighet samt **En läsande kommun-nätverken**. Projekten ska föra samman kunnande, sakkunskap och verksamhetsmodeller

som utnyttjas i Läsrörelsens arbete med den nationella läskunnighetsstrategin. Det finns elva En läsande kommun-nätverk i Finland och läsfrämjande arbete inom nätverken bedrivs i ungefär 170 kommuner runt om i Finland under åren 2020-2021.

Enligt den färskta heltäckande utredningen om den svenskspråkiga utbildningen i Finland utgör modersmålet och undervisningsspråket grunden för den svenskspråkiga utbildningen. En av den svenskspråkiga utbildningens uppgifter är att säkra den språkliga utvecklingen hos svenskspråkiga, hos tvåspråkiga personer som har både finska och svenska som modersmål samt hos flerspråkiga barn och unga under hela utbildningsvägen. Goda språkfärdigheter ger barn, unga och vuxna tillräcklig beredskap för studier, fortsatta studier och för arbetslivet. Undervisningsspråket behöver kontinuerligt stöd, eftersom omgivningen och språkkontexten i huvudsak är finskspråkig. (Oker-Blom, G. 2021)

Dessa satsningar, program och utredningar har som ett delmål att utveckla barns och ungas läshobby. Att stödja vilken hobby som helst innebär att man behöver kanalisera resurser till att utveckla den ledda verksamheten. För läskunnighetens del betyder det uttryckligen ordkonstverksamhet som är planerad och ledd av professionella. Läsning, ordkonst och dylik hobbyverksamhet behöver en starkare ställning, strukturer och finansiering. På detta sätt kan vi skapa en kultur kring läsning och gemenskap även på fritiden och stödja familjer och barn i att utveckla läs- och skrivfärdigheten så att uppgiften inte är enbart ses som skolans ansvar. Även bibliotekens roll som anordnare av hobbyverksamhet kring läsning och ordkonst bör utredas och utvecklas, för det finns bibliotek i varje kommun. Mera om detta finns i avsnitt 5.2.6 som handlar om biblioteket som arbetsplats för ordkonstpedagoger.

Satsningarna på att främja läsfärdigheterna är väldigt viktiga och har en stor betydelse för att skapa medvetenhet, förändring och systematiskt arbete på många olika nivåer i samhället. I diskussionerna har oron för de försämrade läsfärdigheterna alltså betonats och diskussionen om betydelsen av goda skrivfärdigheter har inte varit lika stark. Forskning

i skrivkunnighet är inte lika vanligt som forskning i läskunnighet. Läs- och skrivfärdigheternas betydelse för ett demokratiskt samhälle är obestridlig. I relation till litteraturens och läs- och skrivförmågens betydelse för samhället är ordkonstens utrymme inom den grundläggande konstundervisningen och i samhället överlag alltför litet. Trots att ordkonstundervisningen har fått en klar roll i de stora nationella programmen och projekten för att främja läskunnigheten finns det inom ordkonstområdet ett stort metodiskt och pedagogiskt kunnande som inte identifieras eller utnyttjas till fullo. Detta beror på att ordkonstundervisningen är liten och mindre känd än undervisningen inom andra konstformer som t.ex. musik och bildkonst.

Att ordkonstundervisningen är rätt marginell och har relativt låg status beror i viss mån på att det saknas etablerade utbildningsmöjligheter och därmed också akademisk forskning inom området. Ordkonsten har ännu inte uppnått trovärdighet som undervisningsmetod genom omfattande forskning. I internationella publikationer skrivs det mycket om kreativt skrivande och om användning av berättelser i undervisningen och som stödform. (Kivijärvi 2020). De få undersökningar som gjorts om ordkonst i undervisningen visar ändå att ordkonstmetoder stöder till exempel kritiskt tänkande och läsinläring. (Duesby & Justice, 2015)

Ordkonst nämns också i grunderna för läroplanen för den grundläggande undervisningen i ämnet modersmål och litteratur: "Eleverna ska lära känna flera kulturområden, av vilka ordkonsten, mediekulturen, drama och teater samt muntlig kommunikationskultur är de mest centrala. Undervisningen i ordkonst innebär att man skriver, läser och tolkar skönlitterära texter. Syftet med litteraturundervisningen är att väcka läslust, stödja eleverna i att få och dela med sig av läsoplevelser, fördjupa kulturkännedomen, stödja den etiska utvecklingen och att berika elevernas språk och fantasi." (Utbildningsstyrelsen 2014). Ordkonstundervisning har i olika sammanhang konstaterats vara ett utmärkt sätt att öka och upprätthålla barns och ungas läs- och skrivkunnighet och därmed förbättra deras möjlighet att vara delaktiga och fungera i samhället. Detta är alltså inte enbart en fråga för den grundläggande konstundervisningen och de aktörer som ordnar ordkonstundervisning, utan frågan har

en större samhällelig betydelse. Att utbilda ordkonstlärare skulle öka det ordkonstpedagogiska kunnandet även inom den grundläggande utbildningen och utbildningens möjlighet till synergier med t.ex. klasslärarutbildningen är uppenbar. Mer om detta i avsnitt 5.2.4, som handlar om ordkonstlärarens arbetsfält.

Det är alltså viktigt att se bredden och vikten av det som vi kan definiera som ordkonst och vilken betydelse ordkonsten har för både den enskilda människan och för samhället. Den stärker barns och ungas kreativitet, kritiska tänkande, självkänsla och förmåga att använda och förändra språket och kulturen. Genom att med låg tröskel få in ordkonsten på många olika områden skapar vi ett mera jämlikt samhälle där klyftorna mellan de svaga och starka kan jämnas ut. Ordkonsten är en konstform som inte kräver specialutrymmen, redskap eller stora resurser för att kunna verka. Även nya former av media, digitala lösningar och hjälpmedel kan komplettera och stödja barn och unga att utvecklas och hitta sina egna styrkor och sätt att uttrycka sig. Det finns många unga som använder medier på ett mångsidigt sätt, men för de flesta är användningen mycket smal och ensidig. Det finns många sätt att skapa sina egna berättelser och uttrycka sina åsikter och känslor. Det kan ske via sociala medier eller vloggar. Man kan skriva fiktion och syssla med estradpoesi, rap eller lyrik och mycket mer. Vi vuxna ska ha förmåga och redskap att handleda, stödja och vägleda barn och unga att hitta olika vägar och sätt att utvecklas, visa på vilka alla möjligheter det finns att växa och lära sig att uttrycka sig på sätt som passar en själv.

3. Grundläggande konstundervisning i Finland

3.1. Syfte och bakgrund

Finlands system för grundläggande konstundervisning är unikt i hela världen. Det är en egen utbildningsform vars struktur och styrning förklaras som en inledning och utgångspunkt för denna utredning och rapport. Systemet kan bara delvis jämföras med den konstfostran som arrangeras utanför skoltid i andra länder. Det unika är bland annat att den grundläggande konstundervisningen erbjuds åt en förhållandevis stor andel av landets barn och unga. Enligt Utbildningsstyrelsens rapport (Luoma, T. 2020) deltar cirka 128 000 barn och unga i den grundläggande konstundervisningen, vilket är ca 12 % av åldersgruppen 2–19-åringar. Undervisningsformen stöder på ett positivt sätt den relativt småskaliga konstundervisning som ges i skolan och har en stor inverkan och betydelse som kulturfostrare. Det finländska systemet för konstundervisning har djupa historiska rötter och har vuxit fram ur lokala medborgarrörelser och särskilt ur konstundervisningen i musik.

Grundläggande konstundervisning är konstfostran som ordnas utanför skolan och riktas i första hand till barn och unga. Grundläggande konstundervisning ges inom de nio olika konstämnen arkitektur, bildkonst, slöjd, mediekonst, musik, dans, ordkonst, cirkuskonst och teaterkonst. Den grundläggande konstundervisningen är en självständig undervisningsform och fastslås i lagen om grundläggande konstundervisning (633/1998), och förordningen om grundläggande konstundervisning (813/1998). Ramarna och innehållet för hur undervisningen ska utformas bestäms av Utbildningsstyrelsens grunder för läroplanen för den grundläggande konstundervisningen. Utgående från dessa grunder gör varje läroanstalt en egen läroplan som godkänns av utbildningsanordnaren. Undervisningen framskrider målinriktat från en nivå till nästa och ger eleven förmåga att uttrycka sig själv och att söka till yrkesutbildning och utbildning på högskolenivå inom konstområdet. Av eleverna som deltar i undervisningen kan man ta ut skäliga avgifter, som utbildningsanordnarna beslutar om. Enligt

lagen om grundläggande konstundervisning får undervisning inte ordnas i syfte att nå ekonomisk vinst.

Den grundläggande konstundervisningen har som uppgift att skapa grunderna för den emotionella, estetiska och etiska tillväxten och skapa förutsättningar för en livslång relation till utövandet av konsterna. Den grundläggande konstundervisningens och konstskolornas uppgift är också att fungera som en fördjupande del i det system av konstfostran vars grund är den allmänna konstundervisning som ges inom småbarnspedagogik, grundskola och gymnasium. Lasse Garoff konstaterar i sin rapport om den grundläggande konstundervisningen i Svenskfinland att konstundervisningen är mer än en hobbyverksamhet eftersom ambitionen är att undervisningen också ska förbereda eleverna för en potentiell proffskarriär. (Garoff, L. 2019)

Fördjupad lärokurs:

1300 timmar

Fördjupande studier
500 timmar

Allmän lärokurs:
500 timmar

Grundläggande studier
800 timmar

Temastudier
200 timmar

Gemensamma studier
300 timmar

KONSTFOSTRAN FÖR SMÅBARN

Bild 1: Studiernas uppbyggnad och omfattning inom den grundläggande konstundervisningen.

Källa: Förbundet för grundläggande konstundervisning, TPO-liitto.

3.2. Grunderna för läroplanen: allmän lärokurs och fördjupad lärokurs

Undervisningen följer läroplaner som godkänts av utbildningsanordnaren, som i sin tur ska utgå från grunderna för läroplanen som fastställts av Utbildningsstyrelsen. Utbildningsstyrelsen förnyade senast 2017 grunderna för läroplanen för den fördjupade och den allmänna lärokursen i grundläggande konstundervisning. Målet med läroplansreformen var att stödja utvecklingen av pedagogiken, verksamhetskulturen och elevbedömningen inom den grundläggande konstundervisningen. I läroplanerna fastställs undervisningens mål och centrala innehåll.

Lärokurserna för den grundläggande konstundervisningen är allmän lärokurs, som omfattar 500 timmar, och fördjupad lärokurs, som omfattar 1300 timmar. Grunder för läroplanerna för både den allmänna och den fördjupade lärokursen har fastställts för alla nio konstämnen. I samband med läroplansreformen blev det första gången möjligt att ge undervisning i ordkonst och mediekonst (tidigare audiovisuell konst) också enligt den fördjupade lärokursen. Bild 1 beskriver hur de olika lärokurserna är uppbyggda.

3.3. Anordnande och finansiering av den grundläggande konstundervisningen

De läroanstalter som ger grundläggande konstundervisning i Finland kan vara statliga, kommunala eller höra till det fria fältet (till exempel föreningar, organisationer och företag). Det finns också olika former av finansiering beroende på hur läroanstalten får undervisningstillstånd. En läroanstalt kan verka med eget undervisningstillstånd från undervisnings- och kulturministeriet och därmed få finansiering i form av timbaserade statsandelar. De kallas SA-läroinrättningar, eller VOS-läroinrättningar från finskans valtiosuudet. Det är främst dessa som ger grundläggande konstundervisning enligt fördjupad lärokurs och de utgör de största och mest etablerade läroinrättningarna

inom den grundläggande konstundervisningen. Kommunen kan ordna grundläggande konstundervisning efter eget beslut antingen själva eller genom att bevilja tillstånd åt en privat läroanstalt. Staten deltar i finansieringen genom att ge kommunerna statsandel för grundläggande konstundervisning på basis av ett pris per enhet som beräknas enligt invånarantalet och per invånare.

Grundläggande konstundervisning kan också ges på medborgar- och arbetarinstitut. De erhåller statsandelsfinansiering för sin verksamhet enligt lagen om fritt bildningsarbete (632/1998) och enligt liknande regler som SA-läroanstalterna och de har tillstånd att erbjuda undervisning enligt allmän läroplan.

Dessutom finns det också föreningar, stiftelser och andra organisationer som ordnar grundläggande konstundervisning utan den långsiktiga statliga statsandelsfinansieringen. Deras verksamhet finansieras med kommunala bidrag, elevavgifter och eventuella bidrag från privata fonder och stiftelser. Dessa läroanstalter beviljas tillstånd att ordna grundläggande konstundervisning av kommunen, där kultur- eller bildningsnämnden ska godkänna läroanstaltens läroplan.

Bild 2. Grundläggande konstundervisning i siffror. Källa: Förbundet för grundläggande konstundervisning, TPO-liitto

Konstform	elever totalt	andel av alla
Arkitektur	762	1%
Bildkonst	18 417	14%
Slöjd	4 709	4%
Mediekonst	196	0%
Musik	66 064	52%
Ordkonst	1 188	1%
Cirkuskonst	2 226	2%
Dans	30 221	24%
Teaterkonst	4 204	3%
Sammanlagt	127 987	100%

Bild 3. Antalet elever per konstform inom den grundläggande konstundervisningen läsåret 2019–2020.

Källa: Luoma, T. 2020

Därtill delar undervisnings- och kulturministeriet och Utbildningsstyrelsen årligen ut understöd utifrån ansökningar bland annat för den grundläggande konstundervisningens driftskostnader och för utveckling av verksamheten.

Utbildningsstyrelsen har nyligen kartlagt läget inom den grundläggande konstundervisningen läsåret 2019–2020 (Luoma, T. 2020). Utbildningsformen har följts upp mycket sporadiskt och bristfälligt och tillförlitlig statistik har varit svår att få fram. På senaste tid har situationen ändå förbättrats tack vare nationella utredningar, kartläggningar samt datainsamlingar. Det finns dock ännu brister i uppgifterna. Bristerna beror bland annat på att utredningarna inte nått alla aktörer och att den grundläggande konstundervisningen inte automatiskt funnits med i datainsamlingar inom utbildningssektorn på statlig nivå. År 2019 omfattade till exempel datainsamlingen om

lärare och rektorer i Finland för första gången också grundläggande konstundervisning, men på grund av brister i det insamlade materialet kunde resultatet tyvärr inte publiceras på svenska. (Lärarna och rektorer i Finland 2019. UBS 2020:14)

I Finland fanns det under läsåret 2019–2020 sammanlagt 424 läroinrättningar som ordnade grundläggande konstundervisning och 128 av dessa hade anordnartillstånd som innebär statsandelar per undervisningstimme. År 2019 var antalet läroinrättningar med svenskspråkig undervisning 32. (Garoff, L. 2019). I bild 3 presenteras utbudet av konstundervisning per läroanstalt, det vill säga utan

	Läroanstalter som erhåller statsandelar per undervisningstimme		Läroanstalter som inte erhåller statsandelar per undervisningstimme		Alla läroanstalter sammanlagt	
	Antal läroanstalter	andel %	Antal läroanstalter	andel %	Antal läroanstalter	andel %
Arkitektur	1	0,6%	1	0,3%	2	0,4%
Bildkonst	20	11,8%	98	27,5%	118	22,4%
Slöjd	11	6,5%	60	16,8%	71	13,5%
Mediekonst	1	0,6%	5	1,4%	6	1,1%
Musik	88	51,8%	82	23,0%	170	32,3%
Ordkonst	1	0,6%	7	2,0%	8	1,5%
Cirkuskonst	6	3,5%	5	1,4%	11	2,1%
Dans	36	21,2%	57	16,0%	93	17,6%
Teaterkonst	6	3,5%	42	11,8%	48	9,1%
Sammanlagt	170	100%	357	100%	527	100%

Bild 4. Den grundläggande konstundervisningens läroanstalter per konstform läsåret 2019–2020.

Källa: Luoma, T. 2020

indelning i allmän eller fördjupad lärokurs. Om respondenten uppger att man ger grundläggande konstundervisning i båda lärokurserna inom samma konstområde, förekommer läroanstalten en gång i tabellen. En läroinrättning som ger undervisning inom flera konstområden har för varje konstområde som inrättningen uppger räknats med som en läroinrättning som ger undervisning. Eftersom det finns många läroinrättningar som ger undervisning i flera konstämnen blir det sammanlagda antalet högre än det faktiska antalet.

Sammanlagt åtta läroinrättningar i Finland ger grundläggande konstundervisning i ordkonst. Endast en av dessa har anordnartillstånd med statsandelsfinansiering enligt lagen om grundläggande konstundervisning. Vi kan konstatera att det enligt uppgifter från Föreningen för ordkonstundervisning i Finland finns fler ordkonstskolor, men att de inte räknas med i statistiken eftersom de inte erbjuder grundläggande konstundervisning. (Se avsnitt 2.3.) Uppgifterna är dock riktgivande och ger en bild av situationen idag. Endast arkitektur och mediekonst har ett lägre antal konstskolor än ordkonsten.

Enligt UBS rapport deltog idag alltså cirka 128 000 barn och unga i den grundläggande konstundervisningen i Finland läsåret 2019–2020. Hur många av dessa som är svenskspråkiga finns det inga uppgifter om. Från år 1993 till år 2019 har antalet elever nästan fördubblats, och den största ökningen skedde fram till 2012. Antalet inskrivna elever inom ordkonsten i hela landet var 1 188 av vilka 239 (20%) var svenskspråkiga (Sydkustens ordkonstskola). De största konstområdena inom grundläggande konstundervisning enligt elevantal är musik, dans och bildkonst. Antalet elever i ordkonst har ökat från 475 till 1 188 på tio år.

Det bör dock poängteras att en del av ordkonstskolorna i Finland alltså inte formellt lyder under den grundläggande konstundervisningen, utan undervisningen sker under andra former och att det därför i verkligheten finns många fler barn och unga som deltar i någon form av ordkonstundervisning. Som exempel kan nämnas att det i Sydkustens ordkonstskola läsåret 2019–2020 fanns totalt 373 inskrivna elever, av vilka 239 deltog i grundläggande konstundervisning. Detta

beror på att Sydkustens ordkonstskola formellt har grundläggande konstundervisning i fyra av de tio kommuner där de ordnade ordkonstundervisning läsåret 2019–2020. Som ett annat exempel kan nämnas Valveen sanataidekoulu i Uleåborg, som är en stor ordkonstskola med ca 280 elever från bebisar till vuxna. Valve administreras inom ramen för ett barnkulturnätverk och ger formellt inte grundläggande konstundervisning eftersom finansieringen kommer från andra statliga strukturer.

3.4. Utvecklingsbehov inom den grundläggande konstundervisningen

Det har visat sig att det är en nationell utmaning att uppnå en situation där den grundläggande konstundervisningen erbjuds på likvärdiga villkor i alla delar av landet. Inom den svenskspråkiga utbildningen är det ojämnt fördelade utbudet speciellt tydligt. Bland andra lyfter Gun Oker-Blom i sin färska utredning av den svenskspråkiga småbarnspedagogikens och utbildningens nuläge och utvecklingsbehov fram att det är problematiskt att det inom den konstform som är speciellt viktig ur svensk synvinkel, ordkonsten, endast finns en konstskola, Sydkustens ordkonstskola, som är inriktad på ordkonst. Problematiskt är också att den inte får statsbidrag, främst på grund av att volymerna anses vara för små. Eftersom volymerna alltid är mindre då det gäller en språklig minoritet är det statsstödsystem som nu används ojämnt ur svensk synvinkel. På grund av den osäkra och splittrade finansieringen är det svårt att kunna garantera en målinriktad och långsiktig verksamhet. Lasse Garoffs rapport om den grundläggande utbildning på svenska (Garoff, L. 2019) visar att utbudet på svenska är smalt och ojämnt och att variationen mellan kommuner och regioner är stor. Både Oker-Blom och Garoff konstaterar att ordkonsten rimligtvis borde stödjas extra mycket i en språklig minoritet och även med tanke på att läskunnigheten försvagas.

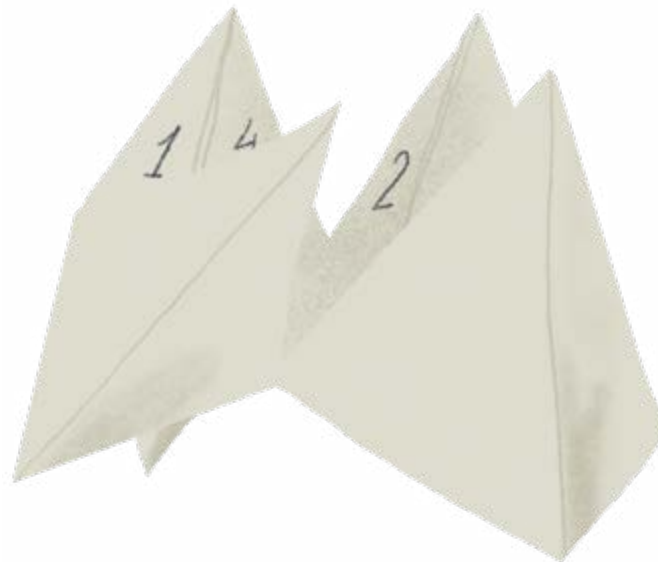

Lasse Garoff identifierade 14 tvåspråkiga kommuner där tillgången till grundläggande konstundervisning på svenska är svag eller otillräcklig. Antalet konstämnen är i dessa fall endast ett eller två av nio möjliga. Ofta erbjuds också undervisning bara enligt den allmänna lärokursen och inte enligt den fördjupade lärokursen. Den ojämna tillgången beror i hög grad på den ojämna statliga finansieringen. En av de största utmaningarna inom det svenskspråkiga fältet är, enligt dem som arbetar där, att man inte kan bygga upp verksamheten då man inte får anordnartillstånd enligt nuvarande kriterier – som bland annat gäller antalet invånare i kommunen – och därmed trygghet genom statsandelar. Andra stora utmaningar är att det är brist på utbildad svenskkunnig personal på alla konstområden och att det inte ordnas utbildning för lärare inom grundläggande konstundervisning, och inte heller tillräcklig konstutbildning för lärare inom småbarnspedagogik och grundläggande utbildning (Oker-Blom, G. 2021).

För att barn och unga inom svenskspråkig utbildning ska få tillgång till grundläggande konstundervisning på jämlika grunder krävs ett omfattande åtgärdsprogram, anser Garoff. Utmaningarna också inom denna utbildningsform är starkt kopplade till utmaningarna inom andra sektorer. En starkare grundläggande konstundervisning på svenska skulle kunna bidra till att motverka många av de problem som finns inom den svenskspråkiga utbildningen på olika nivåer, till exempel bristen på tillräckligt kompetenta sökande till Konstuniversitetet (Oker-Blom, G. 2021)

Svenska kulturfonden kommer år 2023 att inleda en strategisk satsning för att stärka tillgängligheten och jämlikheten inom konstundervisningen för barn och unga på svenska i Finland. Som en förberedelse inför denna satsning har Kulturfonden beviljat DUNK (De Ungas Musikförbund i Svenskfinland) och MWI (Martin Wegelius-institutet) projektfinansiering för att samla in fältets tankar om utmaningar och visioner gällande konstundervisningen för barn och unga i Svenskfinland. Projektet pågår från augusti 2021 till mars 2022. Det leds av projektkoordinatorn Marina Lindholm och forskaren Dan Sundblom, som samlar de olika regionernas aktörer till diskussioner med utgångspunkt i de åtgärdsförslag som Lasse Garoff presenterar

i "Mer än en hobby". Arbetet resulterar i en idébank och en utredning om hur nya samarbeten och andra förändringar i verksamheten kunde stärka tillgängligheten och jämlikheten och hur mera hållbara strukturer för finansieringen kunde se ut. Kulturfondens satsning är välkommen och kan förhoppningsvis bana väg för diskussion och utveckling inom den grundläggande konstundervisningen också på ett nationellt plan.

4. Ordkonstpedagogen idag

I de första kapitlen av rapporten har bakgrunden, nuläget och betydelsen av ordkonstundervisning beskrivits och granskats. I detta kapitel beskrivs vilka krav det finns på behörigheten för lärare i olika utbildningsformer i Finland samt vilka utbildningsvägar för ordkonstpedagoger som finns idag. Dessutom beskrivs vilken utbildningsbakgrund och vilka behov av kompetensutveckling nuvarande ordkonstpedagoger har.

4.1. Behörighet och benämningen lärare

I förordningen om behörighetsvillkoren för personal inom undervisningsväsendet (1986/1998) föreskrivs behörighetsvillkoren för rektorer och lärare. Förordningen gäller olika utbildningsformer och berör de lärare som tagit sin examen efter att förordningen trädde i kraft 1.1.1999, dock inte universitets- och yrkeshögskollärare. De lärare och rektorer som tidigare har uppnått behörighet, har behållit sin behörighet också efter att lagen trädde i kraft. En lärare behåller sin behörighet även om hen inte kontinuerligt innehar en tjänst eller fungerar i ett tjänsteförhållande.

Nedan beskrivs de olika utbildningsformernas behörighetsvillkor för lärare.

Behörighet inom den grundläggande utbildningen och gymnasiet

Klasslärare

Klasslärare ska ha avlagt pedagogie magisterexamen, minst 60 studiepoäng (35 sv) i ämnen eller ämneshelheter som undervisas inom den grundläggande utbildningen samt pedagogiska studier för lärare. Klasslärarbehörighet fås också genom att först uppnå ämneslärarbehörighet och sedan avlägga studier i de ämnen och ämneshelheter som undervisas i den grundläggande utbildningen. En klasslärare med högre högskoleexamen och behörighet i ett ämne som undervisas inom hela den grundläggande utbildningen har dubbelbehörighet.

Ämneslärare i högstadiet och i gymnasiet

Av lärare som ger grundläggande ämnesundervisning krävs grund- och ämnesstudier omfattande minst 60 sp (35 sv) i alla ämnen som läraren undervisar. Av ämneslärare inom gymnasiet krävs grund-, ämnes- och fördjupade studier omfattande minst 120 sp (55 sv) i ett av de ämnen som undervisas. I de övriga ämnen som undervisas krävs grund- och ämnesstudier omfattande minst 60 sp (35 sv). Av ämneslärare krävs dessutom högre högskoleexamen och pedagogiska studier för lärare omfattande minst 60 sp (35 sv).

Behörighet för lärare i fritt bildningsarbete

En lärare i fritt bildningsarbete är behörig om hon eller han har en lämplig högskoleexamen samt pedagogiska studier för lärare omfattande minst 60 sp (35 sv). En lärare som var behörig inom det fria bildningsväsendet före år 1999, är fortsättningsvis behörig för motsvarande undervisning. Läroanstalter för fritt bildningsarbete är folkhögskolor, medborgarinstitut, studiecentraler, idrottsutbildningscenter (idrottsinstitut) och sommaruniversitet. Studierna inom det fria bildningsarbetet är allmänbildande, samhälleliga och hobbyinriktade studier. Grundläggande konstundervisning kan också erbjudas och ordnas inom den fria bildningen på arbetar- och medborgarinstitut.

Behörighet för lärare i yrkesinriktade examensdelar

Behörig att ge undervisning i yrkesinriktade examensdelar är den som har avlagt en högskoleexamen som är lämplig för den undervisningsuppgift som utbildningsanordnaren bestämt och har slutfört pedagogiska studier för lärare i en omfattning av minst 60 studiepoäng (35 sv). Man ska ha minst tre års praktisk arbetserfarenhet i uppgifter som närmast motsvarar innehållet i undervisningsuppgiften och innehar behörighetsbrev eller certifikat, om verksamhet i uppgifter inom branschen förutsätter behörighetsbrev eller certifikat.

Behörighet för lärare i grundläggande konst- undervisning

En lärare i grundläggande konstundervisning enligt fördjupad lärokurs är behörig om hen har lämplig högre högskoleexamen eller lämplig högskoleexamen eller lärarexamen på minst institutnivå inom konstområdet i fråga.

Behörig som lärare i grundläggande konstundervisning enligt allmän lärokurs är den som har lärarbehörighet för konstområdet i fråga eller som har någon annan utbildning som lämpar sig för konstområdet. Också kompetens som förvärvats genom arbete inom branschen kan anses tillräcklig.

Detta betyder att det i sista hand är arbetsgivaren som fattar beslut om vilken utbildning som är lämplig. I behörighetskraven för lärare i den grundläggande konstundervisningen krävs inte att man måste ha avlagt pedagogiska studier, vilket upplevs som en svaghet eftersom det är barn och unga som undervisas. I praktiken är det ändå idag många konstskolor som kräver eller rekommenderar pedagogiska studier och/eller erfarenhet av undervisning när de rekryterar personal.

I samband med förnyelsen av läroplansgrunderna för den grundläggande konstundervisningen 2017 blev det för första gången möjligt att inom ordkonst ge undervisning enligt fördjupad lärokurs. Detta medför också högre behörighetskrav för lärarna som undervisar enligt den fördjupade lärokursen. Förändringen i läroplansgrunderna och de höjda behörighetskraven samt det faktum att ordkonst är en av de nio lagstadgade konstformerna i den grundläggande konstundervisningen är tillräckliga argument för att skapa en utbildning på yrkeshögskole- och/eller universitetsnivå för ordkonstlärare.

4.2. Pedagogiska studier i Finland

Statsrådets förordning om universitetsexamina (794/2004) definierar utbildningsansvaret för det pedagogiska området samt för pedagogiska studier. I förordningen (568/2005) definieras de universitet som ansvarar för utbildning av lärare. I Finland har följande universitet rätt att erbjuda pedagogiska studier som leder till lärarexamen: Helsingfors universitet, Joensuu universitet, Jyväskylä universitet, Lapplands universitet, Tammerfors universitet, Uleåborgs universitet, Åbo Akademi och Åbo universitet. På svenska ges utbildning vid Åbo Akademi och Helsingfors universitet. Målet för den lärarutbildning som ordnas vid universiteten är att den som slutfört utbildningen ska ha färdigheter för självständig verksamhet som lärare, handledare och fostrare.

De behörighetsgivande pedagogiska studierna för yrkeslärare på svenska erbjuds i Vasa, vid Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier vid Åbo Akademi. På finska erbjuds de pedagogiska studierna för yrkeslärare på yrkeshögskolor (Hämeen AMK, Oulun AMK, Jyväskylän AMK, Tampereen AMK, Haga Helia). I undervisnings- och kulturministeriets utredning om den svenskspråkiga utbildningen framkom att man inom yrkesutbildningen önskar att det fanns fler flexibla och mångsidiga möjligheter till behörighetsgivande utbildning på svenska. Å andra sidan har det framkommit att de pedagogiska studierna successivt har blivit mer mångsidiga och att andelen behöriga yrkeslärare har ökat. (Oker-Blom 2021, s. 57)

Undervisnings- och kulturministeriet beställde år 2012 en utredning med uppdrag att utreda utbildningsansvaret för de pedagogiska studierna för lärare i konstämnen och hur detta genomförts inom ramen för lärarutbildningen på universitetsnivå. (Granö, P. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:18). Avsikten var att kartlägga och bedöma utbildningsansvaret för lärarutbildningen i konstämnen på universitetsnivå samt hur detta genomförts vid Sibelius-Akademien, Teaterhögskolan och Aalto-universitetet. (Konstuniversitetet bildades i början av 2013) Eftersom varken Sibelius-Akademien, Teaterhögskolan eller Aalto-universitetet enligt förordningen om universitetsexamina har utbildningsansvar

inom det pedagogiska området, skulle det krävas en ändring av ovan nämnda förordningar för att ge dem examensrätt i pedagogiska studier. Utredningspersonerna kom då fram till att det inte finns behov av att ändra den nuvarande författningen på området. I praktiken innebär det alltså att Konstuniversitetet och Aalto-universitetet inte gavs examensrätt i pedagogiska studier. De pedagogiska studier som bedrivs inom Konstuniversitetet och Aalto-universitetet ska fås från ett sådant universitet som har ett pedagogiskt utbildningsområde och examensrätt i pedagogiska studier. Utredningspersonerna ansåg att det skulle gagna samtliga universitetsstuderande om studierna bedrevs integrerat, och att kontsuniversitetet kunde bidra med ämnesdidaktisk expertis som också skulle vara till nytta för studerande vid övriga universitet. Den lösning som presenteras utgår från samtliga lärargrupperns behov av ett mångsidigt pedagogiskt kunnande utöver sin substans- och ämnesdidaktiska kompetens på det egna ämnesområdet. En viktig bakgrundsfaktor i detta avseende är behovet att integrera undervisningen för att utveckla den egna arbetsgemenskapen, till exempel i syfte att riva murarna mellan olika sektorer och för att hitta nya pedagogiska lösningar. Såväl det pedagogiska området som konstfostran har ansvar för utbildningen av lärare, och skulle ha stor nytta av ett starkare samarbete inom utbildning och forskning.

I utredningens uppdrag ingick inte att se på den grundläggande konstundervisningens pedagogiska utbildning. I utredningen lyfts ändå fram att det är problematiskt att det i behörighetskraven inte krävs en pedagogisk utbildning, trots att arbetet går ut på att undervisa barn och unga i olika åldrar, till och med barn under skolåldern. I samband med de höranden som ordnades under arbetet med utredningen framkom en stark önskan om att en pedagogisk utbildning på 60 sp ska skrivas in i behörighetskraven för lärare i den grundläggande konstundervisningen. Detta presenterades också som ett åtgärdsförslag i utredningen. (Granö, P. 2012)

I en färsk utredning som beställts av undervisnings- och kulturministeriet granskas de pedagogiska studier för lärare (60 sp) som ger lärarbehörighet och deras innehåll inom olika lärarutbildningar.

(Jyrhämä, R. 2021). Utredningen lyfter fram likheter och olikheter i de olika utbildningarna som finns idag. Utgångspunkten har varit att försöka hitta en gemensam kärna i lärarnas pedagogiska studier – i den mån det går att hitta en sådan. Syftet med utredningen har varit att identifiera de utvecklingsobjekt i de pedagogiska studierna för lärare som är viktiga med tanke på utvecklingsprogrammet för lärarutbildningen. Utredningen visar att det finns stora variationer i strukturen på de pedagogiska studierna för lärare i Finland. En del av variationen kan enligt Jyrhämä förklaras av terminologin. Beroende på universitetets och yrkeshögskolans egna prioriteringar finns det också tydliga skillnader i innehållet i studierna. Utredningen visar att de pedagogiska studierna är splittrade och att det är svårt att föra en dialog om utformandet av ett gemensamt lärarskap och om en enhetlig och allmän pedagogisk behörighet enligt behörighetsförordningen (986/1998).

4.3. Ordkonstpedagogernas yrkesutbildning idag

Lagstiftningen och behörighetskraven lämnar en del tolkningsmån till läroanstalter och arbetsgivare som rekryterar ordkonstpedagoger. Idag har de som jobbar som ordkonstpedagoger varierande utbildningar och examina i bakgrunden, men utbildningsnivån är överlag hög.

Föreningen för ordkonstundervisning i Finland (Suomen sanataideopetuksen seura) gjorde år 2019 en kartläggning av ordkonstpedagogernas utbildningsbakgrund och utbildningsbehov. Majoriteten (80%) av de ordkonstpedagoger som svarade på enkäten har en högre högskoleexamen, de flesta (75%) är filosofie magistrar med inriktning på antingen litteraturvetenskap eller modersmål (finska eller svenska). Didaktiska färdigheter har pedagogerna fått genom till exempel biämneshögskolor eller andra studier i kreativt skrivande. Denna möjlighet finns ändå inte på svenska. En del har deltagit i fortbildning eller kurser inom ordkonst, till exempel de som erbjuds via Hämeen kesäyliopisto och Snellman EDU eller Sydkustens ordkonstskola och CLL. (Se kapitel 4.6 och bilaga.) En del av dem som har studerat litteratur har ändå inte avlagt några pedagogiska studier. Å andra

Jag önskar att studier i ordkonstfostran skulle ordnas i följande form:

Bild 5. Yrkesaktiva ordkonstlärarens önskemål om hur ordkonstlärutbildning skulle ordnas
Källa: Föreningen för ordkonstundervisning i Finland

Ämnen som intresserar mig speciellt mycket är:

Bild 6: Ämnen som intresserar yrkesaktiva ordkonstlärare.
Källa: Föreningen för ordkonstundervisning i Finland

sidan har flera yrkesaktiva ordkonstpedagoger en banträdgårds- eller klasslärarutbildning, men saknar ämnesinriktade studier inom litteratur, svenska/finska som modersmål eller kreativt skrivande utöver det som ingår i studierna. Det finns också ordkonstpedagoger som har en scenkonst- eller samhällspedagogutbildning eller en utbildning inom andra närliggande konstformer, som film eller media. Ett fåtal av de yrkesverksamma ordkonstpedagogerna studerar litteraturvetenskap och/eller pedagogik, men har inte ännu avslutat sina studier.

Några exempel på utbildningsbakgrund hos yrkesverksamma ordkonstpedagoger:

Veera, skolkonstnär inom ordkonst, ordkonstlärare, Åbo

FM, Turun Yliopisto, huvudämne litteraturvetenskap, biämne kreativt skrivande. Studerar för tillfället till scenkonstpedagog vid Turun ammattikorkeakoulu bland annat för att få pedagogisk behörighet.

Lotta, ordkonstlärare, Helsingfors

FK, Lunds universitet, huvudämne filmvetenskap, biämne litteraturvetenskap och teatervetenskap. Kurser i svenska och pedagogik vid Helsingfors universitet. Skrivkurs, Skriva för barn och unga, Sydkustens ordkonstskolas ordkonstledarutbildning, certifierad ordkonstledare

Petra, ordkonstlärare, Esbo

Scenkonstpedagog, Novia, certifierad ordkonstledare.

Enligt kartläggningen önskade de flesta att utbildning inom ordkonst ordnas på universitets- eller högskolenivå. (Se bild 5.) Metoder inom ordkonstfostran, pedagogiska kunskaper samt utvärdering och respons är de ämnesområden som intresserar ordkonstpedagogerna allra mest. Både i kartläggningen som nämndes ovan samt i diskussioner som förs mellan aktörer på området lyfts behovet av de pedagogiska färdigheterna ständigt upp.

Många av dem som deltar i nuvarande fortbildningar för ordkonstledare siktar inte på en karriär som ordkonstpedagog, utan målet är att hitta redskap och metoder för det egna arbetet inom det pedagogiska området, på bibliotek eller inom övrig konstfostran. Detta är förstas viktigt med tanke på att sprida ordkonstmetoder och stärka ordkonsten. En del av deltagarna har givetvis också via fortbildningen motiverats till att välja ordkonst som yrke och söka sig till arbete som ordkonstlärare. För att främja utvecklingen av professionell högklassig konstundervisning, kulturfostern och hobbyverksamhet inom ordkonsten räcker det inte att det finns enbart fortbildning och kortare utbildningar inom området.

På svenskt håll är situationen ännu mer brokig vad gäller pedagogernas utbildningsbakgrund. Det är svårt att hitta behöriga och erfarna ordkonstlärare med både studier i litteraturvetenskap och/eller svenska och pedagogik i bagaget till den grundläggande konstundervisningen. Orsakerna är både att arbetsfältet idag är begränsat (med endast en ordkonstskola) och relativt outvecklat och att heltidsarbete som ordkonstlärare inom konstundervisningen är sällsynt. Dessutom ordnas det väldigt sällan utbildning eller fortbildning för ordkonstpedagoger på svenska. I samband med att den grundläggande konstundervisningen fick en ny lagstiftning och tog fart i mitten av nittiotalet ordnade Åbo Akademis fortbildningscentral en ordkonstledarutbildning som omfattade 12 dagar, men någon fortsättning på den blev det tyvärr inte. Seminarier, kurser och fortbildningar har dock regelbundet ordnats främst av Sydkustens landskapsförbund i samarbete med andra aktörer. Dessa fortbildningar och kurser har haft stor betydelse för rekryteringen av nya ordkonstlärare till fältet. (Sydkustens ordkonstskola).

Hösten 2012 startade Sydkustens landskapsförbund/Sydkustens ordkonstskola den första mera omfattande ordkonstledarutbildningen på fyra moduler à två dagar (totalt ca 60 h). Fortbildningen ordnades i samarbete med Borgå folkakademi. Samtidigt initierade och introducerade Sydkusten ett certifieringssystem för att garantera en viss nivå och kvalitet för arbetet som ordkonstlärare. Sydkustens ordkonstskola har certifierat totalt 33 ordkonstledare och ytterligare

några personer kommer att få certifikat under läsåret 2021-2022. Certifikatet omfattar avklarad ordkonstledarutbildning samt arbetspraktik i en egen ordkonstgrupp.

Sedan starten 2012 har Sydkustens landskapsförbund/Sydkustens ordkonstskola ordnat en ordkonstledarutbildning vartannat år, totalt fem gånger. År 2019 ordnades den första ordkonstledarutbildningen i Österbotten av Centret för livslångt lärande CLL i samarbete med Sydkusten. Den senaste ordkonstledarutbildningen ordnades vårterminen 2021 som ett samarbete mellan Sydkustens ordkonstskola, CLL och KulturÖsterbotten med två olika parallella grupper, en i Vasa och en i Helsingfors. På grund av coronapandemin ordnades utbildningen på distans. Som inspiratörer och sakkunniga anlitas både ordkonstskolans egna lärare och anställda och utomstående författare, pedagoger och kulturaktörer. (Se bilaga.)

Utbildningen består av både teoretisk baskunskap och praktiska övningar och exempel. Fortbildningen utgår från deltagarnas egen verklighet i kombination med sakkunskap av hög kvalitet. Målet är att utveckla och stärka den professionella sakkunskapen och yrkesidentiteten genom att erbjuda aktuella verktyg och metoder för att tillämpa nya teorier i det dagliga arbetet med barn och unga. I bilagan finns en mera detaljerad beskrivning av utbildningens innehåll samt utbildare. Responsen på den senaste ordkonstledarutbildningen var väldigt positiv och både erfarenheter och innehåll kan fungera som stöd för planeringen av nya utbildningarna som utformas.

Arbetsfältet är väldigt brokigt och ordkonstpedagogerna har idag ett utvecklande och utforskande arbetssätt, som krävs i en bransch där var och en förverkligar sin egen syn på arbetet och yrket. Det finns några ordkonstskolor i Finland där man har möjlighet att arbeta på heltid enbart som ordkonstpedagog, men oftast består arbetsbilden av många olika uppgifter. Skrivpedagogisk forskning har aktivt bedrivits inom ämnet svenska och litteratur på universitetsnivå, men utvecklingen av ordkonstundervisningen i Finland ligger i praktiken på de små aktörernas ansvar.

4.4. Nuvarande studier inom området på universitetsnivå

I de följande avsnitten presenteras de vanligaste utbildningar och studier som erbjuds för ordkonstpedagogerna på fältet i dag samt vem som ordnar dessa. Som konstaterades i föregående avsnitt är utbildningsbakgrunden hos de nuvarande ordkonstpedagogerna varierande och alla tänkbara utbildningar kan inte nämnas. Presentationen ger en allmän överblick av studierna i litteraturvetenskap och skrivande. Presentationen delas in enligt utbildningsnivå från studier på universitetsnivå och yrkeshögskolenivå samt övriga studier till de mest etablerade fortbildningarna i ordkonst samt utbildningar inom fria bildningen.

På svenska erbjuder **Helsingfors universitets** humanistiska fakultet kandidat- och magisterstudier i nordiska språk och litteratur eller litteraturvetenskap. Studierna betonar litteraturteorier, litteraturanalys och litteraturvetenskapliga metoder. Målet är att studenterna känner till drag, strukturer och stilmedel inom litteraturen. Textcentreringen kompletteras av studier i historiska strömningar och genrer som styr förståelsen av texterna. Det är möjligt att vid magisterprogrammet bli ämneslärare i modersmål och litteratur genom att specialisera sig på inhemsk litteratur eller allmän litteraturvetenskap och att avlägga de pedagogiska studierna för ämneslärare. Även många författare har studerat litteraturvetenskap.

På Helsingfors universitets pedagogiska fakultet ges utbildning för lärare. Undervisningen vid kandidatprogrammet i pedagogik och magisterprogrammet i pedagogik är uppdelad i flera studieinriktningar. Olika studieinriktningar leder till olika lärarbehörigheter och yrkeskompetenser. De tre svenskspråkiga studieinriktningarna är lärare inom småbarnspedagogik, klasslärare samt allmän och vuxenpedagogik.

Vid **Åbo Akademi** kan man vid utbildningslinjen för kultur, historia och filosofi studera litteraturvetenskap. Utbildningslinjen erbjuder studier i klassisk litteratur och litteraturhistoria samt perspektiv på

populärlitteratur och de gränzoner där litteraturen möter andra medier. Litteraturvetenskapen vid Åbo Akademi har också en profil inom undervisning och forskning i barn- och ungdomslitteratur. Det finns en stor valfrihet i kursvalet från och med ämnesstudierna och det går bra att kombinera litteraturvetenskap med andra biämnena. Det är möjligt att bli modersmåls lärare om man läser både litteraturvetenskap och svenska – båda kan vara huvudämne – tillsammans med biämnestudier i pedagogik. Litteraturvetenskap kan även läsas om biämne av studerande med andra huvudämnen.

Hösten 2021 initieras en studiehelhet på 25 sp litterär produktion vid Åbo Akademi. Ansvaret för helheten ligger på ämnet litteraturvetenskap och de studerande ges möjligheter att utveckla sina skrivfärdigheter som ett komplement till sin ämneskompetens.

På Åbo Akademi fakultet för pedagogik och samhällsvetenskaper utbildas svenskspråkiga lärare för alla utbildningsstadierna, dvs lärare i småbarnspedagogik, klasslärare, ämneslärare, yrkeslärare och högskolepedagogik. Vid fakulteten ges också utbildningar i socialpolitik, utvecklingspsykologi och hälsovetenskap.

På finska finns det naturligtvis många flera vägar och utbildningsmöjligheter. På flera olika universitet kan man studera litteraturvetenskap och språk samt få behörighet som modersmåls lärare. Även lärarstudier för alla utbildningsstadierna kan avläggas vid flera universitet och yrkeshögskolor. (Se avsnitt 4.2.) Studier i litteraturvetenskap, språk och möjlighet att bli modersmåls- lärare finns vid flera olika universitet.

Jyväskylä universitet och Åbo universitet har en utbildningslinje för skrivande och kreativt skrivande. Vid Jyväskylä universitet kan man avlägga både kandidat- och magisterstudier i skrivande (kirjoittamisen kandidaatti- ja maisteriohjelman) sedan tjugo år tillbaka. På Åbo universitets humanistiska fakultet kan man avlägga både grundstudier och ämnesstudier i kreativt skrivande (25 sp + 35 sp). Man kan också studera kreativt skrivande som biämne. Skrivande kan även studeras via öppna universitet och grundstudier i kreativt skrivande (25 sp) erbjuds förutom i Åbo också i Helsingfors, Tammerfors, Kajanaland, Lappland och Österbotten.

Uleåborgs universitet är det enda universitetet i Finland som erbjuder ett antal kurser i ordkonst inom studieområdena litteratur och pedagogik. Kurserna omfattar 2–5 sp. I studieområdet för klasslärare ingår kursen “Modersmål och litteratur II, ordkonst och drama, 5 sp”. I studieområdet för småbarnspedagogik ingår kursen “Ordkonst- och dramaföreläsning, 5 sp”. Inom studieprogrammet för modersmåls lärare erbjuds kursen “Barn- och ungdomslitteratur och ordkonst, 5 sp”. Ordkonst kan givetvis behandlas inom studierna trots att ordkonst som begrepp inte finns i kursbenämningarna. T.ex. erbjuder Åbo Akademi inom ämnet svenska och litteratur (pedagogik) projektkurser där poesi, dans och text utgör konstbaserade ingångar till litteraturundervisning och språk-, läs- och skrivundervisning.

I augusti 2019 påbörjades ett helt nytt utbildningsprogram på magisternivå i skrivande på Konstuniversitetet. Utbildningen går på finska. På programmet studeras skrivande i samspel med bildkonst, scenkonst och musikalisk och konstnärlig forskning. Studierna ger kunskaper i såväl traditionella skrivmetoder som nya, experimentella och multimediala former. Utöver det individuella skrivarbetet är skrivandets förhållande till övriga konstarter och samhället ett centralt tema i studierna. Programmet stöds finansiellt av förlaget Otava. Det har i Finland funnits väldigt få ställen där man kan studera skrivande och författarskap, fast det i övriga Europa är allmänt att studier i kreativt skrivande erbjuds på universitetsnivå. Nytt är att skrivande erbjuds på ett konstuniversitet i Finland. Till utbildningen antogs sex studerande och utbildningen beräknas ta två år.

4.5. Nuvarande studier inom området på yrkeshögskolenivå

Idag är det i Finland inte möjligt att studera litteraturvetenskapliga ämnen som till exempel kreativt skrivande eller litterärt skapande på yrkeshögskolenivå. På svenska kan man på yrkeshögskolenivå studera till scenkonstpedagog och musikpedagog. På finska erbjuds konststudier på yrkeshögskolenivå, som innehåller pedagogiska studier inom konstområdena scenkonst, cirkus, dans och musik. (Läs mer i avsnitt 4.7.)

På yrkeshögskolan **Arcada** kan man utbilda sig inom film och media samt inom området kulturproducentskap, som i viss mån tangerar ordkonstområdet. Inom utbildningsprogrammet för film och media finns en inriktning på manus och regi, som erbjuder en bred utbildning inom det kreativa arbetet för olika medieproduktioner. Utbildningen ger färdigheter och behörighet att arbeta både som manusförfattare och regissör. Manusförfattare arbetar med kreativt skrivande, research, manusproduktion, adaptation och konceptutveckling. Regissörer planerar berättelsens utformning i tätt samarbete med manusförfattare, producenter, skådespelare och övriga i produktionsteam. Studierna ger kunskaper i dramaturgi och regi för olika typer av produktioner och i filmisk gestaltning. Teater, film, dramaturgi och ordkonst har många beröringspunkter och tillämpar dramatik och berättartekniska grepp på olika sätt.

4.6. Utbildning inom den fria bildningen samt fortbildning

Om man i dag vill få en djupare kompetens och nya färdigheter inom yrket ordkonstpedagog är det enda alternativet att delta i en fortbildning. Fortbildningar ordnas av flera olika aktörer. Förutom den ordkonstledarutbildning som **Sydkustens ordkonstskola** och **Centret för livslångt lärande**, CLL, ordnat och som beskrivits ovan (Se avsnitt 4.3 och bilaga) finns det en mängd andra kurser av varierande omfång och innehåll. Intresset för skrivarkurser för vuxna har ökat märkbart de senaste åren och kurserna fylls genast de utannonseras.

På finskt håll har utbildningarna en längre tradition och är mera etablerade än på svenska. Det finns några finskspråkiga fortbildningar med tydlig inriktning på att leda ordkonstgrupper. De beskrivs nedan. Dessutom finns det kurser och utbildningar av varierande omfattning som i huvudsak utvecklar deltagarnas eget skrivande. I bilagan finns en mera detaljerad förteckning med närmare beskrivningar av bland annat innehåll, priser och webbsidor för de ordkonstledarutbildningar, fortbildningar och kurser som finns idag. Förteckningen innehåller även skrivarkurser med fokus på det egna skrivandet. Variationer

förekommer i innehåll, inriktning, omfattning och prissättning. Förteckningen inte är heltäckande eftersom situationen ständigt förändras och fältet är brokigt.

Vid **Hämeen kesäyliopisto** i Tavastehus ordnas en ordkonstledarutbildning som omfattar 25 sp. Utbildningen fokuserar på skrivundervisning för vuxna och det krävs minst grundstudier i skrivande eller motsvarande för att man ska kunna delta. Även många som leder ordkonst för barn och unga deltar i denna, eftersom kunskaperna kan anpassas till olika åldersgrupper. Utbildningen räcker ett år och innehåller veckoslutskurser, eget arbete och praktik.

Snellman EDU i Kuopio ordnar en ordkonstledarutbildning som omfattar 28 sp och ger deltagarna kunskaper i att leda ordkonstgrupper för barn och unga i olika åldrar. Utbildningen räcker ett år och består av nio närstudieveckoslut samt litteraturstudier och praktik.

Kirjan Talo – Bokens hus i Åbo ordnar en ordkonstledarutbildning som omfattar ett läsår. Utbildningen handlar om att leda ordkonst för olika åldersgrupper, från småbarn till seniorer. Närstudiedagar ordnas ca var tredje vecka och kombineras med litteratur- och självstudier samt praktik.

Ordkonstledarutbildningen Lumo i Uleåborg ordnas av ordkonstskolan Valve och ordnas vartannat år. Utbildningen räcker två år och består av cirka två närstudieveckoslut per termin.

Förutom de ovan nämnda utbildningarna, som ordnats regelbundet under en lång tid, finns det ordkonstledarutbildningar som ordnas mera sporadiskt. Som exempel på arrangörer kan här nämnas **Etelä-pohjanmaan opisto** i Ilmajoki och **Työväen akatemia** i Grankulla.

De ovan nämnda utbildningarna är inriktade på att undervisa och leda barn och unga eller vuxna i ordkonst. Det ordnas också en mångfald av kurser och kortare utbildningar där deltagarna får handledning i att utveckla sitt eget skrivande och litterära skapande. Det finns förutom universitet och öppna högskolor även andra utbildningsarrangörer som ordnar skrivarkurser och -kurser för vuxna på finska. De som

ordnar längre utbildningshelheter på 1-3 år är bland andra **Kriittinen korkeakoulu, Oriveden opisto & Ahlman opisto, Viita-akatemia, Revontuliakatemia, Päätaaloopisto, Nuoren Voima liitto, Kirjan Talo och Vantaan sanataidekoulu.**

De skrivarkurser och -utbildningar som finns på svenska är inte så många, men det finns ett antal och det har också under de senaste åren startats en del nya.

Västra Nylands folkhögskola, VNF, arrangerar Författarskolan som är en ettårig kurshelhet för den som vill skriva ett manus. Författarskolan leds av författarna Mia Franck och Monika Fagerholm och består av åtta kursveckoslut och personlig handledning mellan kurstillfällena.

VNF har också ettåriga studielinjer med inriktning på konst och kultur. På studielinjen Create – konst & design bygger de studerande sin egen studiehelhet utifrån en modulbaserad undervisning genom att välja olika moduler inom visuell kommunikation där bild, konst och design står i centrum. Därtill erbjuds några moduler inom verbal kommunikation och att skapa med ord, till exempel kreativt skrivande.

En av de nyaste skivartutbildningarna är den ettåriga skrivarskolan **Skriftskolan** som hösten 2021 ordnas för tredje gången i Helsingfors och leds av författarna Hannele Mikaela Taivassalo och Johanna Holmström. Kursen består av åtta kursveckoslut samt personlig handledning mellan kurstillfällena. Den senaste omgången av Skriftskolan ordnas med **Hangö sommaruni** som arrangör och startade hösten 2021.

Borgå Folkakademi Akan, Axxell och Luckan ordnar tillsammans skrivarkursen Skriva för barn och unga under ledning av författaren Annika Sandelin. Kursen ordnas i Helsingfors och består av fyra kursveckoslut under en termin. Skrivarkursen har en lång bakgrund och har tidigare ordnats av Axxell och letts av författarna Henrika Andersson och Åsa Stenvall-Albjerg.

Den anrika tvååriga utbildningen Litterärt skapande vid **Centret för livslångt lärande (CLL)** vid Åbo Akademi ordnades vartannat år från

och med år 2002, men har inte ordnats sedan 2018. Utbildningen skulle utvärderas och i nuläget finns enligt CLL inga planer på att fortsätta utbildningen. Litterärt skapande leddes bland annat av författarna Henrik Jansson och Peter Sandström och fokuserade på deltagarnas egna skrivande. Både Författarskolan på VNF och Skriftskolan har delvis fyllt det tomrum som uppstod efter att denna utbildning avslutades.

De senaste åren har det också ordnats processfortbildningar och större fortbildningshelheter med teman kring läs- och skrivutvecklande metoder i undervisningen med tvärkonstnärlig inriktning och stark koppling till ordkonsten. Dessa ordnas av fortbildningsarrangörerna **Centret för livslångt lärande, CLL** vid Åbo Akademi och Novia samt **HY+** vid Helsingfors universitet. Som exempel kan nämnas CLL:s fortbildningshelhet Gränsland och Gränsland Light som belyser aktuell läs- och skrivforskning och ger lärarna möjligheter att utvecklas genom kollegial handlingsreflektion. Deltagarna blir bättre på att stötta, beskriva och utvärdera elevers allsidiga kompetens i ämnet svenska och litteratur och på att hantera mångfalden i klassen. Som exempel från HY+ kan nämnas fortbildningshelheten **Språkskapande** som erbjuder verktyg för att arbeta språk- och kunskapsutvecklande, samt metoder som stärker elevens fantasi, berättande och läslust. Även fortbildningshelheten **Läs- och skriviver för barn och unga** hade som målsättning att erbjuda insyn i barns och ungas läs- och skrivutveckling, flerspråkighet, multilitteracitet, ordkonst och berättande, argumentation, ämnesövergripande arbetssätt samt metoder och verktyg som stöder språk- och kunskapsutvecklande undervisning.

Kortare skrivarkurser, till exempel veckoslutskurser, ordnas på svenska av flera olika arrangörer, som lokala arbetar- och medborgarinstitut, **Hangö sommaruni**, Åbolands litteraturförening och Nylands litteraturförening.

4.7. Övriga konstformers utbildningsmöjligheter

Det finska utbildningssystemet för grundläggande konstundervisning är unikt och håller hög kvalitet även ur en internationell synvinkel. De lärare som arbetar inom den grundläggande konstundervisningen har en hög utbildningsnivå och besitter både ett konstnärligt och ett pedagogisk kunnande inom respektive konstform. Ordkonsten är, som tidigare konstaterats, ett undantag i och med att de flesta övriga konstformer har en egen examensbenämning för en examen som ger behörighet att arbeta som lärare i konstämnet i fråga.

På Konstuniversitetet kan man avlägga magisterprogram i musikpedagogik, danspedagogik, teaterpedagogik och bildkonstpedagogik. På Aalto-universitetet kan man studera konstpedagogik på magisternivå inom ramen för utbildningsprogrammet inom konst och media – bildkonstpedagogik. I alla dessa studier ingår pedagogiska studier (60 sp) som ger behörighet att jobba som ämneslärare inom den grundläggande utbildningen eller som konstlärare i den grundläggande konstundervisningen. De pedagogiska studierna ordnas i samarbete med Helsingfors universitet. Studier i dessa konstämnen med olika inriktningar kan avläggas på universitetsnivå även utan pedagogisk inriktning. De som arbetar inom konstundervisning i musik eller teaterkonst kan också utbildas till musikpedagoger eller scenkonstpedagoger vid en yrkeshögskola. (Se även avsnitt 4.5 samt 6.1.) Slöjdvetskap med ämneslärarbehörighet på svenska kan man läsa vid Åbo Akademi. Slöjd och arkitektur kan studeras på Aaltouniversitetet som konstämnen och med pedagogisk inriktning.

Yrkeshögskolan Novia erbjuder yrkeshögskolestudier inom konstfältet på svenska i Finland. På Novia kan man bland annat bli scenkonstpedagog, musiker, musikpedagog eller bildkonstnär. Utbildningarna är placerade vid Campus Allegro i Jakobstad. De studerande erbjuds möjlighet att utveckla sin personliga konstnärliga identitet och profil. Det finns olika möjligheter till samarbete och

synergier mellan konstarterna via både egna och gemensamma projekt. Utbudet av valfria kurser ger de studerande möjlighet att vidareutveckla sig själva inom de olika konstområdena.

I studierna vid en yrkeshögskola löper praktisk och teoretisk undervisning parallellt och stöder varandra. Exempelvis i utbildningen till scenkonstpedagog ger kurser som teater- och dramahistoria, dramadidaktik och företagsamhet studierna dess teoretiska grund. Specialkurser i maskering, clowneri, fysisk teater och scenteknik avrundar utbildningen. I studierna till scenkonst- och musikpedagog ingår 60 studiepoäng pedagogikstudier, som ger behörighet för att undervisa inom den grundläggande konstundervisningen och den fria bildningen. De pedagogiska studierna genomförs enligt Åbo Akademis fordringar.

De pedagogiska studierna inom konstpedagogiken på yrkeshögskolenivå i Finland är starkt inriktade på konstämnet i fråga och innehåller endast en liten del pedagogiska studier på en mer allmän nivå. De yrkeshögskolor som inte själva har examensrätt i pedagogiska studier samarbetar med en yrkeshögskola eller ett universitet som har ansvar för de pedagogiska studierna. På svenska samarbetar Novia med Åbo Akademi. (Jyrhämä, R. 2021)

Ordkonstens status och ställning inom den grundläggande konstundervisningen jämförs ofta med cirkuskonsten, som tidigare inte haft någon utbildning som ger pedagogisk behörighet. På Turun ammattikorkeakoulun Taidekatamia finns emellertid en cirkuslinje som utbildar cirkuspedagoger, trots att själva examensbenämningen är scenkonstpedagog. Det finns också privata organisationer som erbjuder utbildning i cirkuspedagogik, bland annat Suomen Nuorisosirkusliitto. Inom cirkuskonsten har man reagerat på behovet av utbildning på universitetsnivå och cirkusskolan Sorin Sirkus och Tammerfors universitet samarbetar som bäst kring ett stort Erasmus-finansierat utvecklings- och forskningsprojekt "Circus ++ Youth and Social Circus Arts - an innovative and inclusive education for Europe". Projektet har beviljats 360 000 euro och målet är att utarbeta ett kandidatprogram inom social cirkuspedagogik, som

olika europeiska länder kan tillämpa lokalt. Projektet koordineras av Tammerfors universitet med Sorin Sirkus som samarbetspart och för den internationella koordineringen svarar nätverket CARAVAN-International Youth and Social Circus network. Examen enligt läroplan ska kunna avläggas i de länder som deltar i projektet, antingen helt och hållet eller genom att avlägga delar av examen i olika länder. Examen beviljas av ett universitet och utbildningen ska starta 2023. Målgruppen för projektet är cirkuspedagoger och -ledare som ges möjlighet att kombinera praktiska arbetserfarenheter med teoretiska kunskaper.

Det som gjorts inom cirkuskonsten visar att det är möjligt att genom innovativa lösningar åtgärda brister, svara på arbetsmarknadens behov och utveckla nya verksamhetsmodeller. Att integrera nya studiehelheter och linjer inom redan existerande utbildningar är praktisk och funktionellt, speciellt då ämnesområdena har mycket gemensamt och kan samverka. Ordkonsten och scenkonsten ligger nära varandra och en liknande modell skulle fungera väl även för ordkonstens del. Samarbetet mellan konstskolor inom den grundläggande konstundervisningen och universitet borde absolut intensifieras och utvecklas för att få mer forskningsbaserad kunskap om undervisningen. Genom internationella utvecklings- och forskningsprojekt hittas nya finansierings- och samarbetsmodeller samt synergier och impulser som gagnar både fältet och enskilda studerande. Faktum är också att stora organisationer behövs som huvudmän eftersom de har resurser och kapacitet att administrera stora utvecklingsprojekt och -processer.

5. Ordkonstpedagogen i framtiden

Ordkonstfältet är mångdimensionellt och brett. I detta avsnitt behandlas de färdigheter och kompetenser som behövs i yrket och vilka ordkonstpedagogens olika yrkes- och arbetsfält är och kan vara. Begreppet kompetens inbegriper både kunskap, förmågor och förhållningssätt, och fångar tanken att vi behöver förmågor och färdigheter för att utnyttja vår kunskap.

5.1. Ordkonstpedagogens kompetenser på 2020-talet

För att arbeta som ordkonstlärare krävs både ett pedagogiskt kunnande och en gedigen kännedom om den egna konstformens historia, nuläge och teoretiska grund. I samarbete med Föreningen för ordkonstundervisningen i Finland har det för denna utredning arrangerats diskussioner om vilka centrala kompetenser ordkonstpedagoger behöver i dag och i framtiden. (Bl.a workshop 11.8.2021). I det följande sammanfattas de centrala kompetenserna för ordkonstlärare som diskussionerna behandlade. De nationella läroplansgrunderna för grundläggande konstundervisning i ordkonst har fungerat som utgångspunkt i resonemanget, trots att ordkonstfältet är bredare än den grundläggande konstundervisningen.

Konstämnet ordkonst

Centralt för ordkonstpedagogen är kunskap om konstämnetns kärna, litteraturen. Ordkonstpedagogen behöver en bred kunskap om både litteraturhistoria och nyare litterära riktningar, speciellt inom barn- och ungdomslitteraturen. Därtill bör pedagogen ha mångsidig insikt i litteraturens olika genrer och områden samt behärska litteraturvetenskapliga, berättartekniska och stilistiska begrepp och verktyg. Ordkonstpedagogen bör också vara bekant med litteraturdidaktiska teorier och metoder, kunna analysera och utvärdera undervisningspraktik utifrån teorier om litteraturundervisning och litteraturreception samt omsätta de teoretiska perspektiven i praktisk undervisning. Likaså är insikter i skrivpedagogik och kreativt skrivande viktiga, då formativ utvärdering och respons samt handledning av kreativt skrivande är en betydande del av ordkonstpedagogens arbete.

Ett vidgat textbegrepp

Läroplanen i ordkonst grundar sig på ett vidgat textbegrepp och det är viktigt att ordkonstpedagogen kan omfatta de mångsidiga möjligheter och inriktningar som det egna ämnet erbjuder. Texter och berättelser kan produceras på olika sätt, till exempel i skriven, talad, visuell, audiovisuell eller digital form. I den digitaliserade kulturen ska läraren på ett mångsidigt sätt kunna använda olika digitala lärmiljöer och läromedel. Ordkonstpedagogen behöver ha insikt om narrativitet och litterära stilmedel inom olika multimodala genrer och hur dessa kan användas kreativt som en del av det egna skapandet.

Coronapandemin har även ur ordkonstens synvinkel varit exceptionell. Lärarna blev på kort varsel tvungna att anpassa sin egen undervisning till en digital miljö. Detta visade sig fungera relativt bra inom ordkonsten eftersom ordkonstövningar och uppgifter är textbaserade och inte beroende av en gemensam fysisk miljö. Ordkonsten är en tillgänglig konstform och hobby, som man kan utöva oberoende av nedsatt rörelseförmåga eller andra funktionsvariationer. De erfarenheter av och kunskaper om digitala lösningar som coronapandemin förde med sig kommer att vidareutvecklas och förädlas och det kräver också specialkunnande bland lärarna.

Individuella behov i gruppundervisning

En ordkonstpedagog behöver kunskaper i och förståelse för olika inlärningssätt, undervisningsmetoder, värderingar och målsättningar som ligger som grund för undervisningen samt kännedom om både individuell handledning samt gruppdynamik. Ordkonstverksamhet sker vanligen som gruppundervisning. Ordkonstpedagogen behöver ha kunskaper om vilka faktorer som kan påverka gruppdynamiken, hur man skapar en bra gruppdynamik och en positiv och tillåtande stämning, så att individerna kan vara trygga i sina kreativa processer.

I de nya läroplansgrunderna för den grundläggande konstundervisningen i ordkonst betonas betydelsen av social växelverkan, interaktion i undervisningssituationen samt elevens utveckling i sitt konstnärskap. Centrala begrepp i läroplanen är inspiration, uppmuntran och stimulans. Eleven stöds att aktivt delta i diskussioner och att skapa konst enskilt och tillsammans med andra. Att stödja och upprätthålla elevens egen aktivitet, att identifiera olikheter i inlärningssätt och att stödja varje ung ordkonstnärns individuella utveckling kräver gedigen ämneskunskap och ett starkt pedagogiskt kunnande. Inom konstpedagogiken är det speciellt viktigt att skapa en öppen och tillåtande stämning som sporrar eleverna till kreativitet och till att våga testa nya saker och utmana sina egna gränser i skapandeprocessen. Positiv respons och uppmuntran spelar en viktig roll i att stärka elevens självkänsla och motivera till vidareutveckling.

Det breda arbetsfältet omspannar målgrupper i alla åldrar och därför behöver pedagogen kunskap om inlärning och utveckling hos olika åldersgrupper. Undervisningen och metoderna behöver anpassas enligt den nivå och de utvecklingsstadier som eleverna/deltagarna befinner sig på och man måste kunna bemöta de olika krav och förväntningar som finns. Olika verksamhetsformer kräver också olika kompetenser. Undervisningen inom den grundläggande konstundervisningen har en annan målsättning och ett annat innehåll än ordkonst för småbarn eller seniorer eller ordkonst inom den grundläggande utbildningen. Ordkonstpedagogen måste behärska olika pedagogiska metoder som används för att skapa förutsättningar för lärande. Även ett specialpedagogiskt kunnande behövs för att kunna möta individuella behov hos alla barn, unga och vuxna.

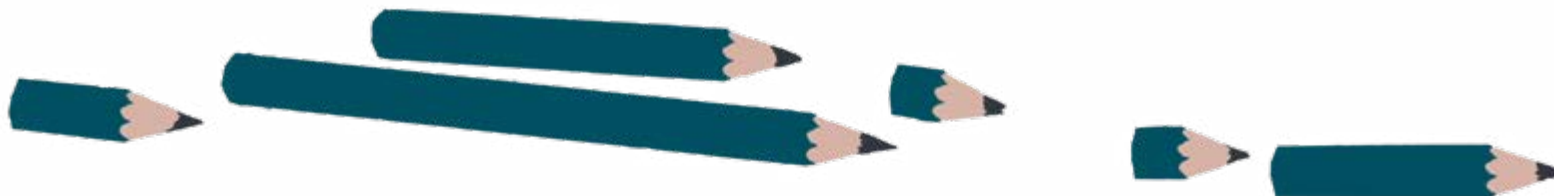
Samarbeten och arbetsfält

Ordkonstundervisningen verkar på olika nivåer i samhället i samverkan med kultur-, utbildnings- och litteraturaktörer och organisationer. Ordkonstpedagogen ska ha en medvetenhet, förståelse och kunskap om vilka möjligheter, områden och arbetsmöjligheter det finns och på vilket sätt ordkonsten är en del av kultur- och utbildningsfältet. Yrkesidentiteten kan betraktas som resultatet av en dynamisk process som kontinuerligt förändras.

Ordkonstpedagogen har vid sidan av föräldrarna, småbarnspedagogerna, klasslärarna och ämneslärarna en nyckelroll när böckernas, litteraturens och läsningens värld öppnas och växer för barnen.

Arbetslivet förändras och betydelsen av kunskaper i företagsamhet och ekonomihantering samt juridik ökar. Detta är något som ofta saknas i humanistiska utbildningar, men samtidigt en realitet i arbetslivet för många konstutövare och aktörer inom konstfostran. Det blir allt viktigare att kunna budgetera, marknadsföra och skapa produkter och tjänster inom sitt eget kompetensområde och/eller sin verksamhet både som enskild konstutövare och organisation.

De kompetenser som beskrivs ovan är en grov sammanfattning av de färdigheter som behövs hos en ordkonstpedagog. Vid planeringen och anordnandet av utbildning för ordkonstpedagoger bör man beakta de studerandes tidigare utbildning, vilka förkunskaper utbildningen kräver samt i vilken omfattning och på vilken nivå utbildningen ordnas.

5.2. Ordkonstpedagogens yrkes- och arbetsfält

Ordkonstens verksamhetsfält är mångdimensionellt och det kan vara bra att dela in det i olika delar. Man kan enligt ordkonstlärare Pia Krutsin till exempel dela in verksamhetsfältet i tre områden för att lättare se ordkonsten i en samhällelig kontext. (Krutsin, P. 2021)

1. Ordkonsten är en **hobbyverksamhet med fokus på ett skapande språkligt uttryck**. Ordkonst är en av de nio konstformerna inom den grundläggande konstundervisningen. I ordkonst är själva processen att skapa konst den viktigaste delen av ett konstverk och skapandet sker i en gemenskap.
2. Ordkonsten är **litteraturens publikarbete** som sammanför litteraturen och läsarna med hjälp av fantasin och kreativa metoder. Vi kan också tala om att främja litteraturen och stödja läsandets mångfald.
3. Ordkonsten är **tillämpad konst**. I denna form tillför ordkonsten språkliga uttryck och skönlitterära medel till olika miljöer och sammanhang i samhället, till exempel på en konstutställning, i samband med arbetshandledning, på en mottagningsstation för flyktingar eller ett seniorhem.

Inom alla dessa tre områden verkar de flesta ordkonstaktörer redan idag och utvecklingsmöjligheterna och de potentiella arbetsområdena för ordkonsten är omfattande. I de ordkonstskolor och andra organisationer som ordnar ordkonstverksamhet idag finns ett mycket brett utbud av verksamhetsformer med allt från babypoesi och rimlek för de minsta, ordkonstundervisning för barn, unga och vuxna till estradpoesi och läkande berättande. Dessutom finns det behov av fortbildning och mera sakkunskap i ordkonstmetoder för yrkesgrupper och pedagoger som arbetar med barn och unga inom till exempel småbarnspedagogiken och utbildningen på alla olika stadier.

I det följande beskrivs de huvudsakliga områden och arbetsfält där ordkonsten verkar och där det finns efterfrågan och utvecklingspotential för ordkonstpedagogiken.

5.2.1. Ordkonstskolor och grundläggande konstundervisning

Ordkonstpedagoger och -lärare arbetar i läroanstalter och organisationer som ordnar konstundervisning, grundläggande konstundervisning eller övrig verksamhet inom olika konstämnen. Arbetsgivarna kan vara till exempel konstskolor, föreningar, arbetar- och medborgarinstitut eller kommunens kultursektor. Det finns idag relativt få aktörer som är inriktade enbart på ordkonst. I hela Finland finns som tidigare nämnts totalt elva aktiva ordkonstskolor och hittills är det enbart Sydkustens ordkonstskola och Wava-institutet som ger regelbunden ordkonstundervisning på svenska (se kapitel 3). Därtill ordnas projektartad ordkonstundervisning på bred bas av bland annat ordkonstskolor, barnkulturcenter, bibliotek, kommuner och litteraturföreningar. Det betyder ändå att arbetsfältet är rätt så begränsat när det handlar om att arbeta som lärare i en läroinrättning som ger undervisning i ordkonst. Ett aktivt utvecklingsarbete för att utöka och etablera ordkonstverksamheten till flera orter kommer på sikt att skapa en större efterfrågan och ett större behov av arbetskraft inom ordkonstundervisningen och ökar samtidigt attraktionskraften inom branschen.

De flesta ordkonstskolor och -aktörer upplever en tydlig ökning i efterfrågan på sakkunniga ordkonstpedagoger både inom den grundläggande konstundervisningen och i övriga uppdrag som erbjuds, till exempel i samband med besök och verkstäder på bibliotek, i skolor och på daghem. Det finns också en stor efterfrågan på behörig personal och flera ordkonstaktörer berättar att de haft svårigheter att hitta behöriga lärare. (Möte 27.4.2021, Koskimies, m.fl).

I läroanstalter inom den grundläggande konstundervisningen finns olika uppdrag och arbetsuppgifter som berör själva undervisningen, men också annat. Det finns också många ordkonstskolor som inte har grundläggande konstundervisning och deras verksamhet består främst av annan form av undervisning som är mera projektartad eller av olika undervisningsuppdrag i till exempel skolor och daghem. Uppdragen och verksamheten kan variera stort beroende på

ordkonstskolans storlek, uppdrag och upprätthållare. Ju mindre skolan är, desto större blir variation i arbetsuppgifterna då få personer ska sköta allt från administration till undervisning. På en medelstor läroinrättning kan till en planeringsansvarig lärarens uppgifter, vid sidan av undervisningen, höra planering av kurser för olika åldersgrupper och ansvar för undervisningsarrangemang samt utveckling av undervisningen. Till uppgiften kan också höra projektadministration och uppföljning av ekonomi inom det egna ämnesområdet. Ofta ingår även marknadsföring samt medverkan i och planering av enskilda evenemang.

Det är också skäl att reflektera över vilken roll olika grupper kommer att ha inom den grundläggande konstundervisningen i framtiden. Vilket kunnande fordrar en ökad tillgänglighet? Vuxna och småbarnsfamiljer blir en allt viktigare målgrupp och även specialgrupper av olika slag har rätt till konstundervisning och hobbyverksamhet. Idag ordnas det väldigt lite konstundervisning till exempel för personer med funktionsvariationer.

5.2.2. Hobbyverksamhet och morgon- och eftermiddagsverksamhet

Utöver den grundläggande konstundervisningen finns det andra former av hobby- och fritidsverksamhet med ordkonst inriktning där ordkonstpedagoger kan arbeta. Som tidigare konstaterats (avsnitt 3.3) genomförs en stor del av ordkonstundervisningen för barn och unga i Finland utanför den grundläggande konstundervisningen. I de senaste regeringsprogrammen har vikten av att varje barn ska ha en hobby betonats och det har också gjorts specialsatsningar för att utöka tillgången på hobbyverksamhet inom konst och kultur för barn och unga.

Finlandsmodellen för hobbyverksamhet är regeringen Marins satsning, vars huvudsakliga mål är att öka barns och ungas välmående. Syftet med Finlandsmodellen är att det ska vara möjligt för alla barn och unga att i samband med skoldagen ha en hobby som de tycker om och som är avgiftsfri. I modellen kombineras barns och

ungas egna önskningar om hobbyverksamhet, koordinering av god praxis som redan etablerats samt samarbete mellan skola och lokala hobbyaktörer. Målgruppen är årskurserna 1-9 och målet är att etablera Finlandsmodellen som en permanent verksamhetsform i kommunerna. På längre sikt planerar man att skapa en lagstiftningsgrund samt att utreda statsandelssystemet. Man kör dock igång genom en årlig utlysning av statsunderstöd, som startade våren 2021 (pilot i december 2020) och årligen finns ungefär 15 miljoner euro för kommunerna att ansöka om. Inför läsåret 2021-2022 delade Regionförvaltningsverket ut 17 miljoner euro till 235 kommuner och ungefär 400 000 barn kommer att kunna delta i gratis klubbar med hjälp av Finlandsmodellen. (<https://okm.fi/sv/finlandsmodellen>)

I och med att Finlandsmodellen etableras kommer också behovet av ordkonstpedagoger till klubbar med litteratur, läsning, skrivande och olika tvärkonstnärliga former av ordkonst som tema att öka. Redan nu har det startat till exempel deckarklubbar, fantasyklubbar och andra ordkonstklubbar på olika orter. Behörighetskraven för dem som leder klubbar i skolorna är mycket varierande. För en konstskola kan dessa klubbar vara ett sätt att kunna erbjuda sina lärare mera jobb om det till exempel inte finns tillräckligt med arbete inom den vanliga undervisningen. Speciellt på mindre orter kan detta ha en positiv sysselsättande effekt och en lösning för att skapa del- eller heltidsarbeten istället för timanställningar och freelanceuppdrag.

Morgon- och eftermiddagsverksamheten (eftis) är idag en verksamhet som största delen (ca 70%) av alla barn i åk 1-2 deltar i varje dag utanför skoltid. Verksamheten följer de nationella grunderna för morgon- och eftermiddagsverksamheten. Enligt grunderna ska verksamheten erbjuda ett mångsidigt innehåll, som stärker barnens kulturella identitet och sociala samspel och ger dem möjlighet att utveckla olika färdigheter. Till de innehållsmässiga helheter som eftisverksamheten ska bestå av hör bland annat visuellt och verbalt uttryck.

Enligt kartläggningar som Sydkustens landskapsförbund gjort läser ca 60% av eftisledarna dagligen eller ofta för barnen och ca 40% svarar att de ibland eller aldrig gör det. (Martens-Seppelin, Österberg, 2020)

Det är positivt att de flesta ledare läser högt, men eftisverksamheten kunde i mycket större utsträckning stödja skolan och hemmen i att skapa ett lustbetonat förhållande till att läsa och skriva. Precis som i skolan kunde ordkonstpedagoger komma in i verksamheten för att erbjuda ordkonstinnehåll för barnen och ge inspiration och idéer till personalen. Det finns också ett stort behov av fortbildning för att skapa medvetenhet hos eftisledare och ge dem redskap att använda språkstimulerande och läsmotiverande metoder på ett mångsidigt och kreativt sätt. Eftisledaren har vid sidan av föräldrarna och klasslärarna en betydelsefull roll i det viktiga skedet när barns läs- och skrivinlärning inleds. En konstscola kan också vara arrangör för morgon- och eftermiddagsverksamhet. Som exempel kan nämnas Vantaan sanataidekoulu som upprätthåller eftisverksamhet med ordkonstinriktning i sju eftisar i Vanda. (www.sanataidekoulu.fi)

5.2.3. Grundläggande utbildning, skolor åk 1-9

Den grundläggande utbildningen är ordkonstpedagogernas viktigaste arbetsfält vid sidan av ordkonstskolorna. Eftersom de flesta ordkonstskolor och -aktörer idag till stor del livnar sig på att utföra olika uppdrag, projekt och specialsatsningar i skolor och inom småbarnspedagogiken har det på en del orter skapats välfungerande och etablerade samarbetsmodeller. Att väcka läslust och skapa positiva läsaridentiteter hos barn och unga kräver ett långsiktigt och målinriktat arbete samt konkreta åtgärder under ledning av lärare och ordkonstpedagoger. Klass- och ämneslärare har just nu ett stort behov av metoder för att skapa läs- och skrivmotivation och i ordkonsten finns naturliga metoder och verktyg för detta. Dagens nyckelord för inlärning, multilitteracitet, multimodalitet och fenomenbaserad undervisning finns redan inskrivna i ordkonstpedagogiken. Skolor och lärare efterfrågar med andra ord både ordkonsthelheter och lektioner som leds av ordkonstlärare och fortbildning i ordkonst för att kunna utveckla den egna undervisningen. Förutom verkstäder och besök i skolor gör ordkonstaktörer också pedagogiska material som kan användas av lärare.

I läroplansgrunderna för den grundläggande utbildningen för ämnet modersmål och litteratur nämns ordkonst som ett av flera kulturområden som eleverna ska lära känna.

Utdrag från läroplansgrunderna för den grundläggande utbildningen:

”Ämnet modersmål och litteratur: ”Eleverna ska lära känna flera kulturområden, av vilka ordkonsten, mediekulturen, drama och teater samt muntlig kommunikationskultur är de mest centrala. Undervisningen i ordkonst innebär att man skriver, läser och tolkar skönlitterära texter. Syftet med litteraturundervisningen är att väcka läslust, stödja eleverna i att få och dela med sig av läsoplevelser, fördjupa kulturkännedomen, stödja den etiska utvecklingen och att berika elevernas språk och fantasi. Drama i undervisningen stärker läroämnets funktionella, erfarenhetsbaserade och estetiska karaktär. Genom arbete med mediekunskap ökar elevernas medvetenhet om och vana att använda olika medieinnehåll och de lär sig förstå och tolka mediernas roll som ett kulturellt fenomen. Arbetet med muntlig kommunikation stärker elevernas kommunikativa kompetens.” (Läroplansgrunderna för den grundläggande utbildningen, sid 104-105)

Ordkonst definieras som att skriva, läsa och tolka texter. Läroplanens tolkning av ordkonst är ganska snäv och beskrivningen av litteraturundervisningens skulle här lika väl kunna passa in under begreppet ordkonst, eftersom det handlar om att väcka läslust, skapa och dela läsoplevelser och berika elevernas språk och fantasi. Ordkonstundervisningen arbetar bland annat med sådana metoder som beskrivs i läroplansgrunderna och har en ny och fräsch syn på litteratur som fördjupar elevens tänkande, uttrycksätt och språkliga färdigheter. Målen med litteraturläsningen i skolan är dels sådana som hänför sig till läsförmåga, dels sådana som hör ihop med upplevelser och personlighetsutveckling.

Ordkonstskolor och -aktörer på många håll i landet erbjuder ordkonst som en del av den ordinarie undervisningen i skolor på orten. Verksamhetsformen brukar kallas klassordkonst. Till exempel har Sydskolans ordkonstskola under några år samarbetat enligt denna

modell med ett par skolor i Helsingfors. Erfarenheterna är mycket goda. Eleverna i en viss årskurs (oftast åk 3–4) får 5–12 lektioner ordkonst under en termin. De har varit ytterst entusiastiska och har njutit av ordkonsten, och klasslärarna har varit tacksamma över att få bekanta sig med nya, engagerande metoder. Klasslärarna rapporterar även ett ökat intresse både för läsning och skrivning som resultat av klassordkonsten. Den mest markanta effekten av klassordkonsten är att den positiva läsaridentiteten även sträcker sig utanför skolan och klassrumsmiljön. Många av de barn som deltagit i klassordkonst har blivit intresserade av konstämnet och inlett grundläggande konstundervisning i ordkonst. Ca 30% av eleverna i en ordkonstgrupp i Helsingfors medverkade i klassordkonst i skolan läsåret innan de anmälde sig. Läsning och skrivning har tack vare klassordkonsten utvecklats till en viktig hobby för barnen. Till exempel har ett glädjande stort antal pojkar, som annars inte så ofta söker sig till ordkonstaktiviteter på fritiden, genom klassordkonsten fått en ny läsfrämjande hobby och ett läsande sammanhang. (Källa: Sydkustens ordkonstskola)

Klassordkonst är ett utmärkt strukturellt samarbete mellan den grundläggande utbildningen och den grundläggande konstundervisningen. Elever och lärare inom grundskolan får ta del av engagerande högkvalitativ läs- och skrivhandledning av erfarna ordkonstlärare, vilket inte endast inspirerar barnen till läsning utan också hjälper dem forma en positiv läsaridentitet. Dessutom bekantar sig eleverna med den hobbyverksamhet med läs- och skrivanknytning som finns tillgänglig och får hjälp med att hitta en läsande gemenskap.

Lärarna och pedagogerna i daghem och skolor och inom eftermiddagsverksamheten behöver mera funktionella idéer för att arbeta med litteratur. Metoderna för inspirationsarbete och redskapen för att utveckla läsförståelse och -förmåga behöver uppdateras och kompletteras via stimulerande och effektiva fortbildningar.

Det är den begründande, reflekterande läsningen som ger resultat. Traditionell högläsning behöver en vuxen medläsare som engagerar sig, analyserar bokens budskap och relaterar till sina elever. Enligt både tidigare och ny forskning lyckas litteraturundervisning och

exempelvis bokprat bäst då läraren har erfarenhet och kunskap om barnlitteratur, samt använder varierande sätt och metoder att närma sig böckerna. (Aerila, Kauppinen. 2019. Sytytä lukukipinä). Att lärarens eget förhållande till litteraturen hålls levande är av yttersta vikt. För att kunna vara en läsande förebild och på ett fungerande och personligt sätt kunna inspirera till läsning krävs ett eget levande intresse för barn- och ungdomslitteratur.

Veera Kivijärvi forskar vid Östra Finlands universitet i hur litteraturbaserad ordkonst kan användas för att stödja de språkliga och emotionella färdigheterna hos elever i behov av särskilt stöd. (Kivijärvi, V. Oppilaiden kielellisten ja emotionaalisten taitojen tukeminen kirjallisuuslähtöisen sanataiteen keinoin). Med hjälp av metoder som används inom ordkonst stöds individuella styrkor, känslomässiga färdigheter, färdigheter att arbeta i grupp och att uttrycka sig själv hos varje elev. Genom interventionsstudier tar några elevgrupper del av litteraturbaserade ordkonstlektioner 1-2 gånger i veckan under en termin. Under studien mäts elevernas sociala kommunikationsförmåga, temperament, socioemotionella kompetens och muntliga berättarfärdighet. På basen av resultat och erfarenheter från forskningen skapas dessutom ett materialpaket för lärare, "Satula-sanataidetta ja tunnetaitoja lapsille". Detta är första gången det i Finland på doktorandnivå forskas i hur ordkonstmetoder används och resultaten mäts. Den specialpedagogiska utgångspunkten är att ordkonst kan användas som metod för att njuta av litteratur och berättelser på ett alternativt sätt.

I en enkät som inom ramen för Kivijärvis forskning sändes ut till klasslärare och speciallärare år 2019 framkom att endast en bråkdel av lärarna använder ordkonst och ordkonstmetoder aktivt och regelbundet i sin undervisning. Ordkonst används i genomsnitt cirka en gång per termin eller per läsår. Fortfarande är den mest använda metoden i litteraturundervisningen att eleverna läser själva, att läraren läser högt för eleverna och att eleverna skriver referat eller gör andra uppgifter som kopplas ihop med läsningen. Oftast gör eleverna detta individuellt, inte i par eller grupp. 10% av dem som svarade på enkäten hade aldrig hört om ordkonst och endast 8% hade fått någon form av

utbildning eller fortbildning i ordkonst. (Kivijärvi, 2.9.2021, Sanataide Nyt!-webinarium). Detta är dock inte ett oväntat resultat eftersom ordkonst i regel inte ingår i lärarutbildningen på universiteten i Finland idag. Undantaget är Uleåborgs universitet där det finns möjlighet att delta i kurser i ordkonst (se avsnitt 4.4). Eftersom ordkonst ingår och beskrivs i läroplansgrunderna för den grundläggande utbildningen borde också ämnet tas med i grundutbildningen för lärare.

De lärare som hade använt ordkonstmetoder i sin undervisning kunde visa på många fördelar och positiva effekter. Bland annat upplevde dessa lärare att eleverna tog en aktivare roll i att bearbeta berättelser, de fick en djupare förståelse och en ökad allmänbildning och kunde anamma språket på ett mångsidigt sätt. Eleverna upplevdes som delaktiga och aktiva användare av språket. Lärarna som använder ordkonstmetoder upplevde att elever med särskilda behov som inte läser kunde få samma upplevelser av litteraturen som de elever som läser, men på ett annat sätt. Ett viktigt resultat i denna forskning är att det går att prova på och hitta nya alternativa sätt att skapa mångsidiga litteraturupplevelser och sporra till läsning. Andra positiva effekter gällande barn med särskilda behov är att ordkonstmetoder stärker de socioemotionella färdigheterna och lyfter fram individuella styrkor hos barnen. Kivijärvi konstaterar också att muntlig framställning och berättande som metod, gemensamma projekt och konstövergripande metoder är speciellt fördelaktiga i specialundervisningen.

5.2.4. Andra stadiet och gymnasiet

Även på gymnasienivå har behovet och efterfrågan på ordkonstundervisning och ordkonstpedagoger ökat. En fråga som diskuterats är möjligheten att avlägga gymnasiediplomet också i ordkonst på samma sätt som det idag kan avläggas inom flera andra konst- och färdighetsämnen som bildkonst, slöjd, teater, musik, dans, mediekunskap, teater och huslig ekonomi. Gymnasiediplomet erbjuder studerande möjlighet att påvisa sitt kunnande i och intresse för olika läroämnena och ämnesgrupper. I och med att antalet elever

som deltar i ordkonstundervisningen från tidig ålder ökar blir också intresset och möjligheterna att avlägga gymnasiediplom i ordkonst större. Gymnasiediplomen kompletteras på samma sätt som de övriga fristående prestationerna i anslutning till gymnasiestudierna de kunskaper som framgår av avgångsbetyget från gymnasiet och studentexamensbetyget.

Begreppet ordkonst nämns även i grunderna för gymnasiet läroplan inom ämnet modersmål och litteratur som ett av flera kulturområden som eleverna ska bekanta sig med.

Utdrag ur grunderna för gymnasiet läroplan 2019:

”Modersmål och litteratur är ett mångvetenskapligt kunskaps-, färdighets- och kulturämne. Läroämnet hämtar sitt innehåll från språk-, litteratur- och kommunikationsvetenskaperna och från kulturforskningen. Inom ämnet modersmål och litteratur får den studerande bekanta sig med vårt kulturarv och dess olika former, med ordkonst och medie- och kommunikationskultur.” (sid 67)

Uppdraget att väcka ungas intresse för läsning och skrivande kräver en fördomsfri och öppen inställning av de vuxna gällande läsning, olika läsvanor och texter. Att fästa uppmärksamhet vid textens funktionalitet och producera egen text på olika sätt är bra metoder att locka svaga läsare i olika åldrar att skriva och läsa. Det viktigt att utnyttja många olika uttrycksätt och metoder, för även om man har svårt att läsa kan man ha lätt för att uttrycka sig. Genrer som estradpoesi, rap och spoken word kan bli en port till litteraturen. Till exempel genom projektet ”Mun tarina” (Min berättelse) väcktes gymnasieelevers intresse att skriva och uttrycka sig. 47 procent av de elever som var med i projektet önskade sig mera tid i skolan för kreativt, kravlöst skrivande (Mun tarina -hankkeen loppuraportti: Nurmi, Kauppinen, Kontkanen, Kuusi & Raimi). Projektet ”Sanat haltuun – Ordets makt” inspirerade under fyra år ungefär 5000 ungdomar att upptäcka läsning via raplyrik. Hälften av de som deltog i verkstäderna tyckte att de lärde sig något nytt, 30 procent blev intresserade av nya texter och 20 procent ändrade sin inställning till läsning. (Sanat haltuun -hankkeen loppuraportti. 2018) (Läscentrums 10 fakta om läsning <https://lukukeskus.fi/sv/10-fakta/>).

Genom dylika kreativa metoder skapas positiva upplevelser av språk- och textskapande utan prestationskrav. Att satsa på läs- och skrivkunnigheten för studerande på andra stadiet, både i gymnasier och inom yrkesutbildningen, är mycket viktigt. I alla yrken behöver vi kunna uttrycka oss mångsidigt i tal, skrift och på andra sätt.

Även om läskunnighet handlar om mycket mer än att läsa skönlitteratur, är det ändå oftast här läsglädjen frodas. När man ordnade höranden med barn och unga inför utformningen av den nationella läskunnighetsstrategin våren 2021 var deltagarna rörande eniga om att de framför allt vill utveckla sin läskunnighet genom att läsa och skriva berättelser. (Föreningen för ordkonstundervisning i Finland och Läsrörelsen). Att unga får läsa skönlitteratur och ägna sig åt kravlöst skrivande i sin vardag är något som i större grad borde beaktas i utbildningen på andra stadiet.

5.2.5. Småbarnspedagogiken och ordkonst för småbarnsfamiljer

Småbarnsåldern är avgörande för människans språkliga utveckling. Kognitiv utveckling är uppkomsten av förmågan att minnas, förstå, analysera, jämföra och lösa problem. Ju mer vi läser för och pratar med våra barn, desto mer växer deras ordförråd och förståelse för världen runt omkring dem. För att hänga med i berättelsen behöver barnen lära sig att snabbt ta till sig och förstå ny information. Det är en färdighet som följer med dem genom hela livet. Arbetet med barns olika språkliga och kommunikativa uttrycksformer är därför en av hörnstenarna i den småbarnspedagogiska verksamheten och lägger också grunden för barnens läs- och skrivutveckling. Även i grunderna för planen för småbarnspedagogik nämns ordkonst i samband med målen för en språkmedveten småbarnspedagogik.

Utdrag ur grunderna för planen för småbarnspedagogik 2018:

"I en språkmedveten småbarnspedagogik är man medveten om att språken är närvarande – hela tiden och överallt. Personalen förstår språkets centrala betydelse för barnens utveckling och lärande,

för kommunikation och samarbete samt för identitetsskapande och delaktighet i samhället. Att synliggöra flerspråkigheten stödjer barnens utveckling i en kulturellt mångskiftande värld. Alla i personalen ska vara medvetna om att de är språkliga modeller för barnen och de ska fästa uppmärksamhet vid sitt eget språkbruk. Personalen ska uppmuntra barnen att använda språk på ett mångsidigt sätt. Barnens språkliga färdigheter ska beaktas och de ska ges tid och möjligheter att uttrycka sig i språkligt varierande situationer." (Grunderna för planen för småbarnspedagogik. 2018. sid 32)

"Barnen ska uppmuntras att uttrycka sig verbalt och kroppsligt till exempel med hjälp av drama, dans och lek. Målet är att övningarna och lekarna ska ge barnen möjlighet att uppleva, uttrycka sig och kommunicera verbalt och kroppsligt på ett mångsidigt sätt. Barnens fantasier, upplevelser och iakttagelser bearbetas gemensamt. Barnen ska få erfarenheter både av att uttrycka sig spontant och av kreativa processer som planeras, genomförs och utvärderas gemensamt. I verksamheten ska man på ett mångsidigt sätt använda till exempel barnlitteratur, ordkonst, olika former av teater, dans och cirkus" (Grunderna för planen för småbarnspedagogik. 2018. sid 46)

Inom ordkonsten används många olika arbetsätt och metoder oberoende av hur gamla eleverna eller målgruppen är. Likväl varierar arbetssätten och innehållet beroende på vilken åldersgrupp man jobbar med. Den viktigaste arbetsmetoden i ordkonst med småbarn är rimleken, som stöder språkutvecklingen genom rörelse, rytm och utveckling av minnet. Fokus ligger på lek, samspel och att stöda barnets språkliga medvetenhet. Barnen blir bekanta med bokens och litteraturens värld genom multisensoriska metoder och läsningen kopplas ihop med rörelse, lek och individuella eller gemensamma samtal och berättarstunder. Att rimma och ramsa och leka med ord tillsammans skapar dessutom en stark anknytning mellan barnet och föräldern eller den vuxna. (Sanataidetta on! Anttonen & Inkala, 2018).

Över lag är ordkonst mycket mångfacetterat både som begrepp och konstform. Trots att böcker, berättelser, sagor, rim och ramsor är vardag i de flesta daghem betyder det inte att detta kopplas till

eller definieras som ordkonst i verksamheten. I en studie som gjordes i Seinäjoki 2019–2020 om småbarnspedagogernas uppfattning om och erfarenhet av ordkonst framkom att ordkonst uppfattas som en viktig del av småbarnspedagogiken (Kaunismäki & Unkuri 2020). Särskild nytta ansåg man att ordkonsten har för barnets språkutveckling, tillväxt och utveckling. Pedagogerna ansåg att ordkonsten är närvarande i daghemmets vardag dagligen t.ex. i form av interaktiva läs- berättarstunder och i leken men att det finns behov och intresse att använda ordkonsten mera mångsidigt och kreativt i småbarnspedagogiken.

Nationella centret för utbildningsutvärdering (NCU) gav i maj 2021 ut en rapport: "Pedagogiska kontinuum och uttrycksglädje! Pedagogik för femåringar och konst- och färdighetsfostrans nuläge inom småbarnspedagogiken". Med utgångspunkt i utvärderingen ger NCU en del rekommendationer för att främja såväl pedagogiken för femåringarna som konst- och färdighetsfostran. Man bör beakta både barnens och konstens kulturella mångfald och att alla barn i alla åldrar har rätt att få använda olika konstnärliga uttrycksformer och känna glädje i att uttrycka sig. Enligt rapporten förverkligas detta inte idag enligt de mål som styrdokumentet beskriver. Särskilt oroväckande är resultaten i fråga om konst- och färdighetsfostran. NCU betonar att femåringar och äldre barn bör ha möjligheter till spontan lek, ledd lek och lek som mångsidigt förenar de olika lärområdena. Centrala ledord i ordkonsten är uttryckligen språkglädje, fantasi och lek med ord som stärker uttrycksförmågan med hjälp av tvärkonstnärliga metoder.

Gun Oker-Blom föreslår i sin rapport att det görs omfattande specialsatsningar, både statligt och lokalt, inom svenskspråkig småbarnspedagogiken i syfte att med mångsidiga språkpedagogiska arbetsätt som skapar nyfikenhet för språk, läsande och kommunikation, och genom kompetensutveckling för personalen, effektivt stödja barnens språkutveckling under den centrala språkutvecklingsfasen mellan 2 och 6 år. (Oker-Blom, G. 2021). Det är viktigt att om och när dessa specialsatsningar görs involvera de aktörer, metoder och arbetssätt som finns inom ordkonstpedagogiken.

De flesta ordkonstskolor och -aktörer har en etablerad och omfattande ordkonstverksamhet för småbarnsfamiljer och professionellas samarbetar med barn under skolåldern. De erbjuder till exempel konkret interaktiv verksamhet i form av babyposi och rimlek, pedagogiska stödmaterial av olika slag, fortbildning och inspiration för småbarnspedagoger samt riktade projekt i samarbete med mödra- och barnrådgivningen. (Se t.ex. www.ordkonst.fi, www.sanataidekoulu.fi, www.yostaja.fi.) Som ett gott exempel på en målinriktad satsning på konstfostran är Kulturspaning i Esbo. Kulturspaning är en del av småbarnspedagogiken och den genomförs i samarbete med lokala kulturaktörer. Professionella konst- och kulturaktörer besöker daghemmen med föreställningar eller leder verkstäder speciellt utformade för barn. Ordkonsten har varit en del av Kulturspaning under två år. En viktig del i Kulturspaning är också arbetet i daghemmet tillsammans med barnen före och efter kulturspaningsbesöken. Därtill hålls pedagogspaningar som är fortbildningar för personalen där kulturaktörerna ger pedagogerna inspiration för hur man kan använda sig av konst och kultur på nya sätt inom småbarnspedagogiken. Syftet med Kulturspaning är att bidra till ett mer systematiskt samarbete mellan småbarnspedagogiken och kulturen och genom det ett ömsesidigt lärande av varandra. Det är en högkvalitativ konstnärlig och pedagogisk verksamhet som är i linje med målen i planen för småbarnspedagogik. Kulturspaning bidrar även till att öka barnens delaktighet i och lika rätt till att få uppleva och skapa konst och kultur. Kulturspaning ordnas i alla Esbos kommunala daghem med barn i åldern 3–5 år. Alla 3–5 åringar får ta del av Kulturspaning någon gång under verksamhetsåret.

5.2.6. Bibliotek

Biblioteken är den instans som tillsammans med konstskolor, skolor och småbarnspedagogik är den naturligaste platsen för ordkonstverksamhet. Många bibliotek har idag en mycket innovativ, mångsidig och utåtriktad verksamhet där både anställda och utomstående samarbetspartner står för innehållet. Finland har länge haft en bibliotekslag som kräver en bred palett av serviceformer för olika grupper och behov. Med jämna mellanrum har lagen anpassats till sin tid. Senast år 2017 förnyades lagen om allmänna bibliotek för

att bättre passa ett samhälle där till exempel informationsteknologi och mångkultur blivit vardag (Lag om allmänna bibliotek 1492/2016). Andan i lagen är ambitiös och enligt den är bibliotekens uppdrag att erbjuda tillgång till olika sorts material, hålla samlingen mångsidig och modern, främja läsning och litteratur, hjälpa användarna att hitta information, erbjuda lokaler för användarnas egen verksamhet samt främja en samhällelig och kulturell dialog. Biblioteken ska vara en institution som arbetar för ett aktivt medborgarskap, demokrati och yttrandefrihet. En mångsidig läskunnighet ska uppmuntras hos både gammal och ung. Medborgarna ska ha likvärdig tillgång till bildning, kultur och information och verksamheten är till för alla, oavsett ålder eller samhällsposition.

År 2020 publicerade Svenska kulturfonden rapporten Det breda uppdraget – Utbildning, rekrytering och arbete för allmänna bibliotek på svenska i Finland (Grundvall, M. 2020) Enligt rapporten är bibliotekens verksamhetsformer för att uppfylla lagens krav många och kan se väldigt olika ut på olika håll i landet. Det ordnas till exempel babyposi, sagostunder, besök av dagisgrupper och skolklasser, verksamhet med läshundar, läxhjälp, ungdomsverksamhet, bokcirklar, språkcaféer, högläsning, multimedieverkstäder, rollspel, författarkvällar, föreläsningar, uppsökande verksamhet och hemservice, hjälp med teknik och apparater, läsfrämjande kampanjer, konserter, debatter, samt olika typer av kurser och rådgivning. Vid sidan av det traditionella arbetet med samlingarna och utlåningen finns väldigt många olika serviceformer. "Strävan efter att förnya verksamheten är stark och klichébilden av bibliotekarien som stämplar böcker börjar vara svår att hitta. Idag kan och förväntas bibliotekarien i stället vara en utåtriktad estradör, marknadsförare eller IT-expert med pedagogiska och sociala färdigheter", skriver Grundvall. Biblioteket som en tyst och stillsam plats har också förändrats. I vissa kommuner ligger biblioteket i ett livligt köpcentrum, fungerar som ett medborgartorg eller delar utrymmen med ungdomsverksamheten. De allmänna biblioteken ska också erbjuda lokaler för till exempel fritids- och medborgarverksamhet. (Grundvall, M. 2020.)

Den nya bibliotekslagen innehåller förändringar som potentiellt kan ha stor effekt på både utbildning och rekrytering inom biblioteksområdet. Dessa är sloandet av de gamla examenskraven för biblioteksbehörighet och bestämmelserna om hur stor del av personalen som bör ha biblioteksutbildning. Den nya lagen har lättat på behörighetskraven vad gäller biblioteks- och informationskunskap. Enligt den nya lagen ska allmänna bibliotek ha tillräckligt många anställda med utbildning inom biblioteks- och informationsområdet och tillräckligt många andra anställda. Vad som kan anses vara tillräckligt anges inte. På fältet möttes lagändringen kring biblioteksbehörigheten av en del kritik, men många har tagit emot ändringen som en välkommen möjlighet för biblioteken att rekrytera personer med kompetenser som inte ingår i biblioteksutbildningen. (Grundvall, M. 2020) Den uppluckrade behörighetslagstiftningen ger alltså biblioteken friare händer att anställa personal med olika kompetenser. Det allmänna bibliotekets många uppgifter innebär att det också finns behov av anställda som inte har en bakgrund i biblioteksvärlden.

När biblioteken rekryterar personal idag efterlyses en lång rad kompetenser, varav personliga och sociala kompetenser är mest frekventa. Många bibliotek vill gärna ha personal som kan arbeta med barn och unga, har en pedagogisk förmåga och kännedom om litteratur. Biblioteksarbetet är alltså mycket varierande och ställer stora krav på de anställda. Vid rekryteringen efterlyses så många kompetenser att det kan vara väldigt svårt för en person att uppfylla. (Intervju Möller-Salmela, A. Grundvall, M). Enligt rapporten finns det goda argument för att bredda utbildningen av bibliotekarier – både inom de utbildningslinjer som redan finns och genom att skapa nya. Grundvall föreslår att pedagogiska aspekter kan tas in i utbildningen, både på universitetsnivå och inom en eventuell yrkeshögskoleutbildning. Här finns goda möjligheter till synergier också med att kombinera bibliotekarieutbildning med studier i ordkonst.

Hanna Kleemola forskar vid Jyväskylä universitet i hur ordkonstverksamheten ordnas på bibliotek i Finland och i ett nordiskt perspektiv. Hennes utgångspunkt är att biblioteken är en utmärkt och naturlig plats för ordkonstverksamhet av olika slag och hänvisar

till den nya bibliotekslagens anda samt till lagen om kommunernas kulturverksamhet från 2019. Biblioteken kan uppfylla målet med lagen genom att erbjuda kommuninvånarna möjligheter till kreativ verksamhet och till att skapa och uppleva kultur och konst. Med ordkonstverksamhet som är gratis och genomförs med låg tröskel kan biblioteken stärka befolkningens välmående och hälsa samt skapa delaktighet och samhörighet. Biblioteken kan göra ordkonsten mer tillgänglig genom att förankra verksamheten i skolor, servicehus, fängelser och genom att med bokbussar åka ut till byar och bostadsområden. (Kleemola, H. 2021)

Synergierna mellan biblioteken och ordkonsten är väldigt tydliga och självklara. Biblioteken behöver personal som har en mångsidig, pedagogisk och utåtriktad profil med kompetens i litteratur. Många bibliotek har redan länge använt ordkonstnriktade arbetssätt och metoder, speciellt i sin verksamhet för barn och unga. Som ett utmärkt exempel kan nämnas Hangö stadsbibliotek med eldsjälén Agneta Möller-Salmela, som har utvecklat nya metoder för läsinspiration och berättelser och arbetar utgående från ett upplevelserum på biblioteket där hon möter tusentals barn varje år. Som ett annat aktuellt exempel kan nämnas Rovaniemi stadsbibliotek där man med projektet Voima/Sana (kraft/ord) har som målsättning att stärka ungdomars välmående och delaktighet genom ordkonst- och litteraturpedagogiska metoder. Målgruppen består av 13-19-åringar som är i risk att marginaliseras eller är i en sårbar situation. Genom projektet vill man stärka ungdomarnas uttrycksförmåga, självkänsla och positiva jagbild. Genom ordkonst får deras värld synlighet också utanför projektet. Det finns otaliga andra goda exempel på ordkonstverksamhet i bibliotek. På svenska finns bland annat Babypoesi, Rimjam, Unga poeters sällskap, Harry Potterkvällar, poesikvällar, utställningar och mycket mer. Alla bibliotek är dock olika och har väldigt olika intressen och möjligheter beroende på resurserna, personalens kompetenser och intressen samt utrymmena. På de fortbildningar och kurser som ordnas inom ordkonst är ofta flera av deltagarna bibliotekarier. Det finns ett tydligt växande intresse bland bibliotekspersonalen att få ett större kunnande i ordkonst.

Ordkonsten har inte en lika etablerad och stabil struktur för konstfostran i kommunerna som till exempel musiken och bildkonsten. Ordkonsten kommer antagligen heller inte att nå upp till det elevantal som de populäraste konstformerna har. Därför skulle det vara viktigt att utveckla den pedagogiska verksamheten inom redan etablerade och fungerande strukturer på lokalplanet. Biblioteken är i detta avseende en självklar plats för ordkonstverksamhet och kunde vara en naturlig arbetsplats för fler ordkonstpedagoger.

5.2.7. Äldreomsorg och seniorverksamhet

Det kommer att finnas allt fler äldre personer och vi lever allt längre och hålls längre friska. Därför kommer även arbetsfältet inom äldreomsorgen och med service för seniorer att växa. Olika former av ordkonst med och för seniorer ordnas redan nu av många ordkonstaktörer, men är ett område med stora möjligheter att utvecklas då det finns efterfrågan. Både enstaka verkstäder och regelbunden verksamhet med seniorer kring skrivande och berättelser, muntligt berättande, helande berättande, livsberättelser och litteraturterapi är några exempel. Även inom demensvården och rehabilitering för exempelvis strokepatienter kan olika former av ordkonst användas i samarbete med logopedier och andra yrkesgrupper.

Som ett gott exempel kan nämnas Turun sanataideyhdistys metod "Korvaruno" som de utvecklat och använt i verksamhet med seniorer sedan år 2010. Korvaruno är en text som en ordkonstnär bygger upp utgående från en persons eller grupps samtal, minnen och berättelser. Metoden erbjuder kreativt språkskapande och konst till personer vars liv ofta präglas av ett vårdförhållande på en institution med begränsade möjligheter till stimulans.

5.2.8. Övriga konst- och kulturfält

Förutom inom de ovan nämnda områdena finns det givetvis många andra arbetsmöjligheter för ordkonstpedagoger. Som ett konkret exempel kan nämnas skolkonstnärer som blivit vanligare och som flera kommuner har börjat anställa till skolor. I Åbo arbetar för tredje

året en skolkonstnär med ordkonstinriktning och i Jyväskylä har en skolkonstnär anställts från hösten 2021. Skolkonstnären skapar under skoldagen lärmiljöer som avviker från den vardagliga undervisningen. Ordkonsten kombineras med lektioner i olika ämnen och är till stor hjälp till exempel då barn har svårigheter att läsa, skriva eller att koncentrera sig.

I Finland finns idag drygt 30 barnkulturcenter som drivs professionellt. Barnkulturcentren finns i alla regioner i landet och har särskilda utvecklingsuppgifter gällande olika verksamhetsformer och konstarter inom barnkulturen. Omkring tio av barnkulturcentren har verksamhet också eller enbart på svenska. Barnkulturcentren erbjuder mångsidig kulturfostran för barn och unga och de kan ge professionella konstpedagoger arbetsmöjligheter. Det tvåspråkiga barnkulturcentret Bark i Österbotten har satsat på ordkonst som en verksamhetsform som de erbjuder skolor i regionen (se avsnitt 2.2.3) och Barnkulturnätverket i Uleåborg har en omfattande ordkonstundervisning i Kulturhuset Valve.

Centret för konstfrämjande (Taika) anställer länskonstnärer som är specialiserade inom olika konstformer och arbetar både med nationella och regionala uppdrag. Det har regelbundet funnits länskonstnärer som haft ordkonst som uppdrag.

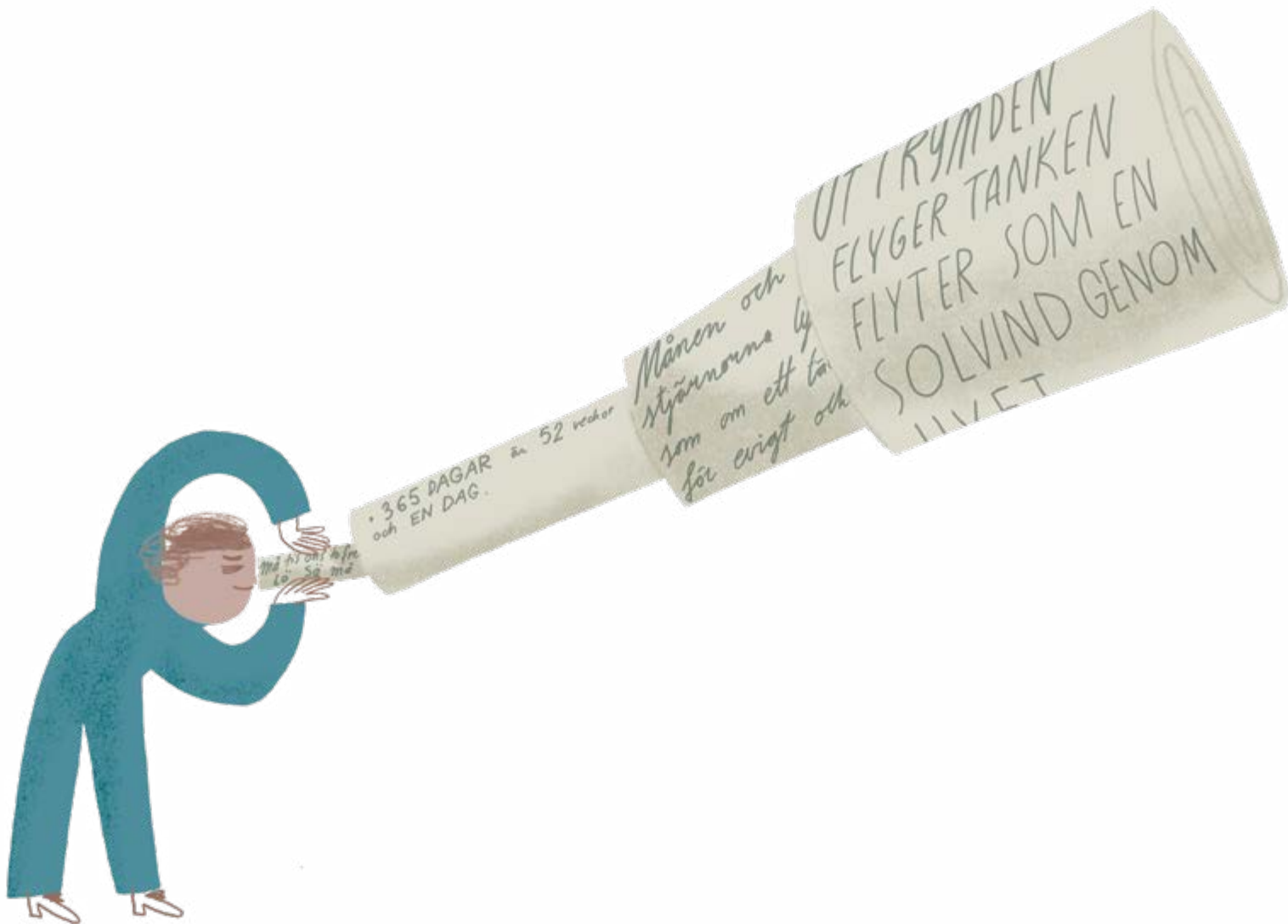
Konstpedagoger arbetar bland annat även på museer, i kulturhus, inom ungdomsverksamheten, i vården, med specialgrupper som invandrare och ungdomar med särskilda behov och inom olika terapiformer.

Inom litteratur- och förlagsvärlden kunde sakkunskapen inom ordkonst utnyttjas i större utsträckning. De finlandssvenska (och finska) förlagen har allt mer börjat satsa på litteraturpedagogik och utarbetar till exempel pedagogiska material till barn- och ungdomslitteratur. Även vid boksläpp, bokmässor, författarintervjuer och övriga publika evenemang ordnas interaktiva program för att öppna upp handling, tema och innehåll i litteraturen. Till detta behövs yrkeskunnig personal med erfarenhet av litteraturundervisning och kreativa metoder för att locka till läsning och litterärt skapande.

Litteratur, läsning och skrivande används också i terapeutiskt syfte och

kallas då biblioterapi, litteraturterapi eller lästerapi. När man träffas för biblioterapi fokuserar man specifikt på det som har beröringspunkter med läsarens eget liv, på den inverkan som texten har på läsaren och hans livssituation. Vid sidan av läsning är det terapeutiska skrivandet en viktig del av arbetet med att bearbeta och formulera känslor och upplevelser. Biblioterapi används som en stödjande vårdform till exempel under och efter en kris. Men den kan också användas i förebyggande syfte, där avsikten är att höja självkänslan, öka självkännedom och bredda självuppfattningen. För att arbeta som litteratur- eller biblioterapeut krävs en utbildning som i Finland ordnas av Föreningen för biblioterapi i Finland rf. (<https://kirjallisuusterapia.net/>)

Kommunernas planer för kulturfostran eller kulturläroplaner har under de senaste åren skapat en större marknad för och efterfrågan på lokala konst- och kulturpedagoger inom olika områden, även inom ordkonsten. Planen för kulturfostran är en plan för hur kultur-, konst- och kulturarvsfostran genomförs som en del av undervisningen och planerna kan vara region- eller kommunspecifika. Planen utarbetas och verkställs i samarbete mellan skolor och aktörer inom konst- och kulturområdet och målet är att alla barn ska få en inblick i olika konstarter. Genom att bekanta sig med konstarna kan barnen hitta en ny hobby eller fritidssysselsättning. Syftet är att erbjuda jämlika möjligheter att uppleva kultur och skapa konst, oberoende av daghem/skola, språkgrupp, geografiskt avstånd eller socioekonomisk bakgrund. Kulturläroplaner finns idag i cirka 120 kommuner i landet. (www.lastenkulttuuri.fi)

• 365 DAGAR är 52 veckor
och EN DAG.

Månen och
stjärnorna ly
som om ett tan
för evigt och

UT I RYMDEN
FLYGER TANKEN
FLYTER SOM EN
SOLVIND GENOM
LIVET

6. Utbildningsvägar och modeller inom ordkonsten

6.1. Studier i ordkonst på yrkeshögskola

Som redan konstaterats i denna utredning finns det idag många olika möjligheter att bli ordkonstpedagog. Det som dock saknas är en grundutbildning- eller olika studiehelheter där ordkonst studeras som det centrala innehållet eller där begreppet ordkonst används. I detta kapitel beskrivs några tänkbara modeller för en tydligare inriktning inom ordkonst på olika utbildningsnivåer. Universitet, yrkeshögskolor och andra utbildningsanordnare bestämmer naturligtvis själva hur strukturen för och innehållet i de olika studiehelheterna ska utformas och därför är exemplen och modellerna beskrivna på ett mera allmänt plan och kan användas som uppslag och idéer för en fortsatt planering.

De olika benämningarna ordkonstlärare och ordkonstpedagog som använts i detta kapitel har valts för att särskilja nivån på utbildningsstadiet. Vid akademiska studier på universitetsnivå används begreppet lärare och vid studier på yrkeshögskolenivå används begreppet pedagog. Detta följer också de nuvarande benämningarna vid examina. Vilken titel arbetsgivarna och arbetsplatsen sedan väljer att använda för olika befattningar bestäms av respektive arbetsgivare.

En ordkonstpedagogutbildning skulle passa utmärkt att koppla till studier på yrkeshögskolenivå. Yrkeshögskolan Novia i Jakobstad är idag den mest naturliga placeringen för en svenskspråkig utbildning eftersom skolan handhar övriga konstpedagogutbildningar. Synergierna mellan konstformerna är många och åtminstone grundstudierna i de allmänna ämnena (till exempel språk, kulturkunskap och företagsamhet) kunde delvis vara de samma. Det finns många skäl till att just Jakobstad kunde vara en bra knutpunkt för ordkonst i regionen. På Campus Allegro utbildas scenkonstpedagoger, bildkonstnärer, musikpedagoger och musiker och campuset utgör ett naturligt nav för kultur, konst och utbildning. Regionen har även gjort sig känd som en bygd med produktiva författare.

Vid Yrkeshögskolan Novia finns ett visat intresse för att utveckla ämnet ordkonst inom studierna. På lång sikt kan det eventuellt handla om en egen studieinriktning inom till exempel litterärt

skapande/ordkonst men till en början kunde ordkonststudier ingå i scenkonstpedagogutbildningen som en modul eller studiehelhet. För att studier ska kunna ingå i kursutbudet och utbildningen, ska den ingå och godkännas i en läroplan i en utbildning som leder till en examen. Scenkonsten och litteraturen har många beröringspunkter i en studiehelhet. Att arbeta med möten mellan olika konstformer och att utforska uttryck i tal, skrift, bild och gestaltning är viktigt. Det är också viktigt att kunna uttrycka sig verbalt vid sidan av andra konstnärliga uttryck och att nyansera det vidgade textbegreppet i konstutbildningen. Skrivande behövs i all utbildning och så gott som alla yrken idag, och genom kreativt skrivande kan man också avdramatisera skrivandet och etablera det som en del av kunskapsinhämtandet.

I utbildningen för scenkonstpedagoger ingår pedagogiska studier på 60 sp enligt Åbo Akademis fordringar. Utbildningen ger bland annat behörighet att arbeta som lärare i en konstskola inom den grundläggande konstundervisningen.

Novia har under tidigare år ordnat kurser i kreativt skrivande för sina studerande och erfarenheter från dem kan fungera som stöd för fortsatt utveckling och planering. Kompetensmålen för delen kreativt skrivande i Novia formulerades i kursbeskrivningen enligt följande: (Erkkilä, J. red. 2014))

- att studerande utvecklar sin fantasi och uttrycksförmåga i tal, skrift och gestaltning
- att studerande utforskar det individuella och kollektiva uttrycket i en gruppdynamisk process och därmed lär känna varandra
- att studerande upptäcker relationen mellan olika konstformer: bild, text, form, musik och scenisk och litterär gestaltning
- att studerande förstår vad ett vidgat textbegrepp innebär.

Kursen kreativt skrivande ville lyfta fram skrivandet som en del av det vardagliga arbetet i utbildningen, avdramatisera skrivandet, visa på skrivandet som en konstform, som ett sätt att dokumentera och som ett sätt att synliggöra lärandet.

Ytterligare en möjlighet att skapa studieprogram för ordkonstpedagoger på yrkeshögskolenivå är att erbjuda en studiehelhet inom öppna yrkeshögskolan. Den kunde omfatta studier inom litteratur och kreativt skapande på en tvärkonstnärlig nivå. Samtliga alternativ som beskrivs ovan har enligt diskussioner med yrkeshögskolan Novia utvecklingspotential och intresse att pilotera någon form av utbildning finns.

För- och nackdelar med denna modell:

Det är bra om det finns studievägar på olika nivåer och möjligheter till yrkesexamina och behörighet inom området ordkonst, som inom andra konstämnen. Olika sätt att erhålla yrkeskunskap i ämnet tar inte ut varandra utan kompletterar och berikar varandra. Det som kan vara utmanande med en egen grundutbildning på yrkeshögskolenivå är att locka studerande till inriktningen. Till de övriga utbildningsområdena för konstpedagogiska studier söker sig studerande som ofta har långa studier inom den grundläggande konstundervisningen i bagaget. De har till exempel gått i en musik- eller teaterskola som barn eller har någon annan erfarenhet av och tidigare färdigheter i konstformen. Eftersom ordkonsten ännu är rätt så ovanlig och liten på de flesta orter och antalet barn och unga som har ordkonst som hobby är få, finns det eventuellt inte tillräckligt med underlag och intresse för att söka sig till en utbildning inom området. Speciellt i Österbotten där Novias utbildning skulle ordnas är ordkonsten ännu outvecklad och otillgänglig. De unga som är intresserade av litteratur, att skriva och läsa söker sig kanske oftare också till akademiska studier på universitetsnivå.

Det är inte möjligt att skapa eller ta i bruk en examensbenämning som inte finns (till exempel ordkonstpedagog). Examensbenämningarna är fastslagna i lag och att skapa en ny benämning är en omfattande process. Det kräver att det finns en läroanstalt som ansöker om att ta i

bruk en ny examensbenämning och att utbildningen ska ordnas enligt en befintlig läroplansgrund.

Ordkonst- och litteraturinriktade studier inom ramen för scenkonstpedagogutbildningen är betydligt lättare att verkställa inom en relativt kort tidsram och skulle ge betydande synergier inom den grundläggande konstundervisningen på svenska i Finland. Behovet av både dramapedagoger och ordkonstpedagoger är stort i vissa regioner. Idag jobbar många dramapedagoger också som ordkonstlärare, men en del av dem saknar studier i litteratur. Om man erbjuder fler studerande möjlighet att fördjupa sina kunskaper i ordkonst ökar också intresset för yrket på lång sikt och fler konst- och kulturutövare besitter allt mer mångsidiga och tvärkonstnärliga kompetenser.

6.2. Utbildning på universitetsnivå

I det här avsnittet konkretiseras sådan utbildning och forskning på universitetsnivå som kan tänkas stödja utvecklingen av ordkonstverksamheten på svenska i Finland.

För att uppnå den akademiska utbildningsnivå som ordnas inom de flesta andra konstformer (till exempel musik och bildkonst vid konstuniversitet) borde det skapas ett nytt ämne på universitetsnivå som skulle ordnas inom ramen för litteraturvetenskapliga studier. Det nya ämnet skulle innefatta konstnärliga processer såsom kreativt skrivande och litterärt skapande.

Utvecklingen är möjlig vid både Åbo Akademi och Helsingfors universitet där man kan studera ämnena litteraturvetenskap och pedagogik på svenska.

6.2.1. Magisterstudier för ordkonstlärare

En möjlig vision är en magisterutbildning för ordkonstlärare på universitetsnivå. I magisterstudierna skulle ingå grund- och

ämnesstudier i litteratur samt grund- och ämnesstudier i kreativt skrivande. Förutom detta skulle i studierna ingå behörighetsgivande pedagogiska studier med inriktning på ordkonstlärare.

Det universitet som erbjuder utbildning som ger kompetens som ordkonstlärare bör erbjuda åtminstone studier i litteraturvetenskap och litteraturhistoria.

Utbildningen kan genomföras på olika sätt och på finska finns det flera universitet som kunde erbjuda studier. De universitet som har den längsta och bredaste erfarenheten av studieämnena litteratur samt kreativt skrivande är Åbo universitet och Jyväskylä universitet. Även om utgångsläget för att ordna en ordkonstlärarutbildning på svenska är sämre än på finska finns det goda möjligheter.

På svenska har speciellt Åbo Akademi goda förutsättningar att anordna utbildning. Helsingfors universitet skulle säkert också vara en utmärkt anordnare av utbildning i ordkonst, men i denna utredning föreslås Åbo Akademi, eftersom ämnet litteraturvetenskap vid Åbo Akademi har en för ordkonstområdet viktig bredd inom undervisning och forskning. Utöver studier i klassisk litteratur och litteraturhistoria ingår perspektiv på populärlitteratur och de gränzoner där litteraturen möter andra medier. Att ämnet också har en unik profil inom undervisning och forskning i barn- och ungdomslitteratur är en viktig hörnsten för en eventuell utbildning för ordkonstlärare. Barnlitteraturen har numera en stark position i Finland och vid Åbo Akademi. Litteraturstudier är intresserade av ämnet och en påfallande stor del av blivande magistrat skriver sin magisteravhandling inom området barnlitteratur.

Från och med hösten 2021 förstärks arbetslivsrelevansen inom utbildningslinjen för kultur, historia och filosofi vid Åbo Akademi genom att bland annat en studiehelhet på 25 sp litterär produktion initieras. Ansvar för helheten finns inom ämnet litteraturvetenskap. Genom studiehelheten ges studerandena möjligheter att utveckla färdigheter inom skrivande som ett viktigt komplement till deras ämneskompetens. Ämnet har sedan 1990-talet en tradition av utbildningsverksamhet i litterärt eller kreativt skrivande. Den tvååriga författarutbildningen Litterärt skapande (i samarbete med Centret

för livslångt lärande) ordnades under åren 2002–2018. I den fanns ett utbyggt pedagogiskt program med fokus på att ge studerandena redskap att ta sitt litterära skrivande till en professionell nivå. Många av deltagarna debuterade efter utbildningen och har lett motsvarande kurser i andra sammanhang.

En magisterutbildning för ordkonstlärare skulle också vara en möjlighet för studerande som redan har en yrkeshögskoleexamen eller en kandidatexamen och önskar få en högre högskoleexamen. I så fall handlar det om ett tvåårigt magisterprogram med bryggstudier eller eventuella korsstudier utgående från tidigare examen och studier. En sådan inriktning kunde även intressera småbarnspedagoger som har en pedagogie kandidatexamen som grund.

För- och nackdelar med denna modell:

En magisterutbildning för ordkonstlärare skulle höja statusen för både yrket och konstformen och dessutom generera sakkunskap och svara på det ökade behovet av ordkonstlärare på fältet. För att detta ska bli verklighet krävs ett långsiktigt och målinriktat utvecklingsarbete som kräver tid och resurser. Takorganisationen Föreningen för ordkonstundervisning i Finland är den nationella aktör som har mandat och intresse att föra arbetet vidare. Föreningen har dock minimala resurser och ingen anställd personal, endast förtroendevalda som sköter uppdraget vid sidan av sitt arbete. Stöd från Förbundet för grundläggande konstundervisning, TPO-liitto, och ett eller flera universitet som visar intresse för studieämnet behövs också. Det är också viktigt att utnyttja och beakta den samlade kunskap som redan finns hos enskilda ordkonstskolor och -aktörer på fältet och involvera dem i utvecklingsarbetet.

Befintliga studieinriktningar och -linjer på universitetsnivå (till exempel studier inom litteraturvetenskap, svenska och pedagogik) ger behörighet att arbeta som ordkonstlärare, men det finns en otydlighet och osäkerhet vad gäller behörighet och yrkesidentitet hos ordkonstlärare. Litteraturvetenskapliga studier är grunden i arbetet, men ger inte i sig färdigheter för arbetet som ordkonstlärare. Att handleda kreativa processer och till exempel stödja skapandet av ett

halvfärdigt verk till en färdig produkt kräver en helt egen sakkunskap. En magisterutbildning för ordkonstlärare skulle ge ökad synlighet för ämnet litteraturvetenskap samt förtydliga de olika delarna inom examen som bidrar både med ämnesmässig och pedagogisk behörighet.

Om studier i ordkonst erbjuds på universitetsnivå kopplas också forskning till området på ett naturligt sätt. Det har gjorts väldigt lite forskning i ordkonst i Finland och mer forskning behövs. Forskning i ämnen som berör och tangerar ordkonst bedrivs både inom litteraturvetenskapen och pedagogiken på svenska.

6.2.2. Pedagogiska studier för ordkonstlärare

Generell lärarbehörighet kan idag avläggas på olika sätt på högskolenivå (se Jyrhämä 2021). Pedagogiska studier för lärare omfattar 60 sp och de kan antingen avläggas inom examen eller som fristående behörighetsgivande studier.

Det är i princip redan nu möjligt att bedriva studier som ger behörighet som ordkonstlärare vid Åbo Akademi och Helsingfors universitet med hänvisning till behörighetsföreskrifterna som presenterats tidigare i denna rapport (kapitel 4).

Till exempel en pedagogie magister (PeM) som är klasslärare och en filosofie magister (FM) med inriktning ämneslärare i modersmålet svenska och litteratur är formellt behöriga också som ordkonstlärare inom ramen för grundläggande konstundervisning eftersom bägge också har generella pedagogiska studier för lärare (60 sp).

Ett annat exempel där lärarbehörigheten avlagts utanför examen är en bildkonstnär utbildad på yrkeshögskolenivå vid Novia och som avlagt fristående pedagogiska studier för yrkeslärare.

På svenska ordnar Åbo Akademi fristående pedagogiska studier för yrkeslärare och för ämneslärare.

I diskussioner med Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier vid Åbo Akademi har möjligheter att ordna *fristående behörighetsgivande*

GRUNDSTUDIER (25 sp)	
Ordkonstens betydelse för individ och samhälle	
Pedagogikens psykologi	5
Pedagogikens sociologi	5
Pedagogisk idé och samhällshistoria	5
Specialpedagogik och inkludering	5
Inledande praktik i ordkonst	5
ÄMNESSTUDIER (35 sp)	
Att forma en ordkonstpedagogik	
Yrkes- och ämnespraktik I	5
Undervisningspraktik	5
Yrkes- och ämnespraktik II	5
Kompetenspraktik	5
<u>Två</u> valbara projektkurser:	
• Litteraturpedagogik	5
• Skrivpedagogik	5
• Visuell kultur som kunskapande	5
• Textforskning	5
• Text som konst	5
• Konstbaserade ingångar	5
Ordkonstpedagogiskt utvecklingsarbete	5

Bild 7. Skiss för en möjlig pilotutbildning för fristående behörighetsgivande pedagogiska studier för ordkonstlärare, 60 sp vid Åbo Akademi.

pedagogiska studier för ordkonstlärare förts fram. Här skulle formatet långt följa yrkeslärarutbildningen med inslag av ämneslärarutbildningen. (Se bild 7.)

Antagningsförfarandet skulle ske på samma sätt som till yrkeslärarutbildningen. Denna YRK-modell för ordkonstlärare kunde piloteras och genomföras genom en riktad antagning vid Åbo Akademi, eventuellt redan år 2023.

Pilotutbildningen för fristående behörighetsgivande pedagogiska studier för ordkonstlärare skulle bestå av 60 sp. Av dessa skulle 25 sp vara grundstudier samt 35 sp ämnesstudier i pedagogik. En stor del (20 sp) av grundstudierna i pedagogik kunde avläggas på egen hand, till exempel via Öppna universitetet och dessa skulle utgöra en förutsättning för att antas till utbildningsprogrammet. Studier eller examen på andra stadiet eller högre nivå inom området skulle också krävas för att antas.

Studierna kunde avläggas genom distansstudier, närstudier, eget arbete och praktikperioder. Studierna kunde avläggas på deltid under totalt cirka två år och erbjudas som deltids- eller flerformsstudier. Innehållet kunde anpassas och utformas så att praktik skulle göras vid ordkonstskolor och praktikhandledning och delar av den didaktiska undervisningen fokuseras på ordkonst inom ramen för den grundläggande konstundervisningen och riktad verksamhet inom tredje sektorn (till exempel på bibliotek, på servicehem, på museer, på läger, i klubbar, inom ungdomsverksamhet och terapigrupper). Innehållet i studierna och praktiken skulle planeras och genomföras i samarbete med aktörer inom ordkonst och litteratur på fältet.

Finansieringen av pilotutbildningen kunde ordnas med hjälp av både privat och offentlig finansiering från fonder och stiftelser samt statlig finansiering från undervisnings- och kulturministeriet. Det långsiktiga målet är att både utbildningen och finansieringen är tryggad och etablerad och ett nytt utbildningsprogram kunde påbörjas till exempel vartannat eller vart tredje år.

För- och nackdelar med denna modell:

Möjligheten att få pedagogisk behörighet på detta sätt finns i praktiken redan i dag. Det är dock inte sannolikt att ordkonstlärare söker sig till utbildningen eftersom innehållet är mycket allmänpedagogiskt och kanske ligger för långt från de behov vardagen i exempelvis en konstskola kräver. Det som de flesta nuvarande ordkonstpedagoger och lärare efterlyser är uttryckligen en djupare pedagogisk kompetens (se avsnitt 4.3). En riktad skräddarsydd pedagogisk utbildning för ordkonstlärare skulle säkert väcka stort intresse. Genom en dylik utbildning skulle utbildningsnivån hos ordkonstlärarna höjas och yrkesidentiteten stärkas.

En nackdel kan vara svårigheten att hitta tillräckligt många kvalitativt högtstående praktikplatser för ordkonstlärarstudier.

Även många klass- eller ämneslärare inom den grundläggande utbildningen som redan har en pedagogisk behörighet har ett stort intresse för ordkonst och att använda kreativa metoder i till exempel läs- och skrivundervisningen. Dessa lärare kunde ges möjlighet att avlägga vissa delar av utbildningen som fokuserar på ordkonstmetodik.

6.3. Fortbildning inom ordkonst

Det livslånga lärandet och olika former av kompetenshöjande verksamhet blir allt viktigare både för den enskilda individens välmående och för att utveckla arbetssätt och hitta nya former av verksamhetsmodeller i samhället.

Behovet av individuella lösningar, olika studiemöjligheter samt fortbildning kommer att bestå oberoende av hur en behörighetsgivande utbildning för ordkonstlärare eller -pedagoger kommer att ordnas i framtiden. Fortbildning behövs både för dem som redan är behöriga och yrkesverksamma ordkonstlärare och för andra pedagoger och kulturaktörer som vill ha förkovring i ordkonstmetodik och -pedagogik.

Idag finns det flera olika fortbildningsarrangörer som ordnar både kortare och längre fortbildningar inom ordkonst eller liknande teman. (Se bland annat kapitel 5 och bilagan.) Behovet av fortbildning och mera kunskap i metoder för att främja och stärka barns och ungas läs- och skrivkunnighet har ökat och kommer med största sannolikhet att öka ytterligare i och med att den nationella läskunnighetsstrategin 2030 har publicerats och nu ska implementeras. Ordkonstskolor har arbetat mångsidigt och systematiskt med läs- och skrivfrämjande sedan början av 90-talet. Fortbildning efterfrågas av lärare inom den grundläggande utbildningen, gymnasiet och småbarnspedagogiken samt bibliotekarier, ungdomsledare, kulturaktörer och andra. Det är också viktigt att föra samman många olika yrkesgrupper som arbetar med till exempel läsfrämjande arbete och kreativa och estetiska läraprocesser.

Fortbildning inom ordkonst har erbjudits sedan 1990-talet och är det som för tillfället erbjuds som fördjupning och kompetenshöjande utbildning inom området. Före 90-talet fanns naturligtvis också fortbildning i ämnen som kreativt skrivande, muntligt berättande, och liknande, men begreppet ordkonst började användas i och med lagen om grundläggande konstundervisning. På finska erbjuds fortbildning/utbildning till ordkonstledare av bland annat. SnellmanEDU, Oriveden opisto, Bokens Hus, Hämeen kesäyliopisto, Etelä-Pohjanmaan opisto och Sanataideohjaajakoulutus Lumo. Dessa kurser omfattar oftast 25-28 sp. På finska ordnas dessutom mera inriktade utbildningar som tangerar ordkonst, som till exempel litteraturterapiutbildningar som består av olika delar och nivåer (grundstudier, litteraturterapihandledare, litteraturterapeut).

På svenska har ordkonstledarutbildningar ordnats vartannat år av Sydkustens landskapsförbund sedan 2012 i samarbete med Borgå folkakademi och sedan 2018 i samarbete med CLL vid ÅA. Utbildningen omfattar fyra tvådagars veckoslut (8 dagar).

På svenska kan fortbildning erbjudas brett via till exempel CLL, HY+, Novia eller övriga fortbildningsanordnare. Det behövs en viss samordning och koordinering för att garantera kvalitet och kontinuitet

och en jämlik regional spridning. I samband med att en utbildning för ordkonstledare piloteras och etableras bör också fortbildningen utvecklas parallellt och kopplas till grundutbildningen. Med tanke på utvecklingsarbetet inom ordkonst, det vill säga att själva ämnet ordkonst ges goda förutsättningar att utvecklas, frodas, fördjupas, spridas, ge och få nya impulser är fortbildning viktig. Att aktiva ordkonstlärare och potentiella ordkonstlärare möts, inspireras, får ny kunskap, delar med sig av tips och idéer och diskuterar tillsammans och med fortbildningsarrangörerna skapar en dynamisk utveckling av ordkonstverksamheten. Samtidigt kan forskning, både inhemsk och internationell, gällande ordkonst och litteracitet presenteras och ventileras. Intresset för det som görs inom ordkonsten i Svenskfinland kan säkert också intressera internationella forskare och lärare. För oss i Finland kan det å andra sidan vara givande att få lära oss mer om vad som görs i våra nordiska grannländer och i andra länder, där skönlitteratur, multilitteracitet och olika kreativa metoder används flitigt för att stöda till exempel välmående, kommunikation och integration samt för att förebygga utslagning.

Om en utbildning i ordkonst på universitets- eller yrkeshögskolenivå inte blir verklighet eller fördröjs, bör en mera omfattande fortbildning planeras och ordnas. Strukturen kan utarbetas utgående från erfarenheter av den fortbildning som ordnats av Sydkustens ordkonstskola och CLL samt de finska fortbildningsarrangörerna. Omfattningen kunde vara cirka 25 sp och tidsmässigt omfatta ett läsår och bestå av närstudiedagar, eget arbete samt någon form av slutarbete och/eller praktik. En fungerande modell är till exempel fortbildningen Utbildningsledarskap på 25 sp som ordnas av CLL vid Åbo Akademi i samarbete med Hangö sommaruni.

7. Reflektioner och åtgärdsförslag

I denna utredning har syftet och ambitionen varit att utreda hur en utbildning för ordkonstpedagoger kunde se ut på svenska i Finland samt att ge en överblick av hur ordkonstfältet ser ut idag och vilka utvecklingsbehoven är. Utredningsarbetet har pågått under år 2021. En allmän reflektion är att utredningsarbetet satt i gång och påskyndat olika processer, både vad gäller framtida utbildningsvägar och utvecklingen av ordkonsten som konstform på svenska i Finland. Utredningen har visat att det i Svenskfinland råder en påtaglig och positiv vilja att utveckla ordkonsten samt att skapa tydliga strukturer och konkreta lösningar för utbildningsmodeller på olika nivåer. Strävan är att samordna och utveckla kunskap och erfarenhet i ordkonst. De aktörer som besitter kunskap och erfarenhet är idag inte så många, men för att komma vidare och för att bygga upp en utbildning för ordkonstpedagoger behövs ett samarbete på bred bas.

De olika modeller och utbildningsvägar som presenterats i denna utredning ska inte utesluta varandra utan det viktiga är att hitta fungerande och ändamålsenliga lösningar som svarar på behovet i samhället och inom området. Det är också viktigt att följa med vilka resultat och initiativ den motsvarande utredningen som görs på finska av FM Veera Vähämaa på uppdrag av Föreningen för ordkonstundervisning i Finland genererar. Den publiceras i januari 2022.

I takt med att medvetenheten ökar om de försämrade läs- och skrivkunskaperna hos barn och unga, och även hos vuxna, har också efterfrågan på ordkonstpedagoger ökat märkbart under de senaste åren. Dessa signaler kommer från ett flertal ordkonstaktörer i landet. Läsrörelsens projekt i skolorna och läsfrämjande projekt som till exempel Läsande kommun har inkluderat ordkonstverksamhet i sina strategier och projektplaner. Även den nationella läskunnighetsstrategin 2030 lyfter i sina åtgärdsförslag fram verksamhetsformer där ordkonstaktörer spelar en betydande roll. Detta är glädjande, men tillgången på lediga och behöriga ordkonstpedagoger är inte alltid så självklar. De som finns är ofta redan fullt sysselsatta eller har många olika uppdrag att sköta. Behovet och efterfrågan på utbildade och behöriga ordkonstpedagoger och -proffs har alltså ökat och trenden

ser inte ut att avta. Det talas också mer och mer om sambandet mellan skrivandet och läsandet och hur de stöttar varandra. För att ett läs- och skrivfrämjande arbete ska ha effekt och nå de mål man eftersträvar krävs en bred samverkan på olika nivåer i hela samhället. Ordkonstens roll i detta arbete är betydande eftersom ordkonstaktörer besitter kunskaper och erfarenhet och redan nu har en mångsidig verksamhet för olika målgrupper inom kultur- och utbildningssektorn.

Utmaningarna och utvecklingsbehoven inom ordkonstverksamheten på strukturell nivå är omfattande och avspeglar sig på fältet. Den grundläggande konstundervisningen i ordkonst är en av de minsta konstformerna när man ser på elevantalet och möjligheten att erhålla statlig finansiering. Den ojämna statliga finansieringen förorsakar en ojämn tillgång på grundläggande konstundervisning. Det är också en orsak till att många ordkonstskolor valt att inte ordna grundläggande konstundervisning, utan erbjuder annan form av undervisning eller projekt. Nationella utredningar (Garoff, L. 2020, Luoma, T. 2020 och Suominen, A. 2019) har kommit fram till att det behövs nya åtgärder för att utveckla lösningar till exempel vad gäller finansieringen för att ordna undervisningen, lokalerna, elevantagningen samt utbildningen och rekryteringen av undervisningspersonal. De läroinrättningar som får timbaserade statsandelar enligt fördjupad läroplan har bättre möjlighet att erbjuda en långsiktig och högklassig undervisning än de som lever med en kortsiktig och ofta osäker och knapp finansiering. Finansieringen räcker till exempel inte till för att rekrytera fast anställd undervisningspersonal som arbetar heltid, utan ordkonstskolorna sköter istället undervisningen med timanställda. Detta leder till en ond spiral där behöriga kunniga lärare söker sig till andra områden och yrken där det finns möjlighet till heltidsarbete.

Ett ojämlikt och komplicerat statligt system har lett till att de enskilda läroanstalterna och delvis också kommunerna har tagit på sig ansvaret för att försöka korrigera dessa brister. Lösningarna som åtgärdar de strukturella problemen måste dock komma från statens håll. En grundlig reform av lagstiftningen om den grundläggande konstundervisningen skulle behövas. Det gäller också att följa med på vilket sätt till exempel Annina Suominens utredning från 2019 och

åtgärdsförslag om behovet av en förnyelse av finansieringssystemet för den grundläggande konstundervisningen omsätts i handling.

Tillgången på grundläggande konstundervisning i ordkonst på svenska i Finland behöver förbättras i både stora tätorter och i mindre kommuner och undervisningen behöver nå ut till bredare målgrupper. Det är relativt förmånligt att starta upp gruppundervisning och speciellt i kommuner som saknar etablerad verksamhet måste ny konstundervisning erbjudas. Det är utmanande eftersom ny verksamhet ofta saknar både en stabil finansieringsgrund och elevunderlag. Detta beror på att det finns en mindre efterfrågan på verksamhet som inte existerat tidigare och varken föräldrar eller barn har en relation till den. Intresset måste byggas upp genom en aktiv informationsverksamhet främst i skolor och daghem och anpassas till elevernas intressen och preferenser. Här spelar också Finlandsmodellen och kommunernas kulturplaner en viktig roll för att nå så många elever som möjligt.

För att lyckas med att etablera en ny verksamhet behövs kunniga och engagerade lärare och dessa lärare behöver stöd och en utvecklande arbetsgemenskap. De redan etablerade konstskolorna är i detta avseende en viktig resurs och aktör både för att anställa lärare och för att samordna och administrera verksamheten. I dag finns det dock bara två konstskolor som ordnar ordkonstundervisning på svenska, Sydkustens ordkonstskola och Wava-institutet. Båda har däremot ett brett geografiskt verksamhetsområde och uppdrag, men de täcker inte alla tvåspråkiga kommuner. I områden där ordkonst inte ännu finns bör nya modeller och verksamhetsformer skapas och utvecklas.

Förutom ojämlika finansieringsmöjligheter är även bristen på en utbildningsväg för ordkonstlärare en orsak till att ordkonsten inte vuxit och fått en starkare status. Att det saknas en utbildning påverkar också hur ordkonstlärare uppfattar sin yrkesidentitet och -stolthet. Att det saknas en utbildning och att ordkonst inte är ett akademiskt ämne betyder dessutom att det också saknas forskning som tar fram ny kunskap och utvecklar området.

Arbetsfältet inom ordkonsten är brett och mångfacetterat, vilket också denna utredning visar. Efterfrågan på verksamhetsformer också utanför den grundläggande konstundervisningen har ökat, vilket betyder att

behovet av behöriga ordkonstpedagoger också ökat. Samarbetet med bland annat småbarnspedagogiken, den grundläggande utbildningen, andra stadiets utbildning, bibliotek, kulturfältet och äldreomsorgen är redan etablerat på många orter. Dessa fungerande modeller borde ytterligare utvecklas och spridas till regioner och kommuner där ordkonstverksamhet inte finns.

Förändringar i samhället och förändringar i familjernas syn på hobbyverksamhet och regeringens nationella satsning på Finlandsmodellens påverkar också den grundläggande konstundervisningen. Målet med Finlandsmodellen är att öka barnens och de ungas välmående och att alla ska ha möjlighet till en hobby i samband med skoldagen. Barnen idag vill prova på nya hobbyer och det ska finnas ett brett utbud av hobbyverksamheter så att alla barn kan hitta något de gillar. Genom Finlandsmodellen öppnas portarna till den lokala hobbyverksamhet också utanför skolan i och med att det är de lokala aktörerna som är serviceproducenter. Den grundläggande konstundervisningen har en central roll i utbudet och utvecklingen av konsthobbyer i kommunen. Det behövs både långsiktig och ambitiös undervisning för barn och unga som är särskilt intresserade av konstämnen, och brett riktade satsningar som ger alla barn och ungdomar upplevelser av konst och att utöva konst. Dessa två verksamheter stärker och kompletterar varandra och kan med fördel ordnas av samma aktör som ordnar grundläggande konstundervisning i kommunen. Det är viktigt att utbudet av konstämnen är mångsidigt och att kommunen ser till att de olika konstämnen är representerade.

Kostuniversitetets forskningsprojektet ArtsEqual publicerade i oktober 2021 en rapport där man föreslog att aktörer inom konstfostran mer än idag i uppsökande syfte borde gå ut till ställen där målgruppen finns färdigt, till exempel till daghem och skolor. Konstverksamhet i skolan kan i bästa fall erbjuda de unga redskap med vilka de till exempel kan uttrycka känslor och tankar som uppstått under coronapandemin, eller bearbeta andra viktiga frågor i sina liv.

Det är också lockande att i detta sammanhang lyfta fram exempel från intressanta verksamhetsmodeller kring litteraturfostran och "ordkonst" som finns i Norden och Europa i övriga världen. Skulle

det finnas möjlighet att i Finland eller Svenskfinland skapa ett större samarbetsprojekt eller resurscenter i stil med Berättarministerier i Sverige eller Ministry of Stories i England? Verksamheten har många likheter med det som ordkonstskolor gör här i Finland. Målet i deras arbete är att avhjälpa och förebygga utslagning genom att förbättra läs- och skrivförmågan samt kommunikations- och uttrycksförmågan.

Ett annat framgångsrikt och intressant exempel från Sverige är Litteraturhuset Trampolin i Sandviken. Där arbetar man med målgruppen barn i åldrarna 0-18 år och de vuxna som i sitt yrkesutövande, ideellt eller privat har betydelse för barns och ungas möjligheter att utveckla sitt språk. Deras uppdrag är att stärka barn och ungas läs- och språkutveckling genom olika estetiska uttrycksformer, som film, bild, musik, drama och litteratur, med fokus på berättande. Trampolin har ett regionalt uppdrag att sprida arbetssätt och metoder till hela regionen. De erbjuder verksamhet för barn och unga både under skoldagen och fritiden. Sydkustens ordkonstskola upprätthåller i samarbete med Litteraturhuset Trampolin ett dynamiskt nätverk för barnbibliotekarier i Gävleborg och Sörmland i Sverige och barnbibliotekarier och ordkonstlärare i hela Svenskfinland. I Norge finns litteraturhuset i Oslo som är en nationell arena för litteratur, kunskap och debatt med aktiviteter för alla åldersgrupper. Syftet med Litteraturhuset är att förmedla och väcka intresse för litteratur och läsning och att vara en mötesplats för alla som är intresserade av böcker, inte minst barn och unga.

I relation till alla diskussioner om oron kring läskunnigheten är det lätt att konstatera att ordkonsten är mycket viktig i samhället just nu. Ser vi orden barn, unga, läsande och skrivande i samma mening handlar det ofta om problem. Därför borde vi nu visa och lyfta fram det som barn och unga kan. Det skulle behövas en nationell kampanj där texter, och de unga skaparna bakom texterna, lyfts fram. Då skulle ordkonstpedagogerna helt säkert vara de allra första som hakar på. Material och texter att publicera räcker till för årets alla dagar. Det är dags att modigt börja använda ordkonst, både som begrepp och som metod!

Åtgärdsförslag

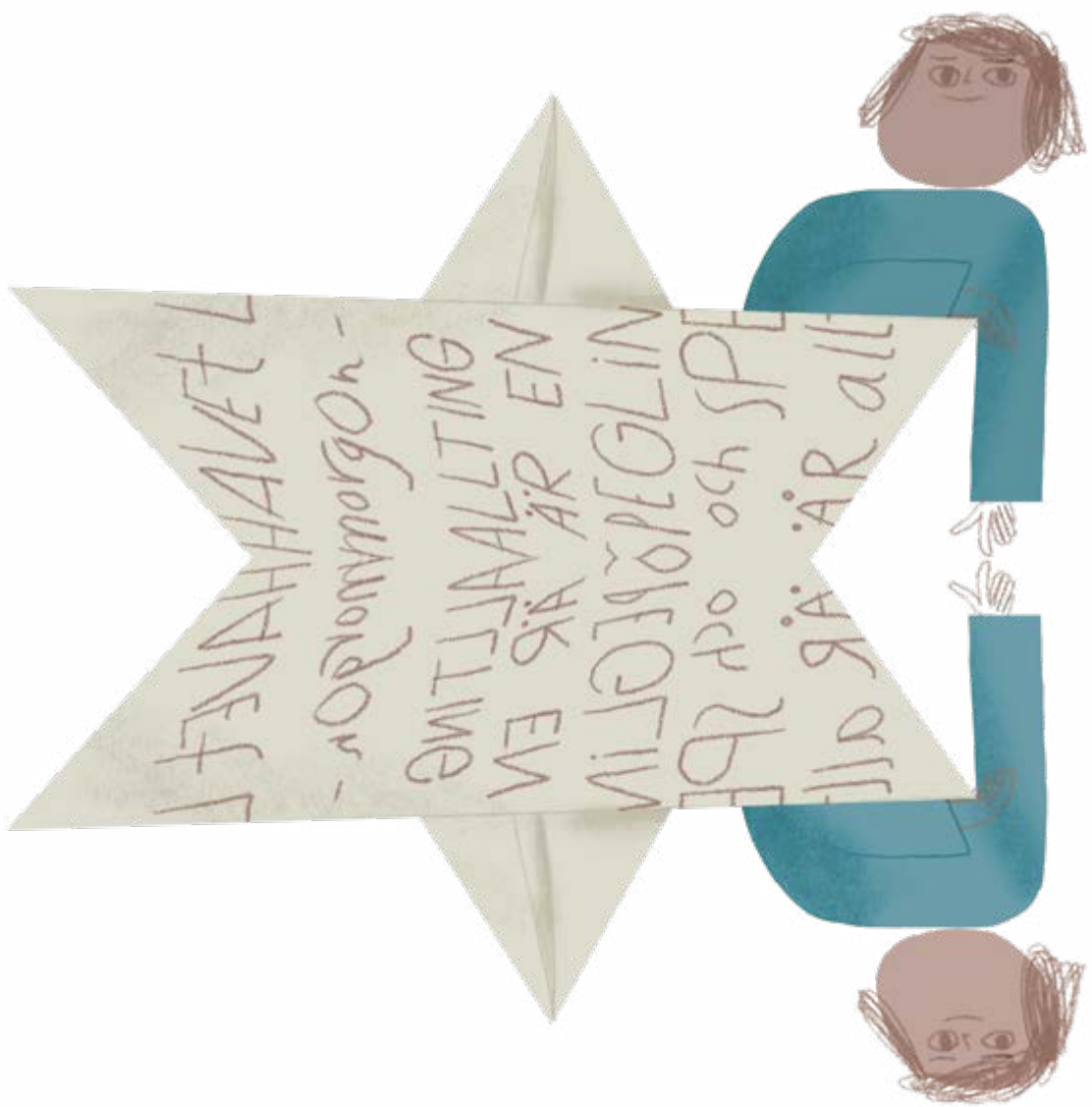
Utgående från de texter, diskussioner, intervjuer och möten denna utredning baserar sig på föreslås följande åtgärder:

1. Skapa smidiga studievägar för ordkonstlärare och -pedagoger inom den högre utbildningen

- Utbildningsvägen till en lärarbehörighet inom ordkonst bör göras tydligare och smidigare.
- En pilotutbildning för fristående behörighetsgivande pedagogiska studier för ordkonstlärare vid Åbo Akademi bör inledas.
- Planerna på hur en magisterutbildning för ordkonstlärare kunde förverkligas bör utvecklas.
- Studier i ordkonst på yrkeshögskolenivå bör vidareutvecklas och piloteras på Yrkeshögskolan Novia.

De höjda behörighetskraven för lärare, som kom genom förändringen i läroplansgrunderna 2017, och faktumet att ordkonsten är ett av de nio lagstadgade konstformerna i den grundläggande konstundervisningen är tillräckliga argument för att skapa en utbildning på yrkeshögskole- och/eller universitetsnivå för ordkonstlärare. Behovet av och efterfrågan på ordkonstpedagoger både inom den grundläggande konstundervisningen och inom övriga områden har ökat och nuvarande ordkonstskolor och -aktörer har svårt att rekrytera behöriga pedagoger.

För att uppnå den akademiska utbildningsnivå som ordnas inom de andra konstformerna (till exempel musik och bildkonst vid konstuniversitet) borde det skapas ett nytt ämne på universitetsnivå som skulle erbjudas inom ramen för litteraturvetenskapliga studier. Det nya ämnet skulle innefatta konstnärliga processer, såsom kreativt skrivande och litterärt skapande. En möjlig vision är en magisterutbildning för ordkonstlärare på universitetsnivå. I magisterstudierna skulle ingå grund- och ämnesstudier i litteratur

samt grund- och ämnesstudier i kreativt skrivande. Förutom detta skulle behörighetsgivande pedagogiska studier med inriktning på ordkonstlärare ingå.

Generell lärarbehörighet kan idag avläggas på olika sätt på högskolenivå. Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier vid Åbo Akademi har visat intresse att pilotera fristående behörighetsgivande pedagogiska studier för ordkonstlärare genom en riktad antagning. Pilotutbildningen för ordkonstlärare skulle bestå av 60 sp, och studier eller examen på andra stadiet eller högre nivå inom området skulle krävas för antagning. Bland annat har Tampereen ammattikorkeakoulu visat intresse att erbjuda studier på finska enligt en motsvarande modell.

Vid Yrkeshögskolan Novia finns intresse att utveckla ämnet ordkonst inom studierna. På lång sikt kan det eventuellt handla om en egen studieinriktning inom till exempel litterärt skapande/ordkonst men till en början kunde ordkonststudier ingå i scenkonstpedagogutbildningen som en modul eller studiehelhet. Exempel kan tas från Turun ammattikorkeakoulun Taidekatamia där det finns en cirkuslinje som utbildar cirkuspedagoger, trots att själva examensbenämningen är scenkonstpedagog. Att integrera nya studiehelheter och linjer inom redan existerande utbildningar är praktiskt och funktionellt, speciellt då ämnesområdena har mycket gemensamt och kan samverka. Ordkonsten och scenkonsten ligger nära varandra i många avseenden och en liknande modell skulle fungera väl även för ordkonstens del. Ordkonst- och litteraturinriktade studier inom ramen för scenkonstpedagogutbildningen skulle också ge effekter och synergier inom den grundläggande konstundervisningen på svenska i Finland.

Man har också framfört att det finns ett behov att bredda utbildningen av bibliotekarier – både inom de utbildningslinjer som redan finns och genom att skapa nya. Här finns goda möjligheter till synergier till exempel genom att kombinera bibliotekarietutbildning med studier i ordkonstpedagogik. I åtgärdsförslagen i rapporten Det breda uppdraget (Grundvall, M. 2019) föreslås att pedagogiska aspekter kan tas in i utbildningen av bibliotekarier.

Den grundläggande konstundervisningen som utbildningsform är unik ur en internationell synvinkel. Motsvarande system finns inte någonstans. En högre utbildning i konstämnet ordkonst skapar också en sakkunskap som har ett värde även internationellt och inom utbildningsexport.

De modeller för en utbildning av ordkonstlärare som presenteras i denna utredning har förankrats hos utbildningsarrangörerna. Nu bör planerna konkretiseras och arbetet för att förverkliga modellerna sätta igång. För detta behövs samordning, resurser och fungerande nätverk.

2. Satsa på forskning i ordkonst och implementering av forskningsresultat inom ordkonst

- Öka finansieringen för forskning som stöder utvecklingen av ordkonstundervisningen i den grundläggande konstundervisningen samt i småbarnspedagogik och utbildning på olika stadier.
- Öka samarbetet mellan den grundläggande konstundervisningen och universitet för att få mera kunskap i ordkonstpedagogik, hur ordkonstmetoder används och vilka resultaten är.

Denna utredning och en fördjupning i ordkonstpedagogiken väcker många nya frågor som delvis kan besvaras via forskning. För tillfället pågår ett par doktorsavhandlingar på finska som handlar om ordkonst (Kleemola, Kivijärvi). På svenska har PeM Sofie Lundell blivit antagen till doktorandprogrammet i pedagogiska vetenskaper vid Åbo Akademi med en avhandling med arbetsrubriken ” Ordkonstpedagogik som en tvärkonstnärlig verksamhet för utveckling av estetiskt skrivande”. Forskningen sker i samarbete med aktiva ordkonstskolor och kompletterar denna utredning samt stöder planeringen och skapandet av en ordkonstlärarutbildning. Forskningsarbetet inleds 2022. Som handledare fungerar Ria Heilä-Ylikallio, PeD, professor i svenska och litteratur med didaktisk inriktning vid ÅA och docent i läs- och skrivpedagogik.

Ny forskningskunskap kan också tas fram på magisternivå genom ett ökat samarbete mellan universiteten och ordkonstskolorna på fältet. Även på magisternivå kunde studier göras om ordkonstmetoder och ordkonstundervisning. Det finns många intressanta infallsvinklar och frågeställningar för forskning i ordkonstpedagogiken eftersom det ännu är ett mycket utforskat område i Finland. Forskning och forskningsresultat kan bekräfta och ge stöd för det man redan gör, men också ifrågasätta och problematisera den existerande undervisningen och utbildningen. Det behövs forskning för att ge perspektiv, nya sätt att tolka, förstå och sätta ord på sådant som är viktigt i den egna verksamheten. Forskning ger trovärdighet och stöder utvecklingen och implementeringen av ordkonstfostran och ordkonstpedagogik inom olika områden i samhället.

3. Säkra tillgången på grundläggande konstundervisning i ordkonst i hela Svenskfinland

- Tillgången på grundläggande konstundervisning i ordkonst på svenska i Finland bör förbättras i både stora tätorter och i mindre kommuner, undervisningen behöver nå ut till bredare målgrupper och få en större lokal och regional spridning.
- Kommunerna bör trygga ett mångsidigt utbud av grundläggande konstundervisning för barn och unga.
- Modeller och verksamhetsformer för att ordna grundläggande konstundervisning i ordkonst i Österbotten bör utformas.
- Samarbetet mellan de olika konstformerna bör stärkas lokalt och regionalt för att etablera en stabil struktur för verksamhet och ekonomi.
- Den svenskspråkiga fria bildningen bör stärka sin roll inom den grundläggande konstundervisningen genom att erbjuda konstundervisning i ordkonst och andra konstformer i kommuner där det finns stor brist på svenskspråkig konsthobbyer.
- Ordkonstklubbar bör erbjudas i skolor inom ramen för Finlandsmodellen.

Svenskspråkiga barn och unga behandlas inte jämlikt gällande konstfostran eftersom utbudet av grundläggande konstundervisning i många kommuner är otillräckligt och variationen mellan utbudet i de olika tvåspråkiga kommunerna är stor. Det är särskilt viktigt i Svenskfinland att satsa på konstundervisning som stärker språket och uttrycksförmågan, vilket ordkonsten gör. Ordkonst utgör en grund för många andra konstarter som bygger på språket. Tillgången på ordkonstundervisning är idag ojämlig och koncentreras främst till huvudstadsregionen och stora kommuner i södra Finland. Kommunerna har ett ansvar att trygga ett jämlikt och mångsidigt utbud av konstundervisning för barn och unga. Den svenskspråkiga konstundervisningen i ordkonst ordnas idag endast av Sydkustens ordkonstskola som har regelbunden ordkonstundervisning i tio kommuner i Nyland och Åboland, men endast i fyra av dem som grundläggande konstundervisning (Helsingfors, Sibbo, Borgå, Pargas). I Österbotten finns ännu ingen aktör som ger grundläggande konstundervisning i ordkonst. Wava-institutet arbetar målinriktat för att etablera ordkonsten som en femte konstform inom den grundläggande konstundervisningen i Jakobstadsregionen med hjälp av ett utvecklingsprojekt. I mellersta Österbotten ordnas också projektartad ordkonstverksamhet av barnkulturnätverket BARK och Malax kommunbibliotek. Dessa modeller borde utvecklas och förädlas för att hitta permanenta lösningar för regelbunden ordkonstundervisning och grundläggande konstundervisning. KulturÖsterbotten har uttalat intresse för att medverka i utvecklingen av ordkonsten och de kunde tillsammans med Sydkustens landskapsförbund (huvudman för Sydkustens ordkonstskola) och Wava-institutet kartlägga intresset och samordna resurser för att hitta anordnare av grundläggande konstundervisning i ordkonst i regionen. Detta arbete kopplas naturligt till det pågående långsiktiga utvecklingsprojekt som Svenska kulturfonden startat kring konstundervisning för barn och unga. (Se sid 32.)

I de kommuner där det redan ordnas grundläggande konstundervisning borde utbudet av konstämnen ytterligare breddas och skapas ett större konstöverskridande samarbete. Inom den grundläggande konstundervisningen i Finland verkar trenden sakta gå mot ett håll med större administrativa enheter där flera konstformer kan samverka under

samma huvudman. Detta är en modell som bland annat finns i Sverige där kulturskolorna erbjuder konstundervisning i flera konstämnen. Garoff föreslår i sin rapport (Garoff, L. 2020) att större läroanstalter som erhåller statsandelar och riksomfattande paraplyorganisationer skulle spela en större regional roll för konstundervisningen genom att stödja mindre lokala aktörer när de startar egen undervisning. De kan erbjuda gemensam läroplan, föreslå kommunala samarbetsmodeller, dela med sig av pedagogiska metoder, ge lärare ett kollegialt sammanhang samt fungera som resurscenter för de olika lokala grupperna. Inom ordkonsten kunde Sydkustens ordkonstskola vara en central aktör och fungerar redan nu som ett resurscenter för ordkonsten på svenska.

Större enheter skapar också möjlighet till enhetlig administration och stabila strukturer kring till exempel ekonomi, arbetsavtal, projekthantering, marknadsföring och undervisningsutrymmen. Flera konstämnen är besläktade och har mycket gemensamt. Ordkonst, teater och bildkonst har mycket gemensamt och är delvis överlappande, speciellt för de yngsta eleverna. I sådana ämnen kunde läroanstalten erbjuda gemensam nybörjarundervisning och eleverna kunde få pröva på flera olika konstämnen för att i ett senare skede välja något som de vill specialisera sig på.

Den svenskspråkiga fria bildningen kunde stärka sin roll inom den grundläggande konstundervisningen genom att till exempel erbjuda konstundervisning i ordkonst och andra konstformer i kommuner där det finns stor brist på svenskspråkiga konsthobbyer. Några finskspråkiga ordkonstskolor verkar idag i arbetar- eller medborgarinstitutets regi. Som exempel kan nämnas Sanataidekoulu Santtu i Karleby och Jyväskylän sanataidekoulu. Sanataidekoulu Santtu kunde ordna ordkonst också på svenska eftersom huvudmannen är ett tvåspråkigt arbetarinstitut, men ordkonstverksamheten är idag helt finskspråkig.

Ordkonst inom ramen för Finlandsmodellen kan fungera som en lågröskelhobby eller inkörsport till den grundläggande konstundervisningen. Genom ett systematiskt lokalt samarbete mellan kommunen, de enskilda skolorna och hela den grundläggande konstundervisningen kan det generera ett större intresse för konsthobbyer.

4. Stärka kunskaperna i ordkonst inom småbarnspedagogiken och den grundläggande utbildningen och andra stadiet

- Ordkonst bör tas med och beaktas i kommunernas planer för kulturförskolan för att nå så många barn och unga som möjligt.
- Ordkonst bör inkluderas och beaktas i utbildningen för klasslärare och lärare i småbarnspedagogik.
- Fortbildning i ordkonst bör ordnas för redan yrkesverksamma pedagoger på alla stadier.

Genom kommunernas planer för kulturförskolan kan man bättre tillgodose både barns och ungas rätt att ta del av och skapa kultur och de olika behov som finns samt skapa mera jämlika verksamhetsformer för de olika aktörerna i kommunen. Planen utarbetas och förverkligas i samarbete mellan daghem, skolor och aktörer inom konst- och kulturområdet och målet är att alla barn ska få en inblick i olika konstformer. Ordkonst bör ingå i planerna, speciellt i de kommuner där det finns ordkonstundervisning.

Kunskaperna i många läroämnen bland svenskspråkiga elever blir lidande då läsförståelsen, skrivfärdigheten och de övriga kunskaperna i modersmålet i många fall är alltför svaga. Det krävs extra tid och särskilda språkpedagogiska insatser för att stärka undervisningsspråket inom småbarnspedagogiken, den grundläggande utbildningen och andra stadiet. Det finns numera ett begränsat utrymme för att inom ramen för timfördelningen för den grundläggande utbildningen utöva kreativ verksamhet som stärker lärandet och den svenska utbildningsvägens språkligt kulturella identitet (Oker-Blom, G, 2021).

Eftersom ordkonst ingår och beskrivs i läroplansgrunderna för den grundläggande utbildningen borde också ämnet mera konkret ingå i grundutbildningen för klasslärare och lärare småbarnspedagogik. Ordkonstundervisningen arbetar bland annat med sådana metoder som lyfts fram i läroplansgrunderna och har en ny och fräsch syn på litteraturpedagogik som fördjupar elevens tänkande, uttrycksätt och

språkliga färdigheter. Ordkonst kan med fördel också användas för att stödja de språkliga och emotionella färdigheterna hos elever i behov av särskilt stöd (Kivijärvi).

Ordkonstlärare är experter på skönlitteratur och har erfarenhet av att välja texter som barn inte endast kan identifiera sig med, utan som också utmanar och sporrar eleverna till nya perspektiv. Inom ordkonsten inspireras eleverna till läsning på olika kreativa sätt, samtidigt som arbetet fortsätter under och efter läsprocessen. Med hjälp av ordkonstmetoder väcks elevernas läs- och skrivglädje och de får kontinuerlig stöttning under läsprocessen. Dessutom får eleverna skapa egna texter inspirerade av läsoplevelsena och vara kreativa medskapare. Ordkonst en ypperlig metod för att skapa positiva läsaridentiteter och stödja narrativ fantasi.

Behovet av fortbildning och mera kunskap i metoder för att främja och stärka barns och ungas läs- och skrivkunighet har ökat och kommer med största sannolikhet att öka ytterligare i och med att den nationella läskunighetsstrategin 2030 implementeras. Det är också viktigt att föra samman många olika yrkesgrupper som arbetar med till exempel undervisning, läsfrämjande arbete och kreativa och estetiska läroprocesser.

Lärarna och pedagogerna i daghem och skolor och inom eftermiddagsverksamheten behöver mera funktionella idéer och mångsidiga språkpedagogiska arbetssätt som skapar nyfikenhet och intresse för språk, läsande och kommunikation. Metoder för detta inspirationsarbete kan implementeras via stimulerande och effektiva utbildningar. På svenska kan utbildning erbjudas brett via till exempel CLL och HY+ eller övriga utbildningsanordnare i samarbete med ordkonstskolor. Även nya skraddarsydda utbildningsmodeller som anpassas enligt lokala behov borde ordnas. I samband med att en utbildning för ordkonstlärare piloteras och etableras bör också utbildningen utvecklas parallellt och kopplas till grundutbildningen.

5. Stärka samverkan mellan ordkonst och bibliotek

- Kommunerna och speciellt bibliotekens roll i att erbjuda ordkonstverksamhet för olika åldersgrupper bör stärkas.

Biblioteken är en utmärkt och naturlig plats för ordkonstverksamhet av olika slag med hänvisning till den nya bibliotekslagens anda och till lagen om kommunernas kulturverksamhet från 2019. Biblioteken kan uppfylla lagens syfte genom att erbjuda kommuninvånarna möjligheter till kreativt uttryck och kreativ verksamhet och till att skapa och uppleva kultur och konst. Via biblioteket når man alla åldersgrupper och många bibliotek har idag en mycket innovativ, mångsidig och utåtriktad verksamhet där både anställda och utomstående samarbetspartner står för innehållet. Vid sidan av det traditionella arbetet med samlingarna och utlåning finns väldigt många olika serviceformer. Bibliotekslagen innehåller förändringar som potentiellt kan ha stor effekt på både utbildning och rekrytering inom biblioteksområdet. Det allmänna bibliotekets många uppgifter innebär att det också finns behov av anställda som inte har en bakgrund i biblioteksvärlden. Biblioteken behöver och har möjlighet att rekrytera personal som har en mångsidig, pedagogisk och utåtriktad profil med kompetens i litteratur. Många bibliotek har redan länge arbetat med ordkonstinriktade arbetssätt och metoder och de har ofta ett aktivt och etablerat samarbete med ordkonstskolor på orter där sådana finns. En del ordkonstskolor ordnar sin regelbundna undervisning i det lokala biblioteket. På bibliotek ordnas babypoesi, Rimjam, poesivällar, Unga poeters sällskap, föreläsningar, bokprat och mycket mer. Eftersom ordkonsten på många håll saknar etablerade och stabila strukturer för konstfostran i kommunerna är det viktigt att utveckla ordkonstverksamhet inom befintliga och fungerande strukturer på lokalplanet. Biblioteken är därför en självklar plats för ordkonstverksamhet och en naturlig arbetsplats för fler ordkonstpedagoger.

Källförteckning

Aerila, J.-A., & Kauppinen, M. 2019. *Sytytä lukukipinä: pedagogisia keinoja lukuinnon herättelyyn*. PS-kustannus.

Duesbery, L. & Justice, P. 2015. *Effects of an elementary language arts unit on critical thinking, reading and writing*. Journal of education and practice, 6/1. 148–155.

Ekström Nora, Puikkonen Emma och Suoniemi Karoliina, red. 2018. *Sanataidetta on! Työtavat, tekijät ja teoria*. Kirjan talo - Bokens hus 2018. <https://kirjantalo.org/wp-content/uploads/2021/08/Sanataidetta-on.pdf>

Erkkilä Jaana, red. 2014. *I mötet skapar vi varandra. Introduktionskurs till högskolestudier vid Jakobstadsenheten*. Yrkehögskolan Novia, Rapporter 3:2014

Garoff Lasse. 2019. *Mer än en hobby – en kartläggning av den grundläggande konstundervisningen på svenska i Finland*. Svenska kulturfonden 2019. <https://www.kulturfonden.fi/publikationer/>

Gourvenec, A.F., Höglund, H., Johansson, M., Kabel, K., Sønneland, M. 2020. *Literature education in Nordic L1s: Cultural models of national lower-secondary curricula in Denmark, Finland, Norway and Sweden*. https://issuu.com/kulturfonden/docs/mera_an_en_hobby?fr=sN2RiNzQyNzYzNzY

Granö Päivi ja Korkeamäki Riitta-Liisa. 2012. *Selvitys taidealojen opettajan pedagogisten opintojen koulutusvastuista ja toteutuksesta*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:18 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75360>

Grundvall Maria. *Det breda uppdraget – Utbildning, rekrytering och arbete för allmänna bibliotek på svenska i Finland*. Svenska kulturfonden 2020. <https://www.kulturfonden.fi/wp-content/uploads/2020/01/bibliotek-web-slutlig.pdf>

Hellgren Jan, Marjanen Jukka. *Svenska och litteratur i slutet av årskurs 9 – Resultat av en utvärdering av lärresultat våren 2019*. Nationella centret för utbildningsutvärdering, publikationer 18:2020 https://karvi.fi/app/uploads/2020/10/KARVI_1820.pdf

Juutinen, J., Siippainen, A., Marjanen, J., Sarkkinen T., Lundkvist, M. Mykkänen, A., Rissanen, M.-J. & Rissanen, I. 2021. *Pedagogisia jatkumoa ja ilmaisan iloa! Viisivuotiaiden pedagogiikka ja taito- ja taidekasvatuksen nykytila varhaiskasvatuksessa (Pedagogiska kontinuum och uttrycksglädje! Pedagogik för femåringar och konst- och färdighetsfostrans nuläge inom småbarnspedagogiken.) Kansallinen koulutuksen arviointikeskus*. Julkaisut 9/2021 <https://karvi.fi/sv/2021/05/04/utvarderingsresultat-trots-coronapandemin-ar-personalens-bedomningar-av-smabarnspedagogiken-positiva-med-det-finns-ocksa-saker-att-utveckla/>

Jyrhämä Riitta. *Opettajien pedagogiset opinnot 60 op: Laaja-alainen opettajakelpoisuus – tilannekuvaus 2021*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:41 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163554>

Kaunismäki Anni & Unkuri Sini. 2020. *Sanataide osana varhaiskasvatusta. Sanataiteen hyödyntäminen Seinäjoen päiväkodeissa. Opinnäytetyö, Seinäjoen ammattikorkeakoulu*. <https://www.theseus.fi/handle/10024/335442>

Kauppinen Laura. *Sanataidekasvatuksessa piilee hyödyntämätön potentiaali*. Artikkel i tidningen Kielikukko 1/2021.

Kivijärvi Veera. *Oppilaiden kiellisten ja emotionaalisten taitojen tukeminen kirjallisuuslähtöisen sanataiteen keinoin*. Itäsuomen yliopisto <https://uefconnect.uef.fi/tutkimusryhma/oppilaiden-kiellellisten-ja-emotionaalisten-taitojen-tukeminen-kirjallisuuslahtoisen-sanataiteen-keinoin/>

Kivijärvi Veera. 2020. *Literary art supporting literacy skills in adulthood*. Scriptum – Creative Writing Research Journal 7/1, 4 – 33. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/68657>

Kleemola Hanna. 2021. *Tikkurilan kirjaston Soturikissat-live innostaa sanataiteiluun*. Artikel på webben. <http://taidetutka.fi/2021/tikkurilan-kirjaston-soturikissat-live-innostaa-sanataiteiluun/>

Kleemola Hanna. 2015. *Kirjaston hiljaasures huutaa elämä. Tutkimus sanataidekerhoista Pohjanmaalla*. Jyväskylän yliopisto <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/48758>

Krutsin Pia. 2021. *Sanataide on luku- ja kirjoitusmotivaation moottori*. Artikel på webben <https://lukuliike.fi/sanataide-on-luku-ja-kirjoitusmotivaation-moottori/>

Laitinen Laura. *Vapautta ja kirjoittajayhteisöön kuulumista – Sanataideopettajan ammatti-identiteetti*. Opettaja työnsä tutkijana –seminaari. 2018

Langer A. Judith. 2005: *Litterära föreställningsvärldar*, Daidalos AB. Göteborg.

Luoma Tiia. *Grundläggande konstundervisning. Utredning om anordnandet av grundläggande konstundervisning läsåret 2019–2020*. Utbildningsstyrelsens rapporter och utredningar 2020:4b <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/grundlaggande-konstundervisning-2020>

Lärare och rektorer i Finland 2019. Utbildningsstyrelsens rapporter och utredningar 2020:14 <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/lararna-och-rektorererna-i-finland-2019>

Martens-Seppelin Monica, Österberg Matias. 2020. *Morgon- och eftermiddagsverksamheten i Svenskfinland – En situationsrapport 2020*. Sydkustens landskapsförbund <https://eftis.fi/Site/Data/2947/Files/Rapporter/Eftisrapport%202020%20hela.pdf>

Nationella läskunnighetsstrategin 2030. Utbildningsstyrelsen 2021. <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/nationella-laskunnighetsstrategin-2030>

Nurmi, A., Kauppinen, M., Kontkanen, R., Kuusi, J., & Raimi, J. 2020. *Mun tarina: lavarunous äidinkielen, kirjallisuuden ja kielen opetuksessa: yhden rohkean hankkeen kuvaus*. Lukukeskus. https://lukukeskus.fi/wp-content/uploads/2020/04/Mun-tarina-loppuraportti-2020_F.pdf

Nussbaum, M. 2009. *Education for Profit, Education for Freedom*. Liberal Education Vol. 95, No. 3

Oker-Blom Gun. *Den svenskspråkiga utbildningen i Finland: särdrag, utmaningar, utvecklingsbehov och förslag till åtgärder*. Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2021:9 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162926>

Osaaminen 2035. *Osaamisen ennakointifoorumin ensimmäisiä ennakointituloksia*. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2019:3 <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/osaaminen-2035>

Ruokonen Inkeri. 2020. *Konstfostran i småbarnspedagogiken – Lek, hänförelse, lärande och ett gott liv*. Småbarnspedagogikens Lärarförbund SLF, 2. 2020 https://www.vol.fi/uploads/2020/02/984df8c7-varhaiskasvatuksen-taidekasvatus_ruotsi_netti.pdf

Statsrådets utbildningspolitiska redogörelse. Statsrådets publikationer 2021:25 <https://minedu.fi/sv/utbildningsredogorelse/konst-och-kulturfostran>

Suominen Annina. 2019. *Selvitys taiteen perusopetuksen rahoitusjärjestelmän uudistamistarpeista taiteen perusopetuksen saatavuuden turvaamiseksi sekä rahoitusjärjestelmän selkeyttämiseksi ja ajantasaistamiseksi*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:27 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161668>

Läroplansgrunder, lagar och förordningar

Grunderna för läroplanen för grundläggande konstundervisning
<https://www.oph.fi/sv/utbildning-och-examina/grundlaggande-konstundervisning>

Grunderna för läroplanen för grundläggande utbildning
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/grunderna_for_laroplanen_for_den_grundlaggande_utbildningen_2014.pdf

Grunderna för planen för småbarnspedagogik
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/grunderna-for-planen-for-smabarnspedagogik-2018_0.pdf

Grunderna för gymnasiets läroplan
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/grunderna_for_gymnasiets_laroplan_2019.pdf

Förordningen om behörighetsvillkoren för personal inom undervisningsväsendet (1986/1998)
<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1998/19980986>

Lag om allmänna bibliotek 1492/2016
<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2016/20161492>

Lag om grundläggande konstundervisning 633/1998
<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1998/19980633>

Lag om kommunernas kulturverksamhet 166/2019
<https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2019/20190166>

Webbsidor

<https://lukuliike.fi/lapset-ja-nuoret-mukaan-lukutaitotyonsuunnitteluun/>

<https://lukukeskus.fi/sv/10-fakta/>

www.ordkonst.fi

www.sanataide.fi

www.sanataidekoulu.fi

<https://okm.fi/sv/finlandsmodellen>

www.oph.fi

<https://www.turkuamk.fi/fi/tutkinnot-ja-opiskelu/tutkinnot/sirkus/>

<https://www.sorinsirkus.fi/circus/>

www.yostaja.fi

Intervjuer och möten

28.1.2021 **Agneta Möller-Salmela**, specialbiblioteksfunktionär, Hangö stadsbibliotek

10.2 och 10.6.2021 **Ria Heilä-Ylikallio**, Professor i svenska och litteratur med didaktisk inriktning, Åbo Akademi

4.2.2021 **Peter Roos**, rektor, Wava-institutet

Februari 2021 E-postintervju med **Carola Bäckström**, bibliotekschef, Korsnäs kommun

Februari 2021 E-postintervju med **Annina Ylikoski** och **Victoria Nylund**, barnkulturnätverket BARK

4.2.2021 **Veera Vähämaa**, **Pia Krutsin**, ordkonstpedagog, sanataideyhdistys Yöstäjät, viceordförande för förbundet för ordkonstundervisning i Finland

18.2.2021 **Sigrid Ducander**, utbildningsplanerare, Centret för livslångt lärande vid Åbo Akademi och Novia

2.3.2021 **Sissel Korpisola**, kundchef, Helsingfors universitet
Utbildnings- och utvecklingstjänster HY+

11.3.2021 **Birgitta Snickars-von Wright**, pensionär, forskare och lärare i scenkonst och kreativt skrivande

2.3.2021 **Pamela Granskog**, undervisningsråd, Utbildningsstyrelsen

4.3.2021 **Veera Vähämaa, Viivi Seirala**, verksamhetsledare, Förbundet för grundläggande konstundervisning

18.3.2021 **Veera Vähämaa, Nina Repo**, universitetslärare, luovan kirjoittamisen oppiaine, Turun Yliopisto

23.3.2021 **Maria Österlund**, docent, projektforskare, Åbo Akademi

23.3.2021 **Hannele Louhelainen**, Erityisasiantuntija, OAJ

30.3.2021 **Håkan Omars, Marcus Söderström, Therese Sunngren-Granlund, Emma Westerlund**, Yrkehögskolan Novia

13.4.2021 **Katarina von Numers-Ekman**, ombudsman, Svenska kulturfonden

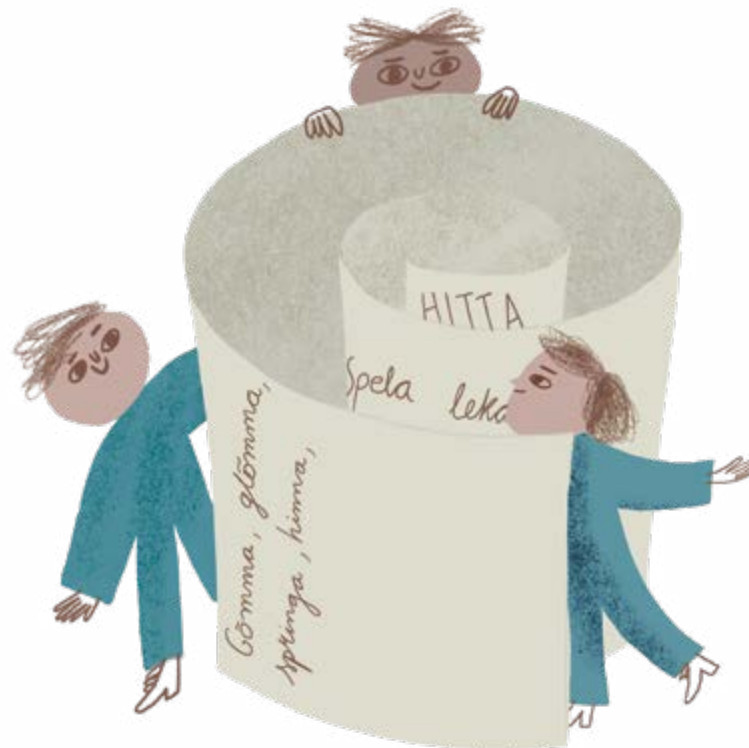
14.4.2021 **Susanne Ahlroth**, överinspektör för bildningsväsendet, Regionförvaltningsverket i södra Finland

8.6.2021 **Veera Vähämaa, Merja Kauppinen**, dosentti, FT, suomen kielen ja kirjallisuuden pedagogiikan lehtori, Opettajankoulutuslaitos, Jyväskylän yliopisto

11.8.2021 Workshop med styrelsen för föreningen för ordkonstutbildning i Finland

16.8.2021 **Veera Vähämaa, Kaisa-Leena Ahlroth, Hanna Ilola**, Tampereen ammattikorkeakoulu TAMK

Utredningen har även diskuterats på olika möten och träffar med aktörer inom ordkonst- och utbildningssektorn under år 2021.

Bilaga

Nuvarande utbildningar, fortbildningar samt kurser med ordkonst som tema.

Ordkonstledarutbildning 2021

<https://www.abo.fi/centret-for-livslangt-larande/pedagogik-och-lararfortbildning/ordkonstledarutbildning/>

Arrangör: Sydkustens ordkonstskola i samarbete med Centret för livslångt lärande vid Åbo Akademi och KulturÖsterbotten

Plats: Distans (två grupper, en i Österbotten och en i södra Finland)

Tidpunkt: januari-april 2021

Pris: Avgiftsfri, finansierad av Utbildningsstyrelsen

Målgrupp: Lärare, bibliotekarie, bibliotekspersonal, författare, skribenter, m.fl. som vill fördjupa sitt eget kunnande att leda vuxna i ordkonst. För att kunna delta krävs minst grundstudier i skrivande eller motsvarande kunskaper.

Beskrivning/innehåll: Utbildningen erbjuder kunskap och metoder i att leda ordkonstgrupper för barn och unga i olika åldrar. Utbildningen består av både teoretisk baskunskap och praktiska övningar och exempel. Fortbildningen utgår från deltagarens egen verklighet i kombination med sakkunskap av hög kvalitet. Målet är att utveckla och stärka den professionella sakkunskapen och yrkesidentiteten genom att erbjuda aktuella verktyg och metoder för att tillämpa nya teorier i det dagliga arbetet med barn och unga.

Modul 1 (två dagar): Konstfostran och ordkonst, teori och praktik

Deltagarna får bekanta sig med ordkonst som konstform. Introduktion i ordkonstundervisningens upplevelsebaserade metoder med tvärkonstnärliga element med avstamp litteratur. Läroplanen i den grundläggande konstundervisningen i ordkonst och olika ingångssätt till läsning, skrivande och berättande utforskas.

Erfarna ordkonstlärare ger exempel på praktiska övningar med impulser från litteratur, saga, samtid och fri fantasi. Deltagarna inspireras till kreativt skapande med språket med barn i olika åldrar och får bekanta sig med Sydkustens ordkonstskolas verksamhet, lärmaterial, projekt och pedagogiska stödmaterial till litteratur.

Utbildare: Lotta Sanhaie, Katja von Wendt, Ellen Strömberg, Ann-Luise Bertell, Monica Martens-Seppelin

Modul 2 (två dagar): Levande barn- och ungdomslitteratur

En fördjupning i hur barn- och ungdomslitteratur kan användas som utgångspunkt för arbete med barn i olika åldrar. Vi tittar närmare på böckernas, läsandets och berättandets betydelse för bl.a. barns språk- och litteracitetsutveckling. Deltagarna får pröva på allt från babypoesi till meningsskapande boksamtal och bokbearbetning genom olika estetiska lärprocesser. Vi bekantar oss också med modeller för hur olika aktörer kan samverka för att lyfta fram berättelser och berättande i barns och ungas vardag. Vi gör också en djupdykning i trender i barn- och ungdomslitteraturen. Hur arbeta med bilderböcker i olika åldrar, att läsa och tolka bilden, samspel mellan text och bild, normkritik- och representation i barnlitteratur.

Utbildare: Amanda Audas-Kass, Maja Ottelin, Katarina Åkerholm, Anna-Maija Koskimies, Lena Sågfors, Åsa Stolpe-Dahlbäck, Linda Ahlbäck

Modul 3 (två dagar): Kreativt läsande och skrivande i grupp

Kreativa övningar som lockar fram lusten och glädjen i både läsning och skrivande. Vi levandegör litteraturen genom att bekanta oss med författare och personerna bakom böckerna. Var och hur får författare inspiration och upplägg för karaktärer och intriger? Vilka olika berättartekniker kan användas? Vi får smakprov och får själva prova på pedagogiska och praktiska metoder och övningar för olika åldersgrupper. Vi går också igenom betydelsen av konstruktiv respons på texter. Vi uppmärksammar barns och ungas skrivutveckling och hur vi som vuxna kan handleda skrivprocesser och respondera texter.

Utbildare: Malin Klingenberg, Annette Kronholm-Cederberg, Annika Sandelin, Lotta Sanhaie, Katja von Wendt

Modul 4 (två dagar): Handledning av kreativa processer och pedagogiska färdigheter

Kursen behandlar praktiska situationer i konstundervisning där gruppdynamik och olika inlärningsstilar tas i beaktande. Hur går man till väga för att planera undervisningsinnehållet så att det tangerar alla? Deltagarna får i en undersökande roll utveckla den egna berättarrösten och sitt eget skrivande. De grundläggande byggstenarna och dramaturgin i en berättelse behandlas. Vi jobbar med bl.a. dramatiskt berättande och kreativa uttryck med avstamp i den egna skrivprocessen och litteraturen.

Utbildare: Ann-Christin Furu, Nina Dahl-Tallgren, Petra Norrgård, Henrika Andersson, Teater Taimine (Tove Appelgren, Carl Gustaf Wentzel)

Hämeen kesäyliopiston Sanataideohjaajakoulutus (25 sp)

<https://hameenkesayliopisto.fi/koulutus/2897/sanataideohjaajakoulutus-25-op/>

Arrangör: Hämeen kesäyliopisto

Plats: Tavastehus

Tidpunkt: 25.9.2021–15.5.2022

Pris: 580€ Innehåller material från utbildningen (elektroniskt)

Utbildare: Päivi Haanpää, Taija Tuominen, Heikki Savola, Timo Harju, Maami Snellman, Reetta Saine

Målgrupp: Lärare, bibliotekarier, bibliotekspersonal, författare, skribenter m.fl. som vill fördjupa sitt eget kunnande att leda vuxna i ordkonst. För att kunna delta krävs minst grundstudier i skrivande eller motsvarande kunskaper.

Utbildare: Päivi Haanpää samt övriga sakkunniga

Beskrivning/Innehåll: Ordkonstledarutbildningen fokuserar på att undervisa skrivande för vuxna. Vad kan man undervisa och hur kan man undervisa? Vad är ordkonst? Utbildningen består av sju närstudieveckoslut ca en gång i månaden, inlärningsuppgifter samt 4–8 lektioners praktik. Deltagarna skaffar själva sin praktikplats. Utbildningen räcker totalt ca 1 år och kan genomföras vid sidan av arbetet.

Närstudieperiod 1:

- Introduktion till studierna och praktiska frågor. Kreativa processer och gruppprocesser
- Ordkonstledarens identitet och undervisningsmetoder

Närstudieperiod 2:

- Glädje, uppmuntran och eget skrivande i arbetet som ordkonstledare
- Biografiskt skrivande

Närstudieperiod 3:

- Ordkonstledarens identitet och undervisningsmetoder
- Verkstäder, kurser, utbildningar: att bygga upp helheter

Närstudieperiod 4:

- Stärkande (voimauttava) skrivande
- Tillämpad ordkonst, ordkonst i vårdanstalter, gemensam (yhteisöllinen) ordkonst

Närstudieperiod 5:

- Att ge respons
- Ordkonstledarens verktygsback: material och arbets sätt som är lämpliga för just dig

Närstudieperiod 6:

- Bokprat
- Ordkonst möter digivärlden. Ordkonstövningar, idéer och tankar kring ordkonstens möjligheter i den digitala lärmiljön

Närstudieperiod 7:

- Genomgång av och återkoppling till utbildningspraktiken
- Sysselsättningsmöjligheter och framtiden
- Författarbesök

Lasten ja nuorten sanataideohjaajakoulutus (28 sp)

<https://snellmanedu.fi/tuote/lasten-ja-nuorten-sanataideohjaajakoulutus-28-op/>

Arrangör: Snellman EDU, Snellman kesäyliopisto

Plats: Kuopio

Tidpunkt: 15.04.2022 - 20.05.2023

Pris: 990 €

Beskrivning/innehåll: Målet med utbildningen är att erbjuda kunskap och förmåga att leda ordkonstgrupper för barn och unga i olika åldrar. Utbildningen räcker totalt ca 1 år och kan genomföras vid sidan av arbetet.

Utbildningen består av totalt 9 närstudieveckoslut á 2 dagar samt litteraturstudier och praktik. Varje del har olika teman och närmar sig ordkonsten från olika synvinklar. Som utbildare fungerar sakkunniga inom litteratur, konstfostran och ordkonst. Speciellt fokus läggs på litteraturbaserad ordkonstfostran och mångkonstnärliga metoder. I studierna ingår praktik där deltagarna får planera, förverkliga och utvärdera en egen ordkonsthelhet för en grupp.

Introduktion till studierna och information

Konstfostrans teori 1 sp

Skrivandet som en kreativ process och handledning 6 sp

- Ordkonstens mångfald
- Hur beakta olika åldersgrupper i handledningen av skrivandet
- Respons / utvärdering / motivation
- Grupprocesser / Gruppdynamik

Barn- och ungdomslitteratur 6 sp

Ordkonstledarens pedagogiska färdigheter 5 sp

Konstöverskridande ordkonst 5 sp

- Ordkonst och rörelse, skuggteater, drama, bokprat, mediefostran, mm

Ordkonstledarskap i praktiken 5 sp

- Praktik, inlärningsdagbok, portfolio mm

Sanataideohjaamisen akademia

<https://kirjantalo.org/akatemiati-2021-22/>

Arrangör: Kirjan talo – Bokens hus

Plats: Åbo

Pris: 1350/850 € (Medlemmar, studerande, arbetslösa och pensionärer betalar det lägre priset)

Tid: sept 2021 – april 2022. När- och distansstudieträffar ca 2 kvällar/månad

Kursledare: Hanna Dufva (distansundervisning) och Jasmine Westerlund (närundervisning)

Målgrupp: Lärare, pedagoger, handledare i skola, småbarnspedagogik, bibliotek och inom vården mm. Utbildningen ger kunskaper i hur man kan använda ordkonstmetoder i det egna arbetet eller Ordkonstledarutbildningen organisationen. Utbildningen ger också verktyg för yrkesverksamma och studerande inom konst- och litteraturområdet.

Beskrivning/innehåll: I utbildningen bekantar vi oss med ordkonstens grunder, provar på konstöverskridande metoder och får färdigheter i att handleda kreativa grupper. Vi fördjupar oss i ordkonstarbetet och dess tillämpning i olika verksamhetsmiljöer och -grupper. Inläring sker genom att läsa, öva och diskutera i en interaktiv miljö. Respons fås av både handledare och övriga studerande. Ordkonstledarens egen kreativitet vårdas mångsidigt genom att skriva. Delområden i utbildningen är bl.a. introduktion till ordkonstarbetet, biografiska metoder, tillgänglig ordkonst i grupper med mångfald, ordkonst som stöd för välmåga och som forskningsmedel samt tillämpad ordkonst.

Sanataideohjaajakoulutus (25 sp)

<https://epopisto.fi/koulutustarjonta/lyhytkurssit/sanataideohjaajakoulutus/>

Arrangör: Eteläpohjanmaan opisto

Plats: Ilmajoki

Pris: 600 €

Tid: 27.8.2021–21.5.2022. Närstudier en gång/månad (fre kl 16–20, lö kl 9–15)

Målgrupp: Personal inom utbildning, småbarnspedagogik och bibliotek samt personer som arbetar med undervisning i skrivande och ordkonst.

Beskrivning/innehåll: Utbildningen består av åtta närstudieträffar en gång i månaden fredag-lördag samt av självständiga studier och uppgifter. Studierna innehåller följande områden:

- Introduktion till ordkonstledarskap
- Upptredande och kommunikationsfärdigheter
- Kreativt självbiografiskt skrivande
- Att leda ordkonst för barn och unga
- Ordkonstledarskapets pedagogik och verktyg
- Inläring i arbetet
- Jag som ordkonstledare

Ordkonstledarutbildningen vid Eteläpohjanmaan opisto ingår även som en del av den ettåriga studielinjen ”Luovaa kirjoittamista ja sanataide” där också bl.a. grundstudier i kreativt skrivande vid Turun Yliopisto (25 sp) ingår.

<https://epopisto.fi/koulutustarjonta/opintolinjat/luova-kirjoittaminen-ja-sanataide/>

Grunderna i ordkonstfostran för barn och unga (10 sp)

<https://tampereenkesayliopisto.fi>

Arrangör: Tammerfors sommaruniversitet i samarbetet med Sanataideyhdistys Yöstäjä

Plats: Tammerfors samt distans

Tid: Lördagar kl 10–16, 15.1, 12.2, 19.3, 23.4, 7.5, 19.6.2022

Pris: 600 €

Utbildare: Pia Krutsin, Päivi Haanpää och Minttu Tervaharju.

Beskrivning/innehåll: Närundervisningen består av föreläsningar, diskussioner och interaktiva övningar som ger en inblick i ordkonstmetoder på ett mångsidigt och praktiskt sätt. Utbildningen avklaras genom minst 80% närvaro vid närundervisning, (eventuell frånvaro ersätts med tilläggsuppgifter), skriftliga handledda uppgifter samt en självständig undervisningsperiod. Utbildningen bedöms på skalan godkänd eller underkänd.

De olika närstudiedagarna behandlar följande teman:

- Vad är ordkonst och ordkonstfostran?
- Övningstyper och ordkonsthandböcker. Lärarens eget skrivande.
- Ordkonst för barn under skolåldern. Konstöverskridande metoder samt olika målgrupper.
- Integrering av ordkonst i undervisningen i skolan. Exempel och fungerande modeller.
- Ny barn- och ungdomslitteratur. Litteraturbaserad ordkonst samt presentation av barn- och ungdomslitteratur.
- Genomgång av det egna undervisningsprojektet. Ordkonstfältet och min plats där.

Ordkonstledarutbildningar på finska ordnas även av:

Sanataideohjaajakoulutus Lumo, Oulu

https://www.kulttuurivalve.fi/fi/lastenkulttuurikeskus/koulutukset_ja_oppimateriaalit/sanataidekoulutukset/sanataideohjaajakoulutus_lumo/

Sanataideohjaajan opinnot (25 op), Työväen akatemia

<https://www.akatemia.org/tutustu-opintoihin/kirjoittajakoulutus/sanataideohjaajan-opinnot/>

Förutom fortbildningar med direkt inriktning på ordkonstledarskap finns det andra kurser, fortbildning och utbildningar i skrivande. Dessa har deltagarnas eget skrivande i fokus.

Skrivarutbildningar på finska:

Kriittinen korkeakoulu (2 år)

<https://www.kriittinenkorkeakoulu.fi/kurssitarjonta/kirjoittajakoulu/>

Ahlmanin kirjoittajalinja (1 år)

<https://ahlman.fi/koulutushaku/kirjoittajalinja/>

Viita-akatemia, kolmevuotinen kirjoittajakoulutus (3 år)

<https://www.tampere.fi/tyovaenopisto/kurssit/taide/kirjoittaminenviita-akatemia/kolmivuotinenkirjoittajakoulu.html>

På följande nätsida finns samlade olika skrivareutbildningar i Finland: <https://www.kirjailija.blog/2019/05/kirjoittajakoulutukset-suomessa.html>

Skrivarutbildningar på svenska:

Att skriva för barn och unga

<https://akan.fi/kurser/skriva-for-barn-och-unga/>

Tid: 28–29.1, 4–5.3, 8–9.4 och 6–7.5.2022. Fredagar kl. 17–21, lördagar kl. 10–16.

Arrangör: Borgå folkakademi i samarbete med Luckan och Axxell

Plats: Luckan i Helsingfors (Georgsgatan 27). Vid behov kan kursdelar ordnas virtuellt.

Pris: 290 euro

Kursledare: Barnboksförfattaren Annika Sandelin

Beskrivning/innehåll: Är du redan i full gång med ett barnboksmanus och vill ha feedback och konstruktiv kritik? Eller har du huvudet fullt med idéer men behöver en puff för att komma vidare? Kom med i kursen Skriva för barn och unga där vi läser och diskuterar deltagarnas texter och inspirerar varandra. Framför allt arbetar deltagarna med sina egna manuskript men vi kommer också att göra skrivövningar där vi prövar på att skriva i olika barnboksgenrer.

Författarskolan

<https://vnf.fi/kurs/forfattarskolan/>

Arrangör: Västra Nylands Folkhögskola

Plats: Karis, Raseborg

Omfattning: 100 närstudielektioner, distansarbeten och personlig handledning

2021: 22–24.10 och 10–12.12

2022: 14–16.1, 4–6.3, 22–24.4, 21–22.5 (lö–sö) och 26–28.8

Kurstider: fre kl. 18–20.30, lö kl. 10–16, söndag kl. 10–14

Lärare: Författarna Mia Franck och Monika Fagerholm

Kurspris: 95 €/kursveckoslut (sammanlagt 665 €, faktureras i två rater, möjligt att avtala om flera rater). Till priset tillkommer

kostnader för fredagens kvällste, lunch och kaffe på lördag och söndag. Sammanlagt 22 €/veckoslut.

Beskrivning/innehåll: Författarskolan är en ettårig kurshelhet för den som vill skriva ett manus. Formen för berättelsen (prosa, lyrik, dramatik) är fri. Det behöver heller inte finnas något manus när kursen börjar utan det kan arbetas fram under kursens gång.

Skriftskolan 2021–2022

<https://hangosommaruni.fi/studieprogram/43-kurser/fortbildning-och-seminarier/skriftskolan/276-skriftskolan-2>

Arrangör: Hangö sommaruni

Omfattning: Kursen består av fyra helgräffar på hösten och fyra på våren.

Plats: Kvarteret Victoria, Busholmen, Helsingfors

Pris: 300 euro per termin. Tre personliga, handledda manuträffar ingår även i kursen.

Beskrivning/innehåll: Skriftskolan har ordnats tre gånger. Skriftskolan är en helsingforsbelägen kurs för dig som har ett seriöst skrivintresse. Dina kursledare, författare Johanna Holmström och Hannele Mikaela Taivassalo, hjälper dig att utveckla eller återfinna ditt skrivande.

Du som vill vara med bör skicka in en kort beskrivning av dig själv på högst 1 A4. Därtill vill vi ha ett arbetsprov på 1–3 A4 av ett redan existerande eller nyligen påbörjat projekt. Målet är att deltagarna under kursåret ska ha möjlighet att avsluta sitt projekt. Det finns plats för 10 deltagare.

Litterärt skapande (avslutad utbildning)

Den anrika tvååriga utbildningen Litterärt skapande vid Centret för livslångt lärande (Åbo Akademi) som letts av bland andra av författarna Henrik Jansson och Peter Sandström håller paus från och med hösten 2018 och skall "utvärderas" – i praktiken betyder det att dess framtid är högst osäker. Här finns alltså ett tomrum att fylla. Litterärt skapande har ordnats vartannat år sedan 2002.

Skriv modigare

<http://www.hangosommaruni.fi/studieprogram/17-kurser/fortbildning-och-seminarier/skrivarverkstad/55-att-hantera-ett-material-dramaturgi-och-beraettarteknik>

Arrangör: Hangö sommaruni

Tidpunkt: 9-11/8 2021 (9-10.8 kl. 10-18, 11.8 kl. 10-15)

Deltagarantal: Minimum 8, maximum 16

Kursavgift: 80 €

Kursledare: författarna Henrik Jansson och Hannele Mikaela Taivassalo

Beskrivning/innehåll: Behöver du inspiration för att få tag i och komma igång med de brännande berättelser som du kanske ännu inte ens vet om att du vill skriva? Eller vet du precis vad du vill skriva men inte hur? Om du vill hitta spontana ingångar till just ditt skrivande är skriarverkstaden i Sommarhangö rätt plats. Kursen riktar sig både till dig som nyligen börjat skriva skönlitterärt och till dig som redan sett dina texter publicerade – till dig som modigt vill börja skriva, eller dig som vill bli modigare i ditt skrivande. Här bjuds på skrivövningar, textsamtal och tankar kring de verktyg som behövs i det litterära hantverket. Vi arbetar i grupp, och den text du på förhand sänder in diskuteras under kursen.

Åbolands litteraturförenings skrivarkurs

Arrangör: Åbolands litteraturförening

Plats: Labbnäs semesterhem, Kimitoön

Tidpunkt: 10-12.9 2021, kursen hålls fredag 10.9 till söndag 12.9

Pris: 170 € med övernattning i enkelrum, 120 € för studerande, arbetslösa, pensionärer 90 € utan logi

Kursledare: Författaren Hannele Mikaela Taivassalo.

Beskrivning/innehåll: Tema för årets kurs är Sinnen och skrivandet; Undersök ditt skrivande och skärp dina sinne under denna veckoslutskurs använder vi aktiv våra sinnen som verktyg och våra sinnesintryck för att fördjupa skrivande, berättelse och språk. Max 12 deltagare ryms med. Sista anmälningsdag till kursen och sista dag att lämna in förhandsuppgift är fredag 27.8.2021.

Gränsland light

<https://www.abo.fi/centret-for-livslangt-larande/pedagogik-och-lararfortbildning/gransland-light>

Arrangör: Centret för livslångt lärande CLL vid

Åbo Akademi och Novia

Tidpunkt: September 2021 – november 2022

Plats: Fortbildningen genomförs enligt hybridmodell med både närstudiedagar och virtuella träffar. Processarbete utförs i egen skola

Pris: Avgiftsfri, finansieras av Utbildningsstyrelsen

Omfattning: 10 sp

Beskrivning/innehåll: Fortbildningshelheten GRÄNSLAND LIGHT belyser aktuell läs- och skrivforskning och ger lärarna möjligheter att utvecklas genom kollegial handlingsreflektion. Deltagarna blir bättre på att stötta, beskriva och utvärdera elevers allsidiga kompetens i ämnet svenska och litteratur och på att hantera mångfalden i klassen.

Under fortbildningshelheten jobbar vi utgående från följande frågeställningar:

- Hur sker läs- och skrivutvecklingen enligt den nyaste forskningen?
- Hur stöttas läs- och skrivutveckling bäst?
- Varför läsa skönlitteratur?
- Hur utveckla kritisk läsning?
- Hur hantera mångfald, flerspråkighet och svenska som andraspråk?
- Hur kan läraren fungera som en skrivhandledare?

Varje deltagare erbjuds handledning, inspiration och stöd under hela fortbildningshelheten. Varje grupp/kollegium får handledning och deltar i närstudier tillsammans med externa utbildare. Dessa är forskare, verksamma konstnärer och lärare från Åbo Akademi och teaterhusen Åbo Svenska Teater och Wasa Teater. Lärarnas kompetens inom estetiska lärprocesser, regi, drama, poesi och dans utvecklas genom mångprofessionellt samarbete.

Projektet Språkskapande

<https://lasochskriviver.fi/>

Arrangör: HY+

Målgrupp: Personal inom utbildningssektorn och småbarnspedagogik. Kursens material är anpassat för olika stadier

Plats: Helsingfors samt nätbaserad/distans

Pris: Avgiftsfri, finansieras av Utbildningsstyrelsen

Beskrivning/innehåll: Projektet Språkskapande är en fortsättning på fortbildningshelheten Läs- och skriviver för barn och unga. Läs och skriviver hade som målsättning att erbjuda insyn i barns och ungas läs- och skrivutveckling, flerspråkighet, multilitteracitet, ordkonst och berättande, argumentation, ämnesövergripande arbetssätt samt metoder och verktyg som stöder språk- och kunskapsutvecklande undervisning.

Projektet Språkskapande består av tre fristående kursdelar.

1) Språkskapande för lågstadielärare (6 SP)

Målgrupp: Lärare i årskurs 1-6

Omfattning: 6 sp

Tidpunkt och upplägg: Utbildningen består av 3 moduler och sammanlagt 6 utbildningsdagar

Utbildare: Sakkunniga, pedagoger och forskare inom litteratur, språk- och läsfrämjande, bibliotekarier, författare m.fl.

Beskrivning/innehåll: Fortbildningen erbjuder teori och metoder för att ta tillvara kreativiteten hos barn, så att också de som kämpar med bokstäver, skrivteknik och ordförråd får se sina fantasier ta litterär form. Deltagarna erbjuds teori och konkret material och metoder de kan använda i sin undervisning. Fortbildningen erbjuder verktyg för att arbeta språk- och kunskapsutvecklande samt metoder som stärker elevens fantasi, berättande och läslust. Vi tar upp hur välmåga kan främjas via berättelser och olika språkliga uttryck, hur vi stärker kompetensen att tolka våra känslor i ord, bild och rörelse. I utbildningen ges verktyg för god högläsning, vilka förberedelser som behövs och hur man skapar förväntan och engagemang. Den fysiska rösten som verktyg för berättandet, olika former för berättande, multilitteracitet samt hur man tränar sina sinnen lyfts fram. Deltagarna får prova på konkreta berättarövningar och t.ex. musikanvändning. Drama och kroppsligt berättande samt aktuell barnlitteratur ingår också.

2) Nätkursen Flerspråkighet (3sp)

3) Nätkursen Multilitteracitet (3 sp)

Tarinat elämään – Kirjallisuus ja sanataide sosiaali- ja kasvatusalalla (5 sp)

<https://www.xamk.fi/avoimen-amkn-kurssit/tarinat-elamaan-kirjallisuus-ja-sanataide-sosiaali-ja-kasvatusalalla-5-op/>

Arrangör: Öppna högskolan vid Xamk (Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu)

Tidpunkt: 1.2-30.4.2021

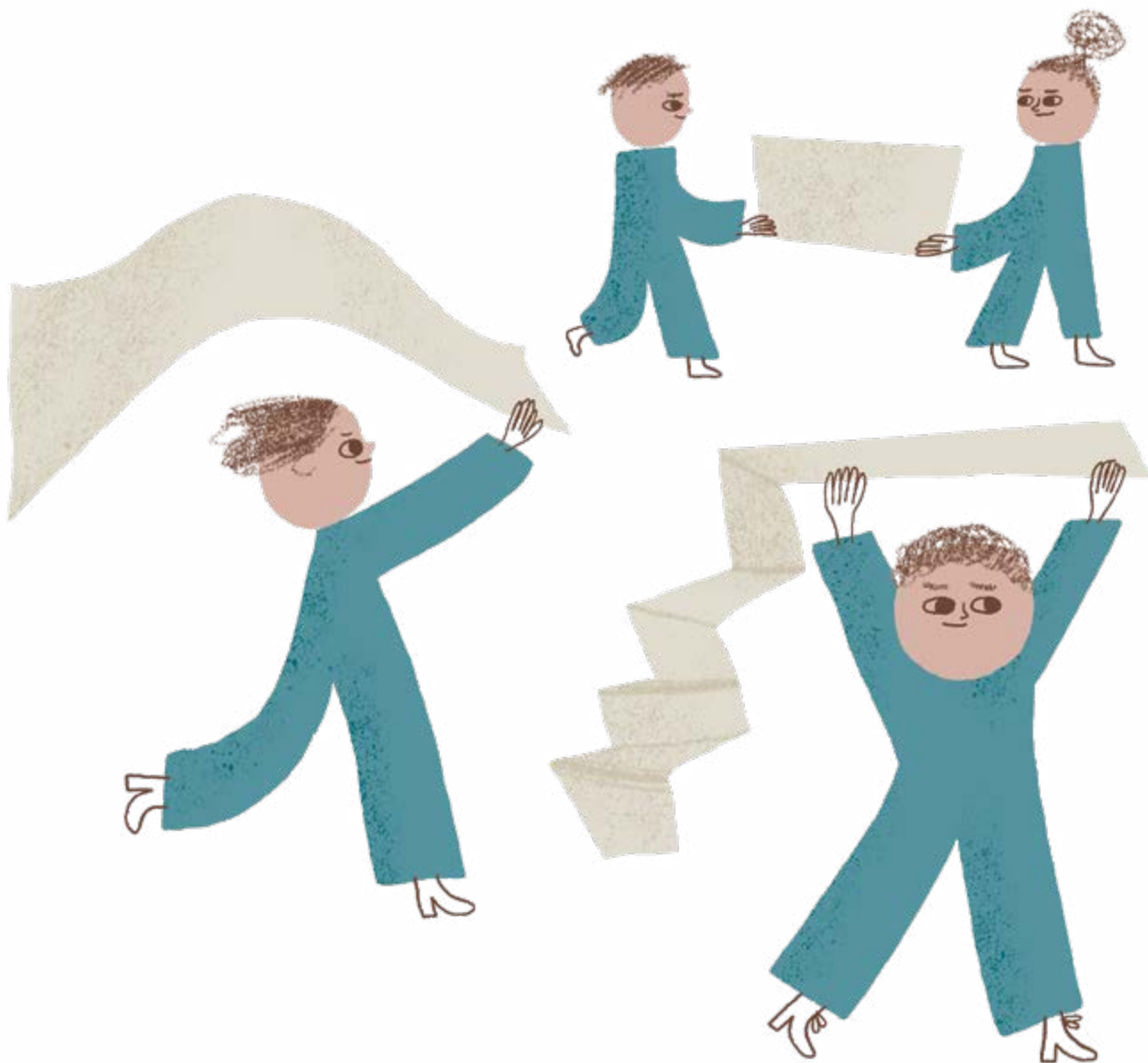
Plats: Lärmiljön Learn på nätet

Omfattning: 5 sp

Pris: Avgiftsfri

Beskrivning/Innehåll: Vilka är de centrala begreppen inom konstfostran och litteraturforskning? Hur används ordkonst- och litteraturmetoder? Hur kan läsning främjas och hur kan läsningens möjligheter identifieras inom fostran och den sociala branschen?

I början av 2021 gav Svenska kulturfonden **Monica Martens-Seppelin** uppdraget att utreda hur en utbildning av ordkonstpedagoger kunde ordnas på svenska i Finland. En utbildning för lärare i ordkonst saknades och samtidigt ville vi veta mera om hur ordkonstundervisningen kunde utvecklas och nå allt fler barn och unga.

Svenska
kulturfonden

ISBN 978-952-7263-14-3